

ქსუ

ქართველოლოგიის
აქტუალური პრობლემები

Actual Problems of Kartvelology

III

2014

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის ქართული უნივერსიტეტი
Saint Andrew the First-Called Georgian University
of the Patriarchate of Georgia

ქართველოლოგიის
აქტუალური პრობლემები

Actual Problems of Kartvelology

APK

III

2014

ყოველწლიური სამეცნიერო ჟურნალის - „**ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემების**“ - III ტომში იბეჭდება საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის მიერ ორგანიზებული **საერთაშორისო კონფერენციის მასალები**; ასევე, რეცენზირებული (ენათმეცნიერული, ლიტერატურათმცოდნეობითი, ფოლკლორული, ისტორიოგრაფიული, კულტუროლოგიური, ეთნოლოგიური...) გამოკვლევები.

სარედაქციო კოლეგია:

მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე), **სვეტა ადამია** /სწავლული მდივანი/, **გია ალიბეგაშვილი**, **ამირან არაბული**, **ნომადი ბართაია**, **მერაბ ბერიძე**, **თეიმურაზ გვანცელაძე**, **ვახტანგ გურული**, **კარინა ვამლინგი**, **სერგო ვარდოსანიძე**, **ნათია იაკობიძე** /პასუხისმგებელი მდივანი/, **ლია კარიჭაშვილი**, **თამარ ლომაძე** /ინგლისური ტექსტის რედაქტორი/, **გურამ ლორთქიფანიძე**, **თამარ მესხი**, **როინ მეტრეველი**, **მაია მირესაშვილი**, **საიდ მულიანი**, **ალექსი ყორღანია**, **მერაბ რობაქიძე**, **მანანა ტაბიძე** /რედაქტორი/, **ტარიელ ფუტყარაძე** /მთავარი რედაქტორი/, **ინგა ლუტიძე**, **როინ ყავრელიშვილი**, **ბელა შავხელიშვილი**, **ლელა შათირიშვილი**, **რეზო შეროზია**, **ფევზი ჩელები**.

რედაქციის მისამართი:

0162, თბილისი, ილია ჭავჭავაძის №53ა, ქართული უნივერსიტეტი,
კაბინეტი №110 /ქართველოლოგიის ცენტრი/; ტელ.: +995790 71 78 11

ელ-ფოსტა: kartvelology@sangu.edu.ge
კრებულის ელ-ვერსია იხ.: www.sangu.ge
© ქართული უნივერსიტეტი
ISSN 1987-930X

UDC (უბკ) 908(479.22)
j-275

The materials of the international conference organized by the Kartvelology Centre at the St. Andrew the First Called Georgian University of Patriarchate of Georgia are published in the annual scientific journal: "**Actual Problems of Kartvelology**".

Editorial Board

Metropolitan Anania (Japaridze), **Sveta Adamia** (scientific secretary), **Gia Alibegashvili**, **Amiran Arabuli**, **Nomadi Bartaia**, **Merab Beridze**, **Pevzi Chelebi**, **Inga Ghutidze**, **Vakhtang Guruli**, **Teimuraz Gvantseladze**, **Natia Iakobidze** (responsible secretary), **Lia Karichashvili**, **Roin Khavrelishvili**, **Tamar Lomadze** (editor of the English text), **Guram Lortkipanidze**, **Tamar Meskhi**, **Roin Metreveli**, **Maia Miresashvili**, **Said Muliani**, **Merab Robakidze**, **Bela Shavkhelishvili**, **Lela Shatirishvili**, **Rezo Sherozia**, **Manana Tabidze** (responsible editor), **Tariel Putkaradze** (editor-in-chief), **Karina Vamling**, **Sergo Vardosanidze**, **Alexi Zhordania**.

Address of the editorial office:

Ilia Chavchavadze N53a, Tbilisi 0162, St. Andrew the First-Called Georgian University, Kartvelology Centre, Room N110. Tel. 0790 71 78 11

E-mail: kartvelology@sangu.edu.ge

Website: www.sangu.ge

© Georgian University
ISSN 1987-930X

შინაარსი

- სვეტლანა ადამია, მარიამ კილანავა,** ფერეიდნელ ქართველთათვის ქართული სალიტერატურო ენის სწავლებასთან დაკავშირებული რამდენიმე პრობლემური საკითხი.....7
svetlana adamia, Mariam kilanova, Teaching Georgian Literary Language to the Fereydan Georgians.....14
- ნომადი ბართაია,** სამი პერიოდი საქართველოსა და ირანელ ქართველთა ურთიერთობაში 15
Nomadi Bartaia, Three Periods of Relations between Georgia and Iranian Georgians24
- ლიანა ბაშელეიშვილი,** ქართული ზმნის გვარის სწავლებისათვის რუსული დისკურსი.....25
Liana Basheleishvili, To the Teaching of the Voice of Georgian Verb Russiandiscourse.....34
- ხათუნა გელაშვილი,** როგორ ვასწავლოთ ქართული ანბანი (წერა, კითხვა, მოსმენა და წარმოთქმა)სწრაფად და ეფექტურად?.....35
Khatuna Gelashvili, How to Teach Georgian Alphabet (Writing, Reading, Listening and Pronunciation) Quickly and Efficiently?41
- თამარ გოგოლაძე, მარიამ კობერიძე,** ქართულის, როგორც არამშობლიური ენის სამეტყველო ფუნქციების (მოსმენა, ლაპარაკი) სწავლების პრობლემები42
Tamar Gogoladze, Mariam Koberidze, Problems of Teaching Non-written Functions (listening, speaking) of Georgian as a Non-Native Language.....48
- ნები გიუმუში,** მე-16 საუკუნეში ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ მყოფი იერუსალიმის ტერიტორიაზე მდებარე ქართველთა წმინდა ადგილების გადაცემასთან დაკავშირებით.....50

Nebi GÜMÜ , 16. YIZYILDA OSMANLI DARES NDEK KUDÜS’TE GÜRCÜLERE A T Z YARET YERLER N N N ADES NE DA R B RKAÇ SÖZ	53
ვახტანგ გურული, ირანში ქართველთა გადასახლების ისტორიისათვის (XVII საუკუნის დამდეგი)	56
Vakhtang Guruli, For the History of Georgians Exiled in Iran (since the 17th Century)	62
მაჭვაშ ვაჰედდუსთ, ქართული ელემენტი სპარსულ ლიტერატურაში	63
Mahvash Vaheddoost, Manifestation of Georgian Elements in Persian Literature Texts	65
იაშა თანდილავა, ლაზურის ადგილი ქართველურ ენობრივ სამყაროში	79
Iasha Tandilava, Place of Laz in the Modern Linguistic World	84
მაია კიკვაძე, სირთულეები ქართულის არმცოდნეთათვის ერგატიული კონსტრუქციის სწავლებისას.....	85
Maia Kikvadze, Difficulties while teaching ergative constructions to foreigners	91
ამინ ნაგელიანი, ქართული ენის აღზევების ხანა ირანში.....	92
Amin Nagelian, The Era of the Rise of Georgian Language in Iran	96
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, ფერეიდნელთა ქართული ცნობიერების პოეტური გამონაშუქი	97
Avtandil Nikoleishvili, Poetic Reflection of Georgian Consciousness of the Fereydan Georgians.....	110
მაკა სალია, თურქულენოვანი სტუდენტებისათვის “კავკასიური ხმულები“ (მკვეთრი თანხმონების) სწავლების საკითხისათვის	111

Maka Salia, Teaching Turkish-Speaking Students the So-Called ‘Caucasian Occlusive Sounds’ (Ejective Consonants).....113

რუსუდან საღინაძე, ჰარუნ ჩიმქე, თურქულენოვანთათვის ქართული სახელის პარადიგმის სწავლების პრობლემა.....114

Rusudan Saghinadze, Harun Cimke, Problem of Turkish Speakers Studying the Name Paradigm in Georgian Language.....121

მანანა ტაბიძე, ირანში გადასახლებული ქართველების ლინგვისტური მარკერები.....122

Manana Tabidze, Linguistic Markers of Georgians Exiled in Iran.....131

ტარიელ ფუტკარაძე, მიხეილ ლაბაძე, თამარ ლომაძე, ლია ოთანაშვილი, ქართული ენის სწავლება “ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსის“ ბაზაზე: პრობლემები და პერსპექტივები.....133

Tariel Putkaradze, Mikheil Labadze, Tamar Lomadze, Lia Otanashvili, Teaching Georgian Based on Georgian National Corpus: Problems and Prospects.....141

ელენე ჟერარდენი, ქართული ზმნური მორფოსინტაქსის სწავლების საკითხები: ორი სირთულე და რამდენიმე შეთავაზება.....142

Hélène Gérardin, Problems of Teaching Georgian Verbal Morphosyntax: Two Difficulties and Some Suggestions151

რეცენზია

ნომადი ბართაია, ტარიელ ფუტკარაძის „ქართველოლოგიის შესავალი“152

წერილი

საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარეს ბატონ დავით უსუფაშვილს 155

სვეტლანა ადამია /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

მარიამ კილანავა /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

ფერეიდნელ ქართველთათვის ქართული სალიტერატურო ენის სწავლებასთან დაკავშირებული რამდენიმე პრობლემური საკითხი

“ქართული ენა ერთადერთი ძაფია, რომელიც ფერეიდანის ქართველობას აკავშირებს ქართულ სულიერ სამყაროსთან; გადაგვარებას ვერ ასცდება იგი, თუ მას არ შეენახა ეს კავშირი... მალე დაეკარგება მას შეგნება, რომ ის “გურჯია“, როგორც კი გამოესალმება ამ შეგნების ბურჯს, ენას“
არნოლდ ჩიქობავა

ქართულ უნივერსიტეტში 2012 წლიდან სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის ინიციატივით მოქმედებს ერთწლიანი პროგრამა — უცხოეთში მცხოვრები თანამემამულეთათვის ქართული ენის შემსწავლელი ინტენსიური კურსები, პროგრამა არ ითვალისწინებს კვალიფიკაციის მინიჭებას. შესაბამისი კრედიტების დაგროვების შემთხვევაში გაიცემა სერტიფიკატი. პროგრამა განკუთვნილია საქართველოს ამჟამინდელი საზღვრების მიღმა მცხოვრები ავტოქთონი და მიგრანტი ქართველების შთამომავლებისთვის.

ქართული ენის მოსამზადებელი პროგრამის მიზანია, ხელი შეუწყოს სხვა ქვეყნის მოქალაქე ეთნიკური ქართველების ინტეგრაციას ქართულ საზოგადოებაში. აგრეთვე, მსმენელს გააცნოს საქართველოს ისტორიის მოკლე კურსი და ქართული ფასეულობები.

უცხოენოვანი სტუდენტისთვის ენის სწავლება მრავალმხრივ საინტერესო პროცესია. საინტერესოსთან ერთად ეს პროცესი სასიამოვნოც არის, მაშინ როცა მსმენელი ქართველია, რომელმაც ქართული ენის მხოლოდ დილექტი იცის, ეს დიალექტი კი სალიტერატურო ენას საუკუნეების წინ დასცილდა.

ქართული ენის სწავლების ერთწლიანი კურსი ქართულ უნივერსიტეტში არ არის მორგებული რომელიმე განსაზღვრულ ასაკობრივ სეგმენტზე, შესაბამისად, მსმენელთა შორის არიან

როგორც ბავშვები, ისე სრულწლოვანნიც; თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ უფროსი თაობის წარმომადგენელთა დაინტერესება ქართული ენით და მათი ჩაბმა სწავლების პროცესში აიხსენება ისტორიულ სამშობლოსთან სიახლოვის ნოსტალგიური წყურვილით. ახალგაზრდა მსმენელები კი ცდილობენ ისწავლონ მშობლების ენა - ქართული და ის თანამედროვე ცხოვრებაში გამოიყენონ; მათი უმრავლესობა ცდილობს საქართველოში დამკვიდრებას, სამსახურის დაწყებას და აქტიურ ცხოვრებაში ჩართვას, რისთვისაც, პირველ რიგში, სჭირდება ქართული ენის ცოდნა. შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ენის სწავლების ერთწლიანი კურსის მიზანი ორგვარი აღმოჩნდა, ერთი მხრივ ის ფესვებთან დაბრუნების საშუალებაა, მეორე მხრივ კი მომავლის პერსპექტივა.

დასახებული კონტიგენტისათვის ქართულის სწავლების პრაქტიკაში რამდენიმე ლინგვისტურ-მეთოდოლოგიური საკითხი გამოიკვეთა, რომელთა გააზრება და შეფასება უთუოდ წაადგება ამ საქმეში ჩაბმულ მასწავლებლებს: ფერეიდნელ ქართველთათვის ქართული სალიტერატურო ენის სწავლების პროცესში თავჩენილი რამდენიმე სიძნელიდან გამოვყოფდით მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნების საკითხს და მასთან დაკავშირებულ პრობლემას.

მიუხედავად იმისა რომ მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნების სწავლებას ცალკე რამდენიმე საათი დავუთმეთ და სტუდენტებთან ერთად ამგვარი შესიტყვების ბრუნების საკმაოდ ბევრი მაგალითიც “გავიარეთ“, მაინც ბოლომდე ვერ აღმოიფხვრა ამ ტიპის შეცდომები გაბმულ მეტყველებაში;

ა) პრაქტიკული თუ საგამოცდო დავალების შესრულებისას შეცდომების მეტი წილი, სწორედ, მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნებასთანაა დაკავშირებული.

ბ) საგამოცდო ნაწერების შემოწმების დროს მსაზღვრელ-საზღვრული მეტწილად არასწორი ფორმით შეგვხვდა:

“ჩვენ საყვარელი“ /ჩვენი საყვარელი-ს მაგივრად/.

“ახალ ამბებმა“ /ახალმა ამბებმა/.

“თავის ოთახის“ /თავისი ოთახის/

“ღვინოს ვაჭარი“ /ღვინის ვაჭარი/

“ბევრ ამბის“ /ბევრი ამბის/

“ყოველ დღეს“ /ყოველ დღე/

“მაღალის ხმით“ /მაღალი ხმით/

“ერთი დღეს“ /ერთ დღეს/;

გ) შეინიშნება შემდეგი ტენდენცია: შეცდომები ნაკლებია სახელობით ბრუნვაში, მაგალითად: “ერთი კაცი“, “ორი შვილი“, “უფროსი კაცი“, “ჩვენი ფული“, “ჩვენი ქართველები“, “ერთი სოფელი“, “კარგი ამხანაგი“ (იქ ერთი კარგი ამხანაგი გვყვანდა), ორნი კაცნი...

იყო შემთხვევები, როცა კონკრეტული მსაზღვრელ-საზღვრული, კეძოდ, “ჩვენი ფენი“, ერთ-ერთი მსმენელის მეტყველებაში ერთსა და იმავე დროს ორი სხვადასხვა ფორმით დავაფიქსირეთ “ჩვენ ფენით“ და “ჩვენი ფენით“...

დ) შესაბამისად, ფერეიდნელ მოსწავლეთა (მსმენელთა) მეტყველებაში დასახელებული სინტაგმისათვის ტიპობრივი ბრუნების ასეთი მოდელი (სანიმუშოდ ერთ კონკრეტულ წყვილს: “თეთრ ვარდებს“ წარმოვადგენთ):

სახელ. თეთრ-ი ვარდებ-ი

მოთხ. თეთრ // თეთრ-ი // თეთრ-მა ვარდებ-მა (არის თეთრმა ვარდებმა)

მიც. თეთრ // თეთრ-ი ვარდებ // ვარდებ-ს

ნათ. თეთრ // თეთრ-ი ვარდებ-ის

მოქმ. თეთრ // თეთრ-ი ვარდებ-ით

ვით. თეთრ // თეთრ-ი ვარდებ-ად

წოდ. ---- ----

ე) შებრუნებული (ე.წ. პოსტოზიციური) წყობით მსაზღვრელ-საზღვრული მსმენელთა ნაწერებში არ დაფიქსირდა, ცოცხალ მეტყველებაშიც ნაკლებია სუბსტიტუციური წყობის წილი (შესაბამისად მასზე განსაკუთრებული ყურადღება არ გავვიმახვილებია).

აღსანიშნავია, რომ ფერეიდნელი ქართველების ენობრივ კონცეფციას განაპირობებს მათი მშობლიური დიალექტი, რომელიც მათი ქართველობის ერთ-ერთი უმთავრესი საფუძველია. მით უფრო, რომ ჩვენი სტუდენტები, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სხვადასხვა ასაკისანი არიან (მათი ნაწილი 50 წელსაა გადაცილებული), და ამდენად სალიტერატურო ნორმას უკვე სრულიად ჩამოყალიბებული დიალექტური ცოდნით ხვდება; აქ, შეიძლება ითქვას ფერეიდნელობა არაფერ შუაშია, საყოველთაოდაა ცნობილი, რომ გარკვეული ასაკიდან დიალექტიზმებისგან ბოლომდე გათავისუფლებას თითქმის ვერავინ ახერხებს. საქართველოში დაბადებულ-გაზრდილ ადამიანებსაც უჭირთ საკუთარი დიალექტის სიყრმისეული გავლენის ბოლომდე დაძლევა, მით უფრო, თუე ს მცდელობა გვიან ასაკში იწყება.

შესაბამისად, ფერეიდნელებისათვისაც არ არის ადვილი საკუთარ მეტყველებაში ნორმატიული ფორმისაგან განსხვავებული მაგალითის შეცდომად აღქმა. ვინაიდან ისინი წლების მანძილზე, სწორედ, თავისი დიალექტის კანონზომიერებებით ხელმძღვანელობდნენ; ფერეიდნულ დიალექტში კი, ისევე როგორც, ქართული ენის ბევრ სხვა კილოში მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნებას გარკვეული თავისებურებები ახასიათებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ფერეიდნულ კილოში “მსაზღვრელ საზღვრულის ბრუნებისას ორი ტენდენცია

იჩენს თავს: თანხმობაზე ფუძედაბოლოებული მსაზღვრელი ყველა ბრუნვაში წარმოდგენილია ან ფუძის სახით (ერთ მორწყავი ერთი მომრწყველი, ერთ მორწყავმა...) ან სახელობითი ბრუნვის ფორმით /ერთი მორწყავი, ერთი მორწყავმა.../ (ბ. ჯორბენაძე, 1989: 372); აღსანიშნავია, რომ მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნების სწავლებისას სასემინარო მეცადინეობებზე სტუდენტები შეცდომებს ნაკლებად უშვებენ, რადგან განყენებულ მაგალითს წესს ადვილად არგებენ, მაგრამ პრაქტიკულ მეტყველებაში, როდესაც კონტექსტში სხვადასხვა გრამატიკულ საკითხსა და შინაარსზე ნაწილდება სტუდენტის ყურადღება, შეცდომების პროცენტი კვლავ მაღალია.

მართალია, გრამატიკული შეცდომების გამოსწორება საკმაოდ ხანგრძლივი პროცესია, თუმცა მიღწევადი; ისევე როგორც ქართული ენის გრამატიკის ბევრი პრობლემური საკითხის სწავლების შემთხვევაში, მაგალითად, როგორცაა ე. წ. აბრუპტივების სწავლება, აგრეთვე, მოთხრობითი ბრუნვის თავისებურებებში მოსწავლეთა გარკვევა და სხვ. სასურველი შედეგის მისაღწევად ჩვენ ხშირ გამეორებას მივმართავთ; ვფიქრობთ, არასწორად წარმოთქმული ფრაზის თუ მთელი წინადადების მუდმივად გასწორებას და შემდეგ მათ მიერ სწორი ფორმით კვლავ წარმოთქმას დიდი ძალა აქვს. თითქმის ყოველი ლექციის დროს ვცდილობთ მოსწავლეებს (მსმენელებს) დავანახოთ გრამატიკის ცოდნის საჭიროება ენის პრაქტიკაში გამოყენების საქმეში, მათი მხრიდან არსებითია, იმის შეგნება, რომ თითოეული მათი შეცდომის წყარო გრამატიკის რომელიმე (კონკრეტული მაგალითის მიხედვით) საკითხის სათანადოდ არ ცოდნაა. შესაბამისად, ვცდილობთ, სწავლებისას ამა თუ იმ კონკრეტულ საკითხს მეტი ყურადღება დავუთმოთ.

განსაკუთრებული ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ **სახელმძღვანელოების ნაკლებობაზე**. ენის ათვისების საქმეში გრამატიკის სწავლების კვალდაკვალ, საჭიროა მცირე მოცულობის ტექსტების გაცნობა მსმენელთათვის. შამწუხაროდ, ქართული ენის სწავლებისთვის გათვალისწინებული სახელმძღვანელოების 2/3 გათვლილია ინგლისურენოვან სტუდენტებზე, 1/3 კი — სხვა დანარჩენი ენების წარმომადგენლებზე.

ჩვენი საქმიანობისათვის სასარგებლო სახელმძღვანელო პროგრამებიდან გამოვყოფთ საქართველოს ენათმეცნიერების ინტიტუტის მიერ შექმნილი ელექტრონულ პროგრამას — „Elearning.ge“, ასევე სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათმშორისი ურთიერთობების ცენტრის მიერ განხორციელებულ სწავლების ელექტრონულ ფორმას — „Reading.ge“, რომელთა სამიზნე ჯგუფებსაც წარმოადგენს ეთნიკური უმცირესობების (არაქართულები) დაწყებითი

საფეხურის სკოლები, დაწყებითი საფეხურის მოსწავლეები და მათი მშობლები. მოცემული ინტერნეტ გვერდები მორგებულია აზერბაიჯანელ და სომეხ მსმენელებზე. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ მსგავსი პროგრამები გათვლილია გარკვეული ასაკის ჯგუფზე, ასევე მსმენელთა იმ კატეგორიაზე, რომლებიც ქართულს სწავლობენ, როგორც “მეორე ენას” (ვფიქრობთ უმჯობესია პროგრამას დაერქვას ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის სწავლება და არა ქართულის, როგორც მეორე ენის სწავლება). ჩვენ შემთხვევაში ვითარება სხვაგვარია, ჩვენი მსმენელები არიან ზრდასრული ასაკის ადამიანები და ისინი ქართულ ენას სწავლობენ არა როგორც ე. წ. მეორე ენას, არამედ, როგორც მშობლიურ ენას (თითქმის დავიწყებულს).

ფერეიდნელ ქართველთათვის მიზანშეწონილია არა ინგლისურ, ან სხვა ენოვან მოსწავლეზე (მსმენელზე) მორგებული ლიტერატურული ტექსტებით მშობლიური ენის სწავლება, არამედ ქართულ ეროვნულ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გაცნობა; აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მათთვის განსაკუთრებით ახლობელი აღმოჩნდა ისეთი ტექსტები, რომლებშიც საქართველოს ისტორიისა და კულტურული იდეალების ამოკითხვაა შესაძლებელი: “ერეკლე მეფე და ინგილო ქალი“, “ცხრა ძმა ხერხეულიძენი“, “ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“, “შვლის ნუკრის ნაამბობი“.... განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენენ ისტორიული ხასიათის მოთხრობებისადმი.

ქართული ენის სასწავლო სახელმძღვანელოები, რომლებიც დღეს არსებობს, შედგება თემატური დიალოგებისა და მცირე მოცულობის ტექსტებისაგან. მაგალითად, როგორცაა: *ჩემი ბიოგრაფია*, *ჩემი ჰობი* და ა.შ..მსგავსი მასალის ათვისების შემდეგ ეტაპზე, ვფიქრობთ, აუცილებელია ლიტერატურული ნაწარმოებების გაცნობა მსმენელთათვის. სასწავლო მასალა მოცულობისა და სირთულის მიხედვით უნდა განაწილდეს; თუმცა, აქვე უნდა აღვნიშნოს, რომ ლიტერატურული ნაწარმოებები, მათი მოცულობის სიმცირის მიუხედავად შესაძლებელია ძნელი გასაგები იყოს მსმენელისთვის, შესაბამისად, უნდა არსებობდეს მათი ადაპტირებული ვარიანტიც. სასკოლო ასაკის მოსწავლეზე გათვლილი (ადაპტირებული) ცნობილი ქართული ლიტერატურული ნაწარმოებები თანამედროვე სასკოლო წიგნებში უკვე შეტანილია, მაგრამ ყველა ასაკის მსმენელთან მათი გამოყენება შეუძლებელია; აქვე აღვნიშნავთ, რომ მსგავსი ფორმით სასკოლო სახელმძღვანელოებში შესული ადაპტირებული ვარიანტები წარმოადგენენ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა მოკლე შინაარსს და არა მიახლოებული, გამარტივებული ენით დაწერილ ტექსტებს, ისინი საქართველოში მცხოვრებისკოლის მოსწავლისთვის სრულიად გასაგებია, მაგრამ სხვა ენობრივ სივრცეში გაზრდილი ფერეიდნელი მსმენელისთვის საკმაოდ რთული.

იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ ფერეიდნელი ქართველებისთვის ქართული ენის სწავლების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას ქართულ ლიტერატურულ ნაწარმოებთა გაცნობა წარმოადგენს, აუცილებელია მათი მორგება ფერეიდნელ (ზოგადად “გურჯ“) სტუდენტებზე.

ქართული ენის შემსწავლელი ერთწლიანი კურსის მიზანი მსმენელის B1 დონეზე მომზადებას გულისხმობს, შესაბამისად, ერთი და იმავე ტექსტის დონეების მიხედვით ადაპტირება, როგორც ეს მაგალითად ინგლისურენოვანი ლიტერატურის შემთხვევაში ხდება (Starter, Beginner, Elementary, Pre-intermediate, Intermediate, Upper intermediate) აუცილებელი პირობა უნდა იყოს. ზემოთ მოყვანილი დონეების მსგავსად შესაძლებელია (აუცილებელია) ქართული კლასიკური ლიტერატურის ადაპტირება ექვს თუ არა სამ დონეზე მაინც - დამწყები, საშუალო და მაღალი დონე. პირველ, დამწყებ დონეში საშუალოდ 200-300 ახალი სიტყვის გამოყენებაა შესაძლებელი, მეორე, საშუალო დონეში 400-დან 500-მდე, ხოლო მესამე, მაღალი დონის ადაპტირებული ტექსტში სასურველია დაახლოებით 1000-1500 ახალი ლექსიკური ერთეული იყოს.

შესაბამისად, პირველი დონის ანუ დამწყების ჩართვა მომდევნო დონეებისათვის გათვალისწინებულ პროგრამებში ერთწლიანი პროგრამის პირველი სემესტრის ბოლოს სავსებით შესაძლებელია, რადგან ამ დროისთვის მსმენელებმა უკვე იციან წერა-კითხვა; ლიტერატურულ ნაწარმოებთა ადაპტირებული ვარიანტები თემატურ დიალოგებსა და ტექსტებთან ერთად, დამხმარე ლიტერატურის სტატუსით შეიძლება შევიდეს სასწავლო პროგრამაში. მეორე სემესტრიდან კი შესაძლებელია საშუალო, მოგვიანებით კი მაღალი დონის ადაპტირებული ტექსტების გამოყენება სასწავლო პროცესში.

სალიტერატურო ენის ცოდნის გაღრმავება აუცილებელი პირობაა ჩვენი თანამემამულეებისთვის ქართული ნორმირებული მეტყველების სწავლების პროცესში.

მსმენელებთან მუშაობისას აუცილებელ პირობას წარმოადგენს **ადაპტირებული ტექსტებში გამოყენებულ ლექსიკურ ერთეულთა განმარტება**, ტექსტს დართული ლექსიკონის სახით. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ ზოგჯერ მათთვის გაუგებარი სიტყვების განმარტება გვიხდება შუალედური ენის მეშვეობით. ამ შემთხვევაში დრო ეთმობა ერთი ენიდან მეორე ენის დახმარებით მესამე ენაზე გაგებინებას. ჩვენ შემთხვევაში მესამე, საურთიერთო ენა არის ინგლისური, აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ინგლისური ენა ფერეიდნელ ქართველთა შორის ცოტამ თუ იცის. ამ ენას, საურთიერთო დონეზე ფლობენ მხოლოდ ახალგაზრდა

მსმენელები. შესაბამისად, უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეთათვის ქართული ენის სწავლების პროცესში აუცილებელ პირობას, ქართული ლიტერატურული ნიმუშების გაცნობის მიზნით წარმოადგენს ქართული კლასიკური ლიტერატურის ადაპტირებული ვარიანტების შექმნა და სასწავლო პროგრამაში ჩართვა; აუცილებელია ადაპტირებულ ტექსტებს თან ერთვის ლექსიკონი, რომელიც, სასურველია, იყოს ქართულ - სპარსული, ქართულ - თურქული ან, სხვა შემთხვევაში, ქართულ - ქართული (სინონიმთა); თუმცა სინონიმური განმარტება სიტყვისთვის ამომწურავი შესაძლოა არ აღმოჩნდეს, მაგალითისთვის მოვიყვანო პრაქტიკაში გამოყენებულ აბსტრაქტული ცნების გამომხატველ სიტყვას პატივისცემა, რომლის გაგებინებაც “გურჯი“ ქართველისთვის სათანადო ლექსიკონის დახმარების გარეშე ძნელი აღმოჩნდა.

კლასიკური, თუ სხვა სახის ლიტერატურული ნაწარმოებების მიზნობრივ-ადაპტაციური დამუშავება მეტად შრომატევადი საქმეა, თუმცა ამის ვაკეთება, ვფიქრობთ, აუცილებელია, მით უფრო, რომ საკმაოდ ბევრი გურჯი გამოთქვამს “წინაპრების“ (მშობლიური) ენის შესწავლის სურვილს.

Svetlana Adamia /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Mariam kilanava /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Teaching Georgian Literary Language to the Fereydan Georgians

Summary

The program ‘Intensive courses of Teaching Georgian language and Georgian History for the compatriots living in other countries’ started in 2012. This is a one-year program. After completing this course, students get certificates.

It was a very interesting process for the teachers to teach Georgian language to the Georgians who had preserved old Georgian dialects. After 400 years it is pleasant to hear Georgian which dates back to 400 years before now.

During the program the teachers faced some problems. These problems were connected with teaching literature and some aspects of grammar. On the one hand, there was no variety of the adopted literary texts in Georgian. The second problem was connected with the grammatical cases which the students found very difficult to learn. The problems should be solved as soon as possible as far as this program is very popular among the students.

ნომადი ბართაია /ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/

სამი პერიოდი საქართველოსა და ირანელ ქართველთა ურთიერთობაში

შაჰ-აბასის მიერ ირანში გადასახლებულ ქართველთა რაოდენობა, სხვადასხვა მონაცემებით 100 ათასიდან 300 ათასამდე მერყეობს, რომლებიც მიმოფანტულად ჩაუსახლებიათ ირანის სხვადასხვა მხარეებში. დღემდე მათგან მხოლოდ ფერეიდნელებს შეუწარმუნებიათ მშობლიური ენა, დანარჩენები ადგილობრივ მოსახლეობას შერევიან და მათ მესსიერებას ისღა შემორჩენია, რომ იციან წარმოშობით ქართველები არიან.

ირანში ქართველთა გადასახლების შესახებ ვახუშტი ბაგრატიონის შემდეგი ცნობა გვაქვს: “წარიყვანა აყრილნი კახნი ტყვედ, და დასხნა რომელნიმე მაზანდარას, ხვარასანს და ფერიასა“ („ქართლის ცხოვრება“, 1959: 401). მათთან პირ-ველი შეხება კი მოხდა 1871 წელს, როცა პირველად დადგა ფეხი ფერეიდნელმა ქართველმა საქართველოს მიწაზე. მანამ კი, მთელი ორსაუკუნენახევარი, ბნელით იყო მოცული ჩვენთვის მათი არსებობა.

ამგვარად, საუკუნენახევარია, რაც დამყარდა ჩვენი კავშირი ირანელ ქართველებთან. ბუნებრივია, ამ ხნის მანძილზე ეს ურთიერთობა ერთნაირი არ იქნებოდა, მას განვითარების თავისი დინამიკა გააჩნდა და გააჩნია, რომელიც, ჩვენი აზრით, შეიძლება სამი პერიოდად დაიყოს:

პირველი პერიოდი 1871—1971 წლები

მეორე პერიოდი 1972 — 1996 წლები

მესამე პერიოდი 1996-დან — დღემდე.

რატომ მაინცდამაინც ეს წლები და რა განასხვავებს ამ პერიოდებს ერთმანეთისგან? შევეცდებით გავცეთ პასუხი.

პირველი პერიოდი:

პირველი პერიოდი დაიწყო მაშინ, როცა საქართველოში ირანიდან 1871 წელს პირველად ჩამოვიდა ქართველი კაცი ათამ ონიკაშვილი და ჩამოიტანა ამბავი იქაურ ქართველთა შესახებ. მალე მის კვალს გამოჰყვნენ: ყოლამრეზა ხუციშვილი და ყოლამ ჰოსეინ ონიკაშვილი (1896), მუჰამედ მაყაშვილი და მისი სიძე ნასრულაპი (1900-1902), მაჰმუდ მაყაშვილი (1905-1906) და სეიფოლა-ხან იოსელიანი (1922), რომელთაგან, მოვლენათა შემდგომი განვითარების საქმეში, განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვით ათამ ონიკაშვილსა და სეიფოლა იოსელიანს.

ათამს დიდი სურვილი ჰქონია ირანელი ქართველების საქართველოში ჩამოსახლებისა, ამის შესახებ მას

მთავარმართებლისა და გრიგოლ ორბელიანისთვის მიუმართავს: შეიბრალებთ სპარსელ ქართველნი, მიხედეთ მათ ტანჯვა-მწუხარებას და მოგვეციტო დახმარება წინაშე მთავარ-მართებლისა, რომ ჩვენ საბრალო ქართველთა თხოვნას ყურადღება მიაქციონ და სპარსელი ქართველნი დაიხსნან სპარსთა ტყვეობისაგამ (ჭიჭინაძე, 1895: 36).

გრიგოლ ორბელიანს ათამისთვის ასეთი პასუხი გაუცია: „ძმაო! ჩვენში არაფერი საზოგადოება არსებობს; მე ვერ გავბედე ეს თხოვნა, იმიტომ, რომ არაფერი იქნება, ჩვენ თხოვნას არ შეიწყნარებენ, იქიდან აქ ხალხს არ გადმოსახლებენ. ან რა საჭიროა მათი აქ გადმოსახლება, იყვნენ იქ, იცხოვრონ მშვიდობით და ხანდახან აქაც მოვიდნენ“ (ჭიჭინაძე, 1895: 36-37).

ათამს ეს პასუხი ძალიან სწყენია.

ამის მერე „გულგატეხილი ათამი, დამეგობრებულა საგარეჯოს დეპოს მწარმოებელ ამხანაგობასთან და მალე ამ დეპოში დახლიდარად დამდგარა, მონათლულა კიდევ, მისთვის აღექსანდრე დაურქმევიათ, ქალიც შეურთავს, მაგრამ, გაურკვეველი მიზეზით, 1880 წელს, სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაუსრულებია.

მოკლედ, პირველი მცდელობა, ირანელ ქართველთა ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნებასთან დაკავშირებით, უშედეგოდ დამთავრებულა.

ისტორიულ სამშობლოში ირანელ ქართველთა სტიქიურად დაბრუნების მცდელობაც კი ყოფილა, მაგალითად, 1654 წელს. სამწუხაროდ, ამ მცდელობას 165 ქართველი შეეწირა (ონიკაშვილი, 2004: 62).

ფერეიდნელი ქართველები არამხოლოდ ფიქრობდნენ ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნებზე, არამედ, ამ მიმართულებით მოქმედებდნენ კიდევ. ამ მხრივ აღსანიშნავია სეიფოლა-ხან იოსელიანის მცდელობა, მას, ამ საკითხთან დაკავშირებით, 1943 წელს, თეირანის კონფერენციაზე ჩამოსულ სტალინისთვისაც კი მიუმართავს. სტალინს მისთვის პასუხად გაუცია, რომ ახლა ამისი დრო არ არის და ამისთვის მერე მოვიცლიო.

ფერეიდნელ ქართველებს დიდი სურვილი ჰქონიათ განათლების მიღებისა, რისი გამოხატულებაც იყო სეიფოლა იოსელიანის მიერ საქართველოში ჩამოსვლა და აქედან დედაენის წიგნების ჩატანა ფერეიდანში, რითაც საფუძველი ჩაეყარა ქართული ენის შესწავლას ფერეიდნელ ქართველებში.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოდან, სახელმწიფოებრივ დონეზეც კი, ყოფილა მცდელობა ფერეიდნელ ქართველებში ქართული განათლების შეტანისა. მაგალითად, ირანში, განათლების კომისარიატიდან, ფერეიდნელთა ცხოვრების შესასწავლად და აღსაწერად ჩასულა ნ. ყარანგოზაშვილი. აი რას წერს ამის შესახებ ამბაკო ჭელიძე: “მისგან (ნ. ყარანგოზაშვილისგან ნ. ბ.) მივიღე აგრეთვე მოკლე წესდება ტფილისში დაარსებულ კულტურული

საზოგადოებისა, რომელიც მიზნად ისახავდა კულტურულ მუშაობას ქართველ მაჰმადიანებში. მან ჩამოიტანა ერთი ყუთი ქართული წიგნები, უმთავრესად სასწავლო სახელმძღვანელოები და ბელეტრისტული ნაწარმოებები იმ მიზნით, რომ გაგვეცნობებინა ფერეიდნელ ქართველებში, განათლების კომისარიატის სახელით“ (ჭელიძე, 2011: 29).

არამცთუ ქართველები ითქვიფებოდნენ ირანელებში, არამედ ეს პროცესი პირიქითაც ხდებოდა. არაერთი შემთხვევაა, ფერეიდნელებთან ახლო ურთიერთობაში მყოფი ქუროებისა და ბახთიარების გაქართველებისა.

1872 წლიდან ქართულ პრესაში (“დროება“, “ისარი“, “ამირანი“, “მწყემსი“, “ნაკადული“, “ნიშადური“, “ცნობის ფურცელი“) ფერეიდნელთა შესახებ, არც თუ ისე ხშირად, მაგრამ ქვეყნდება ინფორმაციული ხასიათის მასალები.

პირველი, ვინც საქართველოდან ფერეიდანში ჩავიდა (1896-1898წწ.) და იქაურობა აღწერა, ლადო აღნიაშვილია.

ასევე ამბაკო ჭელიძემ იმოგზაურა ფერეიდანში 1827 წელს და დაგვიტოვა შთაბეჭდილებათა წიგნი (ჭელიძე, 2011).

ორივე წიგნი ფასდაუდებელი განძია ფერეიდნელ ქართველთა ყოფის ისტორიით დაინტერესებულ პირთათვის.

საბჭოთა პერიოდში გართულდა ურთიერთობა ირანსა და საბჭოთა კავშირს შორის, ერთმანეთისთვის მიუღებელი საბჭოთა და შაჰის რეჟიმების გამო. საქართველოც, როგორც საბჭოეთში შემავალი ერთ-ერთი რესპუბლიკა, მოკლებული იყო ყოველგვარ პირდაპირ კავშირს ირანთან. იშვიათად თუ მოახერხებდა ვინმე ამ დროს ირანში ჩასვლას, ან ირანიდან საქართველოში ჩამოსვლას. ამწინხის პირობებში, 1945 წელს, მაინც შეძლეს ფერეიდანში ჩასვლა ირაკლი კანდელაკმა და გიორგი ასათიანმა, რომლებმაც შექმნეს დოკუმენტური ფილმი ფერეიდანზე.

ასევე 1969 წელს ირანში ჩასვლა და ფერეიდანზე დოკუმენტური ფილმის გადაღება მოახერხა რეჟისორმა გურამ პატარაიამ, ოპერატორ ირაკლი ონოფრიშვილთან ერთად. ჯგუფში იყვნენ ირანისტი მაგალი თოდუა და ჟურნალისტი ლამარა ბოკერია.

ამ დროსმაგალი თოდუამშეძლო ფერეიდნელებისგან ფირზე ჩაეწერა ენობრივი მასალა და ჩამოეტანა საქართველოში, რომელიც შემდეგ დამუშავებული იქნა ენათმეცნიერულად მაია მაჭავარიანის მიერ. უფროადრე კი 1923-1927 წლებში, ათამ ონიკაშვილის ჩანაწერებზე დაყრდნობით, არნოლდ ჩიქობავამ ენათმეცნიერული გამოკვლევები მიუძღვნა ფერეიდნულ მეტყველებას.

საქართველოსადა ფერეიდანს შორის ურთიერთობათა პირველი პერიოდი ორ მონაკვეთად შეიძლება დაიყოს. პირველი მონაკვეთი მოიცავს ურთიერთობებს მეფის რუსეთის პირობებში, მეორე კი - საბჭოთა კავშირისას.

იდეოლოგიურმა ანტაგონიზმმა ირანსა და საბჭოთა კავშირს შორის მეტად უარყოფითად იმოქმედა საქართველოსა და ფერეიდნელთა შორის ურთიერთობების დამყარებაში. თუ ადრე საქართველო-ფერეიდანს შორის მიმოსვლა შეზღუდული არ იყო და იგი პირად სურვილსა და შესაძლებლობებზე იყო დამოკიდებული, საბჭოთა ხანაში იგი პრობლემად იქცა. ხოლო თუ რა ძნელი იყო ამ დროს საბჭოთა კავშირისა და ირანელი მოქალაქის ურთიერთ დაკონტაქტებაც კი, ამის შესახებ ნათლად მეტყველებს ერთი დეტალი ჩვენი ირანში ყოფნიდან:

1960-იან წლებში ირანსა და საბჭოთა კავშირს შორის, მიუხედავად იდეოლოგიური ურთიერთდაპირისპირებისა, დამყარდა ეკონომიკური ურთიერთობანი, რაც ძირითადად, საბჭოთაიადი მუშახელის არსებობით იყო გამოწვეული. ამდროს ირანში საფუძველი ჩაეყარა სხვადასხვა სახის მშენებლობას, მათ შორის, ისფაჰანთან ახლოს, მეტალურგიული ქარხნისას, სადაც, სხვა საბჭოთა სპეციალისტებთან ერთად, მივლინებული იყვნენ სამუშაოდ ქართველი სპეციალისტებიც.

ამ დროს ისფაჰანში არსებობდა სამშენებლო სასწავლო ცენტრი, რომელიც, სხვადასხვა სპეციალობით, ამზადებდა მეტალურგიული ქარხნისთვის მშენებელ კადრებს. სასწავლებელი დაკომპლექტებული იყო საბჭოთა და ირანელი კადრებით. საბჭოთა სპეციალისტები, თარჯიმნების საშუალებით, გადასცემდნენ თავიანთ ცოდნას ირანელებს.

1970-1971 წლებში, საბჭოთა კავშირის საშუალო და უმაღლესი განათლების სამინისტროს მიერ, როგორც სპარსული ენის თარჯიმანი, მივლინებული ვიყავი სამუშაოდ, სწორედ, აღნიშნულ სასწავლებელში.

საბჭოთა სპეციალისტებს, ოფიციალურად, უფლება არ გვქონდა არასამსახურებრივი კავშირები დაგვეყარებინა ადგილობრივ მოსახლეობასთან, მითუმეტეს, ქართველებს- ქართველებთან და, აი, ერთ დღეს, როცა დაირეკა ლექციის დამთავრების მაუწყებელი ზარი და სტუდენტები აუდიტორიებიდან დერეფნებში გამოიშალნენ, ხმაურში, შემომესმა ვილაცის ხმა — „გამარჯობა!“ სასწავლებელში მარტო მე ვიყავი ქართველი და ჩავთვალე, რომ ის „გამარჯობა“ მე მეკუთვნოდა და პასუხიც დავუბრუნე, თან მიმოვავლე ირგვლივ თვალი, რომ დამენახა იგი, მაგრამ ამაოდ. კიდევ გავიმეორე - „გამარჯობა!“ - და დავუმატე - რომელი ხარ-მეთქი. მაგრამ ამაოდ, პასუხი არ მიმიღია.

ასე განმეორდა მეორე დღეს, მესამე დღეს და, რაღა ბევრი გავაგრძელო, მთელი ერთი სემესტრის განმავლობაში ჩვენ ასე ვესალმებოდით ერთმანეთს, იმდენად იყო დაშინებული ის ახალგაზრდა ადგილობრივი უშიშროების სამსახურების მიერ.

ასე დასრულდა საქართველოსა და ირანულ-ქართველთა ურთიერთობის პირველი პერიოდი.

ამ პერიოდს შეიძლება ეწოდოს **ურთიერთგაცნობისა და სამშობლოში დაბრუნებაზე ოცნების ხანა.**

მეორე პერიოდი:

რამდენადაც უცნაურად არ უნდა მოგვეჩვენოს, სწორედ ასეთი დაძაბული ვითარების ფონზე, 1972 წელს, მოხდა ირანიდან 21 ქართული ფერეიდნული ოჯახის ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნება.

მცდელობა კი სამშობლოში დაბრუნების შესახებ, როგორც ფერეიდნული ქართველი ვახტანგ ონიკაშვილი წერს, დაიწყო 1967 წელს, როცა 100 ოჯახმა მიმართა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას და ირანის მთავრობას ისტორიულ სამშობლოში დაბრუნების მოთხოვნით. “დაიწყო „ბრძოლა“ ირანის მთავრობასა და ამ ხალხს შორის, რომელმაც ხუთ წელიწადს გასტანა, სანამ დადგებოდა ჩვენთვის ნანატრი 1972 წელი. ეს იყო ტანჯვის, წამების, აბუჩად აგდების, ცემის წლები...” (ონიკაშვილი, 2007: 71).

ასეთი რამის დაშვება ირანისთვის აღიქმებოდა როგორც მძიმე იდეოლოგიური დარტყმა, რის გამოც ირანის მთავრობას, სანაცვლოდ საბჭოთა კავშირისა, მათთვის შეუთავაზებია ნებისმიერ ევროპულ კაპიტალისტურ ქვეყანაში ჩასახლება და დახმარების გაწევაც კი.

როგორც იქნა, ახდა ირანულ ქართველთა 400 წლის ოცნება, ისინი დაბრუნდნენ თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში, რასაც, რა თქმა უნდა, დიდი ემოციების გარეშე არ ჩაუვლია, მაგრამ რამდენიმე წელიწადში მივიღეთ ის, რასაც ვერც კი წარმოვიდგენდით. გარკვეული მიზეზების გამო, 9 ოჯახი დაბრუნდა უკან. თუ რა იყო ამის მიზეზი, ეს ცალკე განსჯის საგანია.

აქვე აღვნიშნავთ, დაბრუნებაც არის და დაბრუნებაც. მრავალი დაბრკოლების გადალახვა მოუწიათ მათ ამ გზაზე.

ამ პერიოდს შეიძლება ვუწოდოთ **მრავალსაუკუნოვანი ოცნების ახდომის ხანა.**

მესამე პერიოდი:

მეოცე საუკუნის ბოლო ხანები გარდამტეხი აღმოჩნდა ცალკე ირანისა და ცალკე საქართველოსთვის. 1979 წელს ირანში მოხდა მსოფლიო ისტორიაში ერთ-ერთი უდიდესი რევოლუცია, რომლის შედეგადაც დაინგრა 2500 წლიანი ირანის სახელმწიფოს მონარქიული წყობა და მის ნანგრევებზე აღმოცენდა ირანის ისლამური რესპუბლიკა, ხოლო 1991 წელს საქართველომ მოიპოვა საუკუნეებით ნანატრი დამოუკიდებლობა, რასაც მოჰყვა ირანსა და საქართველოს შორის, პირველად თავიანთი მარავალსაუკუნოვანი ურთიერთობების ისტორიაში, ერთმანეთთან თანაბარუფლებიანი, მეგობრული კავშირების დამყარება.

ორ ქვეყანას შორის დაიწყო მშვიდობიანი თანაარსებობა. პირველად ირანის ისლამურ რესპუბლიკაში, 2001 წლის აპრილის თვეში, ოფიციალური ვიზიტით ჩავიდა საქართველოს საპარლამენტო დელეგაცია, მისი თავმჯდომარის ზურაბ ჟვანიას ხელმძღვანელობით. დელეგაციის შემადგენლობაში შედიოდნენ: რევაზ მიშველაძე, გივი შულაროვი და პეტრე ცისკარიშვილი.

2001 წლის ივნისში ფერეიდანში ჩავიდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II.

ოფიციალურ ვიზიტთა გვირგვინი იყო 2004 წელს საქართველოს პრეზიდენტის მიხეილ სააკაშვილის ჩასვლა ფერეიდანში, საიდანაც, შეიძლება ითქვას, ახალი ეტაპი დაიწყო როგორც ზოგადად ირან-საქართველოს, ისე საქართველოსა და ფერეიდნელ ქართველთა ურთიერთობაში.

მეცნიერული ინტერესებით, სხვადასხვა დროს, ფერეიდანში ჩასულნი იყვნენ: თედო უთურგაიძე და დარეჯან ჩხუბიანიშვილი, ოთარ მიმინოშვილი, ნომადი ბართაია, მიხეილ როსტომაშვილი, მარინე ბერიძე, ლია ბაკურაძე, გიორგი სოსანიძე, რუსუდან რამიშვილი.

ფერეიდანში არა, მაგრამ ირანში გადასახლებულ ქართველთა კვალს ჩაჰყვნენ მაზანდარანში: პაატა ჯაფარიძე, ზვიად ცხვედიანი და თამარ დემეტრაშვილი.

ოფიციალური ვიზიტით ჩავიდა ირანში 2013 წელს ქართველ მწერალთა და გამომცემელთა ჯგუფი, რომლებმაც მოინახულეს ფერეიდანი, შემდეგი შემადგენლობით: მინდია არაბული, ნომადი ბართაია, მარიამ ბაკურაძე, მაყვალა გონაშვილი, მანანა გორგიშვილი, გენრი დოლიძე, ზვიად კვარაცხელია, პეტრე კვარაცხელია (მამა პეტრე), მარეხ კეზუა, კახმეგ კუდავა, შალვა მაღლაკელიძე, ქეთი მატაბელი, ბელა შალვაშვილი, ირაკლი შამათავა, შორენა შენგელია, თემურ ჩალაბაშვილი და ნანა ჯაფარიძე.

ფერეიდანი მოინახულა საქართველოდან ირანში ოფიციალური ვიზიტით ჩასულმა ერთმა ჯგუფმა 2010 წელს შემდეგი შემადგენლობით: ანზორ შარაშენიძე, ნოდარ კობერიძე და ამ სტრიქონების ავტორმა.

ამ პერიოდში ფერეიდანზე წიგნები გამოაქვეყნეს: ზურაბ შარაშენიძემ - "ფერეიდნელი "გურჯები", (შარაშენიძე, 1979); ოთარ მიმინოშვილმა - "ახლოა ფერეიდნაძე", (მიმინოშვილი 2000); ვახტანგ ონიკაშვილმა (ფერეიდნიდან ჩამოსული ქართველი) - "ფერეიდანი", (ონიკაშვილი, 2004); ავთანდილ სონღულაშვილმა - "ირანში ქართველთა ნაკვალევზე", (სონღულაშვილი 2005); ამბაკო ჭელიძემ - "ფერეიდნელი ქართველები", მეორე გამოცემა, (ჭელიძე, 2011); ვახტანგ გურულმა - "ტაო-კლარჯეთი, ლაზეთი და ფერეიდანი საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობის გეგმებში

(1944-1951)“ (დოკუმენტური მასალების კრებული), (გურული, 2012).

ფერეიდნელთა მეტყველებისა და თუ ყოფის საკითხებს მეცნიერული ნაშრომები მიუძღვნეს: თეო ჩხეიძემ, თინათინ ჭავჭავაძემ, მათა მათაგარიანმა, ჯემშიდ გიუნაშვილმა, თედო უთურგაიძემ, დარეჯან ჩხუბიანიშვილმა, მარინე ბერიძემ, ლია ბაკურაძემ, გიორგი სოსანიძემ, რუსუდან რამიშვილმა, გიორგი ჭიპაშვილმა, გიორგი გოცირიძემ...

არას გამბობთ ფერეიდნელებისადმი მიძღვნილ წერილებზე, რომლებიც გამოქვეყნდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებში.

რა ხდება ამ დროს ირანში?

ფერეიდნელი თუ ირანელი ქართველები აქვეყნებენ სპარსულ ენაზე შემდეგ წიგნებს: მოჰამად სეფიანი, „ირანელი ქართველები, (სეფიანი, 1357); მალექ მოჰამად რაჰიმი, „ირანელი ქართველები“, (რაჰიმი, 1379); აბდ-ოლალი ჰეიდარი გორჯი, „ირანელ ქართველთა ისტორია“ (ჰეიდარი გორჯი, 1389).

გამოდის მეტად საინტერესო ნაშრომი საიდ მულიანისა - „ქართველთა ადგილი ირანის ცივილიზაციისა და კულტურის ისტორიაში“ (მულიანი, 2001).

ღევოლუციის შემდგომ ირანში ვითარება ყოველმხრივ შეიცვალა. ქვეყანამ, როგორც გარეგნულად, ისე შინაგანად, იერი იცვალა. ხალხს მიეცა მეტი საშუალება ეკონომიკურად და კულტურულად განვითარებისა. იმ ცვლილებათაგან, რამაც თავი იჩინა ამ პერიოდის ფერეიდნელთა ცხოვრებაში, ეს არის ეროვნული იდენტობის გამოვლენის გააქტიურება. ფერეიდანში შეიქმნა ყურანის სწავლების საზაფხული სკოლა, სადაც გაიხსნა ენების, მათ შორის ქართული ენის შემსწავლელი კურსები. ამ სკოლამ რამდენიმე წელი იარსება.

მნიშვნელოვან მოვლენად მიგვაჩნია ის, რომ ფერეიდანში რამდენჯერმე გაიმართა „ქართული ენის ყრილობა“.

“ფერეიდნელთა დამოკიდებულება ქართული ენისადმი, საქებია“ - ასე ბრძანა ქართული ენისადმი მიძღვნილ მესამე ყრილობაზე ირანის ისლამური რესპუბლიკის სპარსული ენისა და ლიტერატურის აკადემიის პრეზიდენტმა, ამჟამად საადის ცენტრის (ბონიადე საადი) ხელმძღვანელმა ბატონმა ლოლამ ალი ჰადად ადელმა („კალამი“ 2012; 15).

უნდა აღინიშნოს, რომ თეირანის უნივერსიტეტის უცხო ენების სწავლების ცენტრში უკვე მესამე წელია ისწავლება ქართული ენა (მასწავლებელია ფერეიდნელი ქართველი ანდრო ნაგელიანი).

ასევე მნიშვნელოვან მოვლენად მიგვაჩნია, რომ 2014 წელს ისპაჰანსა და ფერეიდანში იფიციალურად გაიხსნა ქართული ენის შემსწავლელი კურსები (მასწავლებელია ფერეიდნელი ქართველი საიდ მულიანი).

ფერეიდნის ქუჩებში, მაღაზიათა აბრებზე, საფლავების ქვებზე, მანქანებზე... გაჩნდა ქართული წარწერები. ახალგაზრდები, ირანულის პარალერულად, ირქმევენ ქართულ სახელებს.

ირან-საქართველოს შორის სავიზო რეჟიმის გაუქმებამ კიდევ უფრო დაახლოვა ერთმანეთთან საქართველოს ქართული მოსახლეობა და ირანელი ქართველობა.

ირანელი ქართველობა საქართველოს საპატრიარქოს, კერძოდ, კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესისა და უნეტარესის ილია II ზრუნვის საგანი გახდა. უწორედ, მისი კურთხევით აშენდა მათთვის საცხოვრებელი სახლი თბილისის ერთ-ერთ უბანში, სწორედ პატრიარქი კურირებს ისტორიულ სამშობლოში ჩამოსული თითოეული ირანელი ქართველის საქმიანობას.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია, რომ საპატრიარქოს ქართულ უნივერსიტეტში 2012 წელს გაიხსნა ერთწლიანი უფასო სკოლა ქართული ენისა და საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ ირანელ ქართველთათვის.

ინტერნეტ სივრცეში, ქართულ ენაზე, მოთავსდა გიორგი ალავერდაშვილის მიერ ფერეიდნელებზე შექმნილი მრავალფეროვანი დასაინტერესო მასალა.

ამ პერიოდისმეტად მნიშვნელოვან მოვლენად შეიძლება მივიჩნიოთ, საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ქართულ უნივერსიტეტში ჩატარებული ირანში ქართველთა გადასახლების 400 წლისთავისადმი მიძღვნილი ქართველ და ირანელ მეცნიერთა ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია.

როგორც ქართული და ირანული მხარე ერთხმად აღნიშნავს, ფერეიდნელებს დიდი წვლილი შეაქვთ ირან-საქართველოს შორის მეგობრობის ხიდის მშენებლობაში.

ამ პერიოდს შეიძლება ვუწოდოთ საქართველოსა და ირანელ ქართველთა შორის **თავისუფალ ურთიერთობათა ხანა**.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას:

პირველი პერიოდი სათავეს იღებს 1871 წლიდან, როცა საქართველოში ირანიდან პირველად ჩამოვიდა ფერეიდნელი ქართველი ათამ ონიკაშვილი და ჩამოიტანა ცნობა შაჰ-აბაბასის მიერ ირანში გადასახლებულ ქართველთა შესახებ. ეს პერიოდი მოიცავს მთელ საუკუნეს და მოდის 1971 წლამდე, რომელსაც შეიძლება ვუწოდოთ **ურთიერთგაცნობისა და სამშობლოში დაბრუნებაზე ოცნების ხანა**.

მეორე პერიოდი მოიცავს 1972-1996 წლებს, როცა ფერეიდნელ ქართველებს აუსრულდათ ოთხასი წლის ოცნება და ორ ათეულზე მეტი ოჯახი დაბრუნდა თავის ისტორიულ სამშობლოში. ამ პერიოდს შეიძლება დავარქვათ **ოცნების ახდენის ხანა**.

მესამე პერიოდი იწყება 1993 წლიდან, ანუ მას მერე, რაც ირან-საქართველოს შორის, მრავალსაუკუნოვანი კავშირების ისტორიაში,

პირველად დამყარდა თანაბარუფლებიანი სახელ-მწიფოებრივი ურთიერთობანი. ამ პერიოდს შეიძლება ვუწოდოთ **თავისუფალ ურთიერთობათა ხანა**.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- აღნიაშვილი 1896** - ლადო აღნიაშვილი, სპარსეთი და იქაური ქართველები, ტფილისი, 1896;
- გურული 2012** - ვახტანგ გურული, ტაო-კლარჯეთი, ლაზეთი და ფერეიდანი საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვა-ნელობის გეგმებში (1944-1951), თბილისი, 2012;
- თოდუა 1975** - მაგალი თოდუა, ქართულ-სპარსული ეტიუდები, II, თბილისი, 1975;
- „კალამი“ 2012**-ჟურნ. „კალამი“, ირანის ისლამური რესპუბ-ლიკის საელჩოს კულტურის განყოფილების ორგანო, №12, თბილისი, 2012;
- მულიანი2001**, سعید مولیانى، جایگاه گرجی ها تاریخ فرهنگ ایران، - 1379، اصفهان;
- ონიკაშვილი 2004** — ვახტანგ ონიკაშვილი, ფერეიდანი, თბილისი, 2004;
- რაჭიმი 2001 - 1379** - ملک رحیمی گرجی های ایران (فریدون شهر)، اصفهان، 1379;
- სეფიანი 1980 -1358** - سپیانی، ایرانیان گرجی، اصفهان، 1358-1980;
- სონღულაშვილი 2005**-ავთანდილ სონღულაშვილი, ირანში ქართველთა ნაკვალევზე, თბილისი, 2005;
- „ქართლის ცხოვრება“ 1959**-„ქართლისცხოვრება“, II, სიმონ ყაუხჩიშვილის რედაქციით, თბილისი, 1959;
- შარაშენიძე 1979**-ზურაბ შარაშენიძე, ფერეიდნელი „გურჯები“, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი, 1979;
- ჭელიძე 2011** - ამბაკო ჭელიძე, ფერეიდნელი ქართველები, თბილისი, 2011;
- ჭიჭინაძე 1895** - ზაქარია ჭიჭინაძე, ქართველები სპარსეთში, თბილისი, 1895;
- ჰეიდარი გორჯი 2001** - عبدالعلی حیدری گرجی تاریخ گرجی های ایران، تهران، 1379.

Nomadi Bartaia / Kutaisi, Akaki Tsereteli State University/

Three Periods of Relations between Georgia and Iranian Georgians

Summary

We received the first news concerning Georgians exiled in Iran only in 1871, when a Fereydan Georgian first set foot on a Georgian soil.

Since then, the relationship between Georgia and Iranian Georgians can be divided into three periods:

The first period dates back to 1871, when a Georgian from Fereydan - Atam Onikashvili first arrived in Georgia from Iran and brought news about Georgians exiled in Iran by Shah-Abas. This period includes the whole century until 1971 and it can be called the era of acquaintance and dreams of returning to homeland.

The second period refers to 1972-1996 years, when, despite great difficulties, the 400-year-old dream of Fereydan Georgians came true and more than twenty families returned to their historical homeland. This period can be called the age of realized dreams.

The third period starts from 1993, when an equal political relationships were first established between Iran and Georgia. This period can be called the era of free relationships between Georgia and Iranian Georgians.

ლიანა ბაშელეიშვილი /მოსკოვი, ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/

ქართული ზმნის გვარის სწავლებისათვის (რუსული დისკურსი)

ქართული ზმნის გვარის სწავლება რუსულენოვანი აუდიტორიისათვის ერთ-ერთი ყველაზე ძნელად დასაძლევია ამოცანაა, რადგან რუსულ ენაზე ქართული ზმნის აქტუალიზაციას ხშირად მოჰყვება შეკითხვათა კასკადი: მაგ. რატომ არის ზმნა “ელოდება“ (ის მას) (/) ან “ეხმარება“ (ის მას) () ქართულ ენაში ვნებითი გვარის ზმნები? სად არის მოცემულ შემთხვევაში, “ვნების“ პროცესი ან შედეგი? შეკითხვები, რა თქმა უნდა, არ ჩნდება მხოლოდ ვნებით გვართან დაკავშირებით, არც მოქმედებითი გვარის და საშუალო გვარის ზმნებია გამონაკლისი ამ თვალსაზრისით.

შეიძლება საკითხის ამგვარად დასმაც: ჩვენ ხომ ქართული ზმნის გვარს ვასწავლით, შესაძლებელია თუ არა მისი სწავლება ისე, რომ არ მივმართოთ პარალელურ რუსულ ენაში? პროგრამული ამოცანებიდან გამომდინარე, მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეს შეუძლებელია, რადგან სტუდენტი უნდა თარგმნიდეს თავისუფლად როგორც ქართულიდან რუსულ ენაზე, ასევე რუსულიდან ქართულზე. ამის გათვალისწინებით, მან უნდა გაარკვიოს ვინ ვისზე “მოქმედებს“ და როგორ, თუ მოქმედება თავად უბრუნდება სუბიექტურ პირს? თუ სუბიექტი “ივნება“ აგენსური დამატების მიერ? და პარალელები შეიძლება დაიძებნოს ქართულ და რუსულ მოქმედებითი გვარის ზმნებს შორის, რა სიძნელეებია გადასალახი ვნებითი და საშუალო გვარის სწავლებისას? შესაძლოა თუ არა ქართული ზმნის თარგმნა რუსულ ენაზე ქართული ზმნის გრამატიკული ბუნების შენარჩუნებით და პირიქით?

ამ კითხვებს რომ პასუხი გავცეთ, უნდა გავისივრებოდეთ, რომ რუსულენოვანი სტუდენტისათვის გვარი არის ლექსიკურ-მორფოლოგიური ან ლექსიკურ-გრამატიკული კატეგორია, რომელიც გამოხატავს ზმნაში მარკირებულ დიათეზას (ა. ა. ხოლოდოვიჩის, ი. ა. მელჩუკის ტერმინოლოგიით), ანუ სიტუაციის ძირითადი მოქმედი პირების ურთიერთ-შესატყვისობას წინადადების სახელად წვევებთან - ქვემდებარესა და პირდაპირ დამატებასთან. აქტივის ცენტრიდანულ კონსტრუქციებს უპირისპირდება პასივის ცენტრისაკენ მსწრაფი ორიენტაცია. ნომინატიურ-აკუზატიური ენებისათვის პირდაპირ გვარად მოქმედებითი გვარი ითვლება, ხოლო ერგატიულ ენებში იმავე ფუნქციას ერგატიული გვარი ასრულებს. გარდამავალი ზმნის აქტივი აღნიშნავს მოქმედება-პროცესს,

რომელიც, როგორც წესი, კონტროლირდება სუბიექტის მიერ და გადადის სამოქმედო ობიექტზე. ზოგადი ენათმეცნიერების შესავლის კურსიდან, რომელიც აზიისა და აფრიკის ინსტიტუტში ეკითხებათ როგორც ფილოლოგიის, ისე ისტორიისა და სოციალურ-ეკონომიური ფაკულტეტის სტუდენტებს, მათ იციან, რომ პასიური კონსტრუქციები ერგატიულ ენებშიც იგება.

მედიალური ზმნების გრამემები რუსულ ენაში არ არსებობს, მაგრამ სუბგრამემების შესახებ სტუდენტებს ცოდნა გააჩნიათ. თუ რომან იაკობსონის განმარტებას გავიზიარებთ, პოსტექს - -თი დაბოლოებული რუსული ზმნები საშუალ-უკუქცევითი გვარისაა და სტუდენტი, როცა მას ქართულ საშუალ-უკუქცევით ვესაუბრებით, ანალოგიას ეძებს რუსულ საშუალ-უკუქცევით ზმნებთან, რაც ხშირად არც არის მიზანშეწონილი.

ყველაზე “ეფექტური“ მეთოდი, რომლითაც შეიძლება ვისარგებლოთ ქართული ზმნის გვარის სწავლებისას რუსულენოვან აუდიტორიაში ეს გამორიცხვის მეთოდია. როცა მოქმედებითი გვარის ზმნებს ვასწავლით, უნდა გამოვარიცხინოთ სტუდენტს აბსოლუტური ზმნები და ორვალენტიანი ზმნებიდან ისეთები, რომლებიც -ები/ება-ზე ბოლოვდება, აგრეთვე ინვერსიული ორპირიანი ზმნები, “აქვს“, “ჰყავს“, “უნდა“ და ა. შ. აბსოლუტური ზმნები, ანუ ერთპირიანი ზმნები ძირითადად რუსულ თარგმანშიც ინარჩუნებენ თავის გრამატიკულ ბუნებას. სამვალენტიანი ანუ ორდამატებიანი ზმნები რამდენიმე გამონაკლისის გარდა რუსულ ენაზეც გადატანისას მოქმედებითი გვარისა იქნება. მაგ. “აძლევს“ (ის მას მას) (); “უკერავს“ (ის მას მას) (); და ა. შ. გარდამავალ ზმნების გამოსაცნობად ის მეთოდი, რა მეთოდსაც ქართული ენის, როგორც მშობლიური ენის შესწავლისას მიმართავენ, სრულიად გამოუსადეგარია უცხოენოვანი სტუდენტისათვის. რუსულენოვანი შემსწავლელი ვერ დაადგენს პირდაპირი ობიექტის ბრუნვაცვალებადობას ქართულში და შესაბამისად, ვერ გამოარკვევს თუ რა გვარისაა მოცემული ზმნა. ამიტომ მან უნდა გამორიცხოს ზმნები -ები/-ება დაბოლოებით და ორპირიანი ინვერსიული გარდაუვალი ზმნები. რაც ნაკლებად მივმართავთ ზმნის ფორმათა მექანიკური დამახსოვრების მეთოდს, მით უფრო გავაიოლებთ სწავლის პროცესს.

მოქმედებითი გვარის ზმნათა ერთი ნაწილი თარგმნისას რუსულ ენაზე საჭიროებს დაზუსტებას, რადგან მისი ბუნების გადმოცემა ერთსიტყვიანი ლექსებით შეუძლებელია. მაგ. ამათხოვრებს (ის მას) (); ააფრენს (ის მას) (); აკივლებს (ის მას) (); ატირებს (ის მას) (); ამუშავებს (ის მას) (); ამღერებს (ის მას) (); ამპარტავნებს

(ისმას); (); აცეკვებს (ის მას) () და ა.შ. მიუხედავად ამისა, სწორედ, ამდგვარ ზმნებთან დაკავშირებით არ ჩნდება შეკითხვა ამ ზმნების გარდამავლობის შესახებ.

გასათვალისწინებელია ერთი ნიუანსიც, რომელიც მოითხოვს კომენტარებს. ქვემდებარე ამგვარ ზმნებთან კაუზატორის როლში გვევლინება. კაუზაცია არის მიზეზი ძირითადი პროცესისა. კაუზატივს თანამედროვე რუსულ ენათმეცნიერებაში ხშირად გვარის ცალკე ჯგუფს მიაკუთვნებენ. “კაუზატივის შინაარსი ქართულად გადმოიციემა ზმნებით - აიძულებს, ავალებს, სთხოვს, საშუალებას აძლევს, შეაძლებინებს“ (არნოლდ ჩიქობავა, 1950: 059). შუალობითი კონტაქტის შინაარსის მქონე ლექსემები, მიღებული ერთპირიანი ზმნებისაგან დუმს (ის) ()-აღუმებს (ის მას) (); წუხს (ის) () - აწუხებს (ის მას) ();

(); განსხვავდება - ინ- ინფიქსით გაფორმებულ ზმნათაგან-აწერინებს (ის მას) (). ერთპირიანი ზმნებისაგან მიღებული, “გაკაუზატიურებული“ მოქმედებითი გვარის ზმნები, რუსულ ენაზე ძირითადად ისევე ითარგმნება, როგორც გრამატიკალიზირებული - ინ- ინფიქსიანი კაუზატივი. სტუდენტს ორივეს წარმოება შეუძლია. ერთპირიანი ზმნებისაგან -ა-ებ; თავსართ-ბოლოსართით, ხოლო გარდამავალ ორპირიანი და სამპირიანი ზმნებიდან -ინ ინფიქსით. ეს უკანასკნელი “ძლიერ გრამატიკალიზირებული აპლიკატივია, რომელსაც ბენეფიციანტი შემოჰყავს, ანუ ის მონაწილე, რომლის სასარგებლოდაც ხდება მოქმედება“ (, 2014: 10-11). რუსული კაუზატივის ერთ-ერთ ნაირსახეობასთან ტრანსფორმატივთან ქართულ შუალობით კონტაქტს პარალელები ნაკლებად ეძებნება - , , , , ანუ - ამ ტიპის კაუზატიური ზმნები ქართული მოქმედებითი გვარის უშუალო კონტაქტის ფორმის ზმნებით ითარგმნება - ამცირებს; ამარტივებს; ათანაბრებს, ერთმანეთს უტოლებს; არუსებს. მაშასადამე, მოქმედებითი გვარის ზმნათა სწავლებისას აუცილებელია კონტაქტის კატეგორიის შესწავლაც და მასალის იმდგვარად დალაგება, რომ ზემდეტი სირთულე თავიდან იქნას აცილებულ.

მოქმედებითი გვარის ზმნათა უღლება ფრიად შრომატევადია და რამდენიმე ეტაპად უნდა დაიყოს. უფრო მარტივია, როცა მათ ყალიბებით ვცვლით. დავიწყებთ მოქმედებითი გვარის ზმნების უღლებას -ავ;-ამ; -ებ; -ევ; -ემ; -ოფ; “თემის ნიშნებით“, ანუ ზმნური სუფიქსებით. აღვნიშნავთ, რომ ამ დაბოლოებებს ზმნები დაკარგავენ მეორე სერიაში. ერთთემიან ზმნების უღლება ყველაზე ადვილად

დასაძლევია მეორე სერიის მწკრივებში. მეტ შეკითხვებს -ი თემისნიშნისანი ზმნები ბადებს, რომლებსაც მეორე სერიაში -ა ხმოვანი აღუდგებათ ღვრის (ის მას) (); (გადა) ღვარა (მან იგი) (); (გადა) ღვაროს (); ყრის (ის მას) (); (გადა) ყარა (მან იგი) (); (გადა) ყაროს (მან იგი) (); ცვლის (ის მას) ()- (გადა) ცვალა (მან იგი) (,); ან ხმოვანმონაცვლე -ენ თემისნიშნისანი ზმნები -ადგენს (ის მას) (,); არცხვენს (ის მას) (); ითმენს (ის მას) () და ა.შ. რომლებსაც წყვეტილში ხმოვანი -ე შეეცვლებათ -ი ხმოვნით, (და)ადგინა (მან იგი), შეარცხვინა(მან იგი), მოითმინა (მან იგი) და ა.შ. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია -ი და -ენ დაბოლოებიანი მოქმედებითი გვარის რაც შეიძლება მეტი ზმნის უღლება და სავარჯიშოების მეშვეობით მათი გააქტიურება წინადადებაში.

ზმნისწინების შერჩევა და მყოფადის წარმოება მოქმედებითი გვარის ზმნათა უღლების შესწავლის ყველაზე რთული ეტაპია. მიუხედავად იმისა, რომ ზმნისწინებს თავისი სემანტიკა გააჩნიათ, მათი, “მორგება“ ზმნასთან ყოველთვის არ ხერხდება. (ეს განსაკუთრებით ეძნელებათ სტუდენტებს მოქმედებითი გვარის ზმნებთან). ძნელია ვუპასუხოთ კითხვას თუ რატომ ითხოვს ზმნა “კლავს“ მყოფადში ზმნისწინ -მო-ს, რომელიც, გამოხატავს ორიენტაციას ჩვენკენ და მიმართულებას აქეთ (). ამიტომაც უპრიანია სამომავლოდ გერმანულ ზმნათა მსგავსად ზმნის ძირითადი ფორმები ვასწავლოთ: კლავს (); მოკლავს (); მოკლა (); მოკლას (); მოუკლავს; ([]); მოეკლა (, []); მოეკლას (). მასდარი - მოკვლა (,); მიმღეობა-მკვლელი/ მომკვლელი (,).

მოქმედებითი გვარის ზმნათა უღლება მესამე სერიაში ტექნიკურად ადვილი დასაძლევია, მაგრამ ინვერსიული ფორმების პრაქტიკული გამოყენება და მათი წინადადებაში აქტუალიზირება სტუდენტათვის სწავლების დამასრულებელ ეტაპზეც კი ინარჩუნებს განსაკუთრებულ სირთულეს. ცალკე საკითხია კავშირებითი კილოს მწკრივების რუსულ ენაზე თარგმნის საკითხი, რომელსაც თავის დროზე აკად. ა. შანიძემ მიაქცია ყურადღება. ეს არ არის მარტო მოქმედებითი გვარის ზმნების უღლებასთან დაკავშირებული პრობლემა. კავშირებითი კილოს მწკრივები რუსულ ენაზე ძნელად თუ ინარჩუნებენ წინადადებაში იმ სხვაობას, რაც ქართულ ეკვივალენტებში მოისაზრება. წერდეს ();

დაწერდეს (); დაწეროს (); დაწეროს (). გამონაკლისს, “კავშირებითებს” შორის კავშირებითი მეორე წარმოდგენს ე.წ. ოპტატივი, რომელიც მოდალურ კონსტრუქციებს და მოწვევას, “აფორმებს” ერთობლივ მოქმედებაზე. მაგ.: მოდი, დავალება დავწეროთ (), დავწეროთ რუსულ ენაზე ითარგმნება ზმნის მომავალი დროის სრულასპექტიანი ფორმით. ეს მდგრადი კონსტრუქციაა რუსულ ენაში. სხვა შემთხვევებში კავშირებითი მეორის ფორმებს ძირითად ზმნის განუსაზღვრელი ფორმა შეესაბამება. მაგ.: მე საქმე უნდა დავასრულო (); მე მინდა ეს გადავთარგმნო (/). შენ უნდა გადავთარგმნო ის მოთხრობა? (?).

ხოლმეობითისა და მყოფადის კავშირებითის გარჩევა სწავლების მეორე წელსაც კი უჭირთ სტუდენტებს და ეს გამოწვეულია ორივე შემთხვევაში რუსულ კონსტრუქციაში ერთი და იმავე - ნაწილაკის ხმარებით. შევადაროთ: მე სიამოვნებით გადავთარგმნიდი პუშკინს (); მე რომ პუშკინს გადავთარგმნიდე (). ორივე შემთხვევაში რუსულ თარგმანში კავშირებითი კილო გამოდის. როცა ქართულში ხოლმეობითს არა აქვს კავშირებითი კილოს გაგება, იგი მრავალჯნის პირობით მოქმედებას გადმოგვცემს, ხოლო რუსულ თარგმანში მას კავშირებითი კილო შეესაბამება. უპრიანია ასეთი მეთოდის გამოყენება, თუ რუსულ ტექსტში ვხედავთ კონსტრუქციას მას ქართულში კავშირებითის მწკრივები შეესაბამება, ან აწმყოსი ან მყოფადისა, ხოლო თუ ზმნის ფორმას უბრალოდ მოსდევს ნაწილაკი - მას ხოლმეობითი შეესაბამება. პირობით-შედევობითი წინადადებების გაფორმებას, მათ შორის მოქმედებითი გვარის ფორმებით, ხოლმეობითისა და კავშირებითების მკაფიოდ გაცალკეება სჭირდება.

მოქმედებითი გვარის ზმნათა უღლება სუბიექტურ ობიექტური წყობით საკვანძო საკითხთა რიგს განეკუთვნება და არ არის დაკავშირებული მხოლოდ მოქმედებით გვართან, რადგან ორპირიანი გარდაუვალი ზმნებიც იუღლება სუბიექტურ-ობიექტური წყობით. ამ შემთხვევაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს სუბიექტურ და ობიექტურ პირის ნიშანთა ცხრილის ცოდნა და გაგება იმისა, თუ რომელი პირები “ხვდებიან” ზმნაში ერთმანეთს. - ის გხატავს შენ. სტუდენტმა იცის, რომ -ს მესამე სუბიექტური პირის ნიშანია, ხოლო -გ მეორე ობიექტური პირისა. მესამე პირი ხვდება მეორეს და ამ პრინციპით აგებს წინადადებას.

ქართული ვნებითი გვარის ზმნათა დიდი ნაწილი რუსულ ენაზე უკუქცევითი ზმნებით ითარგმნება და ვნებითობის სემანტიკას, რა თქმა უნდა, კარგავს. იმალება (ის) (); შენდება (ის) (); ეთანხმება (ის მას) (); ეჩქარება (მას) (); ეს ზმნა რუსულში არ არის უკუქცევითი, მაგრამ არც ვნებითი გვარისაა. მოიკლა ის (); ეს უკანასკნელი, არის ნიმუში იმისა, როცა ქართულ ვნებითი გვარის ზმნას შეესაბამება რუსული ვნებითი გვარის ზმნა. მაგ.: ქართულ სამწევრიან პასიურ კონსტრუქციას ნათესაობით ბრუნვაში დასმული აგენსური დამატებითა და -მიერ თანდებულთ გაფორმებულს, მაგ.: აბელი მოიკლა კენის მიერ (), შეესაბამება ასევე სამწევრიანი პასიური კონსტრუქცია რუსულ მოქმედებით () ბრუნვაში დასმული აგენსური დამატებით და სახელობით ბრუნვაში დასმული ქვემდებარით. ორწევრიანი კონსტრუქციები აბელი მოიკლა () ადეკვატურად ითარგმნება რუსულ ენაზეც და მათში აგენსური დამატებები გამოტოვებულია. შევადაროთ: “ვეფხისტყაოსანი” დაიწერა მეთორმეტე საუკუნეში (« »).

რუსულ ენათმეცნიერებაში ერგატიული ენების პასივს, “ანტიპასივად” მოიხსენებენ, რაც აღნიშნავს სუბიექტის “თვითკმარ” მოქმედებას ან სუბიექტის მდგომარეობას, რომელიც ასეთი მოქმედების შედეგია და რომელზეც ფოკუსირებულია ყურადღება. ერთპირიანი და ორპირიანი ფორმები ვნებითი გვარისა რუსულ ენაზე გადათარგმნისას მოითხოვს შესაბამის განმარტებას: იმალება (ის) (); ემალება (ის მას) (); ეთამაშება (ის მას) (). არავითარ სირთულეს არ წარმოადგენს ერთპირიანი და ორპირიანი ზმნათა კლასიფიკაცია. -ი პრეფიქსიანი ზმნები ერთპირიანებია და მათ მხოლოდ სუბიექტი შეეწყობათ, ხოლო -ე პრეფიქსიანი ფორმები ირიბდამატებას მოითხოვენ. სტუდენტმა იცის, რომ ირიბი დამატება ბრუნვა უცვლელია და მიცემით ბრუნვაში სვამს ირიბ დამატება-ობიექტს.

ვნებითი გვარის ზმნებს, ისევე როგორც მოქმედებითისას, ეწარმოებათ როგორც შუალობითი კონტაქტის, ისე უშუალოს ფორმები. შეადარე: აზრდევინებს ის მას შვილს(/); ის არავის ეზრდევინება (

). აქტიური ზმნის კაუზატივს რუსულ ენაში შეესაბამება პირდაპირი დამატება, რომლის სასარგებლოდაც ხდება მოქმედება და ძირითადი ზმნის ინფინიტივი, ხოლო ვნებითი გვარის შუალობითი კონტაქტი მაინც უკუქცევით ნაცვალსახელით

და ძირითადი ზმნის ინფინიტივით აფორმებს უკუქცევით კონსტრუქციას, ანუ ვნებითობის შინაარსისაგან დაცლილია.

გუნების ვნებითის ფორმები - მემღერება (მე) ();
მეცინება (მე) (); მეცეკვება (მე) ();
მეტირება (მე) (); არ მესეირნება (

); ძირითადად რუსულ ენაზე ითარგმნება, როგორც უპირო (იმპერსონალური) პასივი. გუნების ვნებითი ძირითადად წარმოდგენილია ზმნის ობიექტური წყობის ფორმით. რუსულიდან ქართულად უპირო (იმპერსონალური) პასიური კონსტრუქციები ქართულ ენაზე ხანდახან მოქმედებითი გვარის ფორმასაც მოითხოვენ. მაგ.:

ავადმყოფს აციებს, იკრუნხნება, ლახავს (კრუნხნავს, ილახება). ასე რომ, რუსულიდან ქართულზე თარგმნისას ვნებითი გვარის ზმნას მოქმედებითი გვარის ზმნაც შეიძლება შეეფარდოს.

ქართული აღწერილობითი ვნებითის კონსტრუქციების შესწავლა მხოლოდ მას შემდეგაა შესაძლებელი, როცა მიმღობათა ათვისება დასრულდება: მაგ.: ჩვენ მიერ შემუშავებული იქნა სამოქმედო გეგმა (). აღწერილობითი ვნებითი საუკეთესოდ გადმოიცემა რუსულ ენაზე და იგი შესანიშნავად ესმით სტუდენტებს. უპრიანია, მათ შევახსენოთ, რომ ქართულ ენაში უპირატესობა ენიჭება ზმნის პირიანი ფორმით გამოხატულ მოქმედებას.

მიჩნევის ვნებითის ფორმებიც მანის რიგის ლექსემებით გადმოიცემა და რუსულ ენაზე დაზუსტებას ითხოვს: მედიდება (მე ის) (); მეცოტავება (მე ის) (

); და ა. შ. მიჩნევის ვნებითები რუსულ ენაზე აფექტური იმპერსონალური ფორმებით ითარგმნება, რომელიც იგება როგორც უპირო კონსტრუქცია, მიცემით ბრუნვაში დასმული სუბიექტით, მოდალური მნიშვნელობებით, რომლის კონტროლი სუბიექტს არ შეუძლია.

ქართული ვნებითი გვარი შესაძლებლობებსაც გამოხატავს. პოტენციალის შესატყვისები რუსულ ენაზე არ ითარგმნება ზმნის გრამატიკული ბუნების შენარჩუნებით. მაგ.: იჭმება (ის)-

, ისმევა (), ეჭმება (მას ის) (

). სამწუხაროდ, ზმნის ასეთი ფორმები თითქმის არცერთ ქართულ-რუსულ ლექსიკონში არაა შეტანილი. დალაგების ის პრინციპი, რა პრინციპითაც ზმნები შეაქვთ ლექსიკონში ყოვლად მოძველებულია და გამოუსადეგარი, რაც განსაკუთრებით გვართან მიმართებაში იჩენს თავს.

ვნებითი გვარის ზმნათა უღლება და კონსტრუქციები ვნებითი გვარის ზმნა-შემასმენლით უფრო ადვილი ასათვისებელია

რუსულენოვანი სტუდენტისათვის, ვიდრე წინადადების მოდელი მოქმედებითი გვარის ზმნა-შემასმენლით, რომელშიც ქვემდებარე სამი ბრუნვითაა წარმოდგენილი, ხოლო პირდაპირი დამატება ბრუნვაცვალებადია.

ვნებითი გვარის ზმნათა უღლება მესამე სერიაში უკვე ითხოვს მიმღობის ფორმების წარმოების ცოდნას და ჩვეული თანმიმდევრობა, რაც ახლავს ქართული ენის, როგორც მშობლიურის შესწავლას, სრულიად ირღვევა, როცა ქართულს, როგორც უცხოენას ვასწავლით. მიმღობასთან ერთად აუცილებელია ზმნა - არის; ფორმათა უღლების ცოდნა მესამე სერიის მწკრივებში. ასე რომ, დიდ დაკვირვებას მოითხოვს მასალის თანმიმდევრობა და მისი მეთოდურად სწორი დალაგება (აღბათ უპრიანია მწკრივში მონაცვლე და რიცხვში მონაცვლე ზმნების ადრეულ ეტაპზე შესწავლა და განხილვა).

ვნებითი გვარის ზმნების უღლებისას მყოფადში ზმნისწინის შერჩევა ისევე როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნებში, პრობლემურია. აქაც საჭიროა ზმნისწინის ზუსტი შესატყვისის ცოდნა, მისი დამახსოვრება. მაგ.: ემალება (ის მას) (

); დაემალება (ის მას) (). ვნებითი გვარის ზმნები წყვეტილში დაკარგავენ -ებ; სუფიქსს, ისევე როგორც მოქმედებითი გვარის ზმნათა ფორმები კარგავენ თემის ნიშანს.

საშუალო გვარის გრამემები რუსულ ენაში არ არსებობს, ხოლო ის სუბგრამემები, რომელსაც რუსულ ენაში მედიალური მნიშვნელობა გააჩნიათ დიდს ვერაფერს აძლევს სტუდენტს ქართული საშუალო გვარის ბუნების გასაგებად: (იკბინება);

(იკაწრება); (ილანძღება); (იწვება, წვავს); ისინი რუსულ ენაში მედიალურ ზმნებად ითვლებიან, ხოლო ქართულში ვნებითი გვარის ლექსემებით ითარგმნება. თუ რუსული ენიდან ამოვალთ, საშუალო გვარის ზმნათა რაობა გაუგებარი დარჩება სტუდენტებისათვის.

ხშირ შემთხვევაში ვნებითი ან საშუალო გვარის ზმნები ერთნაირად ითარგმნება რუსულ ენაზე და ესეც დამატებით დაბრკოლებას ქმნის ქართული ზმნის გვარის ბუნების გასარკვევად.

შეადარე: აგორებს (ის მას) (); გორდება (ის) (); გორავს (ის) (). ათამაშებს(ის მას) (,

); თამაშდება (ის), (); თამაშობს (ის) (). როგორც წესი, ამგვარი ფორმები არცერთ ლექსიკონში არ არის შეტანილი.

საშუალო გვარის ზმნების უღლება ერთ-ერთი საკვანძო საკითხია. ზედმეტი სირთულის თავიდან ასაცილებლად შეგვეძლო ყველა ისინი მოგვექცია გარდაუვალი ზმნების სიაში, მაგრამ საშუალო-

დამოწმებული ლიტერატურა:

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი: 1950 - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი პროფ. არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით. ტომი I. ა-ბ. თბილისი. 1950.

« »: 2014. « »

www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/ZALOG.html

Liana Basheleishvili /Moscow, Lomonosov State University/

**To the Teaching of the Voice of Georgian Verb
Russian discourse
Summary**

Teaching Georgian as a foreign language demands new approaches, which have to be modified and methodically improved over time. In conditions of the absence of the Georgian-Russian comparative grammar, the voice of Georgian verb, which is closely related to the person and transitivity/intransitivity categories of a verb, requires systematization, creation of bilingual dictionary of a new type and a research of new parallels between Georgian and Russian languages. The correspondences of Georgian active voice in Russian lexical elements, the transit of passive and middle voice verb forms into the Russian language conserving the grammatical nature – these are only a few questions waiting for serious study and systematization. The correspondence of Georgian active voice verbs in the Russian language may be Russian reflexive verbs, the big part of the middle-active voice verbs also requires reflexive-middle verbs in Russian or can be translated with the help of active voice forms of the verbs.

ნათუნა გელაშვილი /ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/

**როგორ ვასწავლოთ ქართული ანბანი
(წერა, კითხვა, მოსმენა და წარმოთქმა)
სწრაფად და ეფექტურად?**

ქართულის, როგორც უცხო ენის სწავლებაში სამი შტო იკვეთება:
1. ქართულის სწავლება საზღვარგარეთ (თურქეთში, ირანში) მცხოვრები ეთნიკური ქართველებისათვის;
2. ქართულის სწავლება საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები არაქართველი მოსახლეობისათვის;
3. ქართულის, როგორც სრულიად უცხო ენის სწავლება უცხოელებისათვის.

მესწორედ ამ მესამეკატეგორიას, უცხოელებს, კერძოდ ინგლისურ ენოვან უცხოელებს ვასწავლი.

ვინ არიან ჩემი მოსწავლეები?

დაახლოებით 14-15 წელია, რაც ვასწავლი ქართულს უშუალოდ ან ინტერნეტით. თითქმის ყოველთვის ჩემი მოსწავლეები არიან დამწყები, მოზრდილი ინგლისურენოვანი ადამიანები სხვადასვა ქვეყნიებიდან, რომლებიც ქართულს სწავლობენ პრაქტიკული მიზნებით. მათი მოტივაცია შეიძლება იყოს:

- ელემენტარული კომუნიკაცია (თავის გატანა);
- პატივისცემა ჩვენი ქვეყნისა და ხალხის მიმართ;
- ლინგვისტური ცნობისმოყვარეობა;
- პირადი კავშირები ქართველებთან (მეგობრობა, ნათესაობა, სიყვარული);
- სამსახურებრივი მოთხოვნა (ჩასაბარებელი ტესტი ქართულ ენაში);
- ბიზნესი საქართველოში.

საჭიროა თუ არა მათთვის ანბანის, ანუ წერა-კითხვის სწავლება?

ხანდახან ასეთ მოსწავლეებს არააქვთ იმდენი დრო, რომ ნელა და გულმოდგინედ ისწავლონ ქართული ენა. მოკლე კურსიანი პროგრამის შედგენის დროს ყველაფერს გულმოდგინედ ვერ ვასწავლით, მხოლოდ ძალიან საჭირო ენობრივი მასალა უნდა შევარჩიოთ. ამიტომ, მოკლე კურსის პროგრამის შედგენისას ყოველთვის ისმის კითხვა, რა სჭირდებათ მოსწავლეებს პირველ რიგში, ამის მერე რა უფრო გადაუდებელი და აუცილებელია და ა.შ.?

ყოფილა შემთხვევა, მოსწავლეს უთქვამს, რომ არ უნდა წერის სწავლა, კითხვაც ცოტა სჭირდება, რომ ძირითადად ლაპარაკი და

მოსმენა უნდათ ისწავლონ. მაგალითად 1-3 კვირა, მე ვუხსნი, რომ ქართული ფონეტიკური ენაა და ანბანის სწავლა, თუ წერა არა, მინიმუმ, კითხვა მაინც მხოლოდ ეხმარება სწორ წარმოთქმას, სწორად გაგებას, თავის გატანას ქართულ გარემოში, რომ მხოლოდ სამეტყველო კომუნიკაციის სწავლა ძნელიც იქნება და ბევრ შეცდომასაც დაუშვებენ ამ დროს. წერა-კითხვის დროს მოსწავლე ხშირად აფიქსირებს თავის შეცდომას, მას ხშირად ერევა მსგავსი ბგერები, მაგალითად: ღილი-ხილი, ქარი-კარი, ჯერი-ჭერი, ფაფა-პაპა.

ანუ, ქართულის მოკლე კურსის სწავლების დროსაც კი საჭიროა ქართული ანბანის სწავლება.

როგორ ვასწავლი მე ანბანს?

შემდეგი თანმიმდევრობით:

1. ანბანური თანმიმდევრობით

პირველ რიგში, მცირე ინფორმაციას ვაძლევ ქართული ანბანის, მაგალითად, მსოფლიო ენების სისტემაში მისი ადგილის, ასოების (ხმოვნებისა და თანხმოვნების) რაოდენობის, ხაზთან მათი მიმართების და ა.შ. შესახებ.

მერე ვუკითხავ ანბანს 2-ჯერ ნელა და მკაფიოდ. ამ დროს მოსწავლეები აკვირდებიან ასოების მოხაზულობას და შესაბამის ტრანსლიტერაციის სიმბოლოს. არასდროს არ ვაძლევ ანბანს ასოების დასახელებით: ან, ბან, გან. . . ,

რადგან, ვფიქრობ, რომ ფონეტიკური ენის პრაქტიკული მიზნებით შესწავლის დროს ეს ენერგიის ფუჭი ხარჯვაა.

ამ ეტაპზე მოსწავლემ თავისი მშობლიური ენის ან ლინგვისტური გამოცდილების მიხედვით შეიძლება თავისებურად შეცვალოს ტრანსლიტერაციის მოცემული სიმბოლოები, მაგრამ მოგვიანებით ჩემს პროგრამაში ამ სიმბოლოებს გამოიყენებს:

ა ბ გ დ ე ვ ზ თ ი კ ლ მ ნ ო პ ჯ რ ს ტ უ

abde v z t i k' l m n o p' Zh R t' u

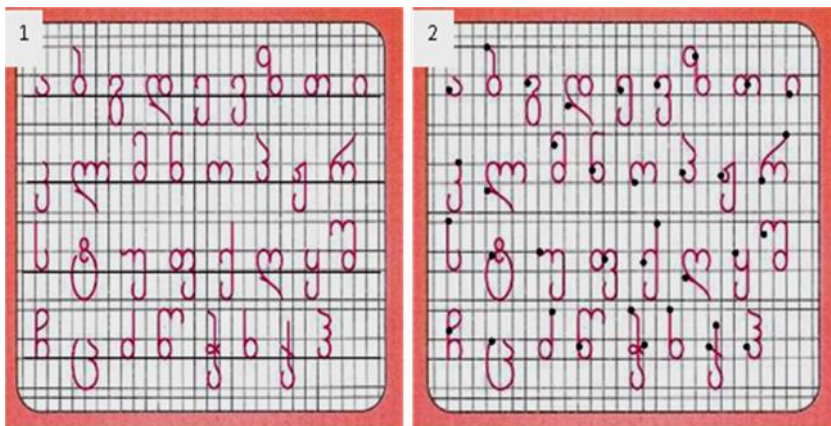
ს

ფ ქ ლ ყ შ ჩ ც ძ წ ჭ ხ ჯ ჰ

p k gh q' sh ch ts dz ts' ch' kh j h

2. ხელნაწერი

მერე ვაჩვენებ ხელნაწერ ასოებს და ისევ ვუკითხავ ანბანს.

ამ დროს სტუდენტები ადარებენ ხელნაწერი ასოების მოხაზულობას ბეჭდურს. ამ სურათებში გამოკვეთილია:

1. როგორ იწერება ასოები ხაზთან მიმართებაში
2. საიდან უნდა დავიწყოთ წერა ისე, რომ მარცხნიდან მარჯვნივ ვწერდეთ. მომავალში მრავალჯერ ჩაიხედავენ აქ.
3. ქართული ასო-ბგერების კლასიფიკაცია წარმოთქმის ადგილისა და რაგვარობის მიხედვით

Vowels:

ა	ე	ი	ო	უ
a	e	i	o	u

Consonants:

Singles:

მ	ნ	რ	ლ	ვ	ჰ	ყ
m	n	r	l	v	h	q'

System of Couples:

Voiced		Voiceless	
ზ	z	ს	s
ჯ	zh	შ	sh
ღ	gh	ხ	kh

System of Threes:

Voiced		soft	Voiceless	hard
ბ	b	ფ	პ	პ'
დ	d	თ	ტ	ტ'
გ	g	ქ	კ	კ'
ძ	dz	ც	ც'	ც'
ჯ	j	ჩ	ჭ	ჩ'

ეს ლინგვისტური კლასიფიკაცია ყველაზე მნიშვნელოვანი ეტაპია ასოების დასამახსოვრებლად. აქ ყველაფერი თავის ადგილზე ჯდება

და ანბანისაგან განსხვავებით ლოგიკურია, ამიტომაც, მას ხშირად მიმართავენ მოსწავლეები.

ამ კლასიფიკაციასაც 1-2-ჯერ ვუკითხავ, მომყავს მათთვის გასაგები ნიმუშები, მაგ. პიცა ც ასოსთვის. ცამბედავი მოსწავლე მაშინვე ცდილობს გაიმეოროს ახალი და მისთვის უჩვეულო ბგერები, მაგრამ მე ჯერ არ ვთხოვ რთული ბგერების წარმოთქმას. ამ ეტაპზე საკმარისია მსგავსი ბგერები განასხვავონ მოსმენით, მაგალითად. ფაფა-პაპა, თითა-ტიტა.

4. ქართული თანხმოვანი ბგერების შედარება ინგლისურ თანხმოვან ბგერებთან

მ	m	ზ	z	ს	s
ნ	n	ჟ	zh	შ	sh
რ	r	ღ	gh	ხ	kh
ლ	l	ვ	v		f
ჰ	h	ბ	b	ფ	p
ქ		დ	d	თ	t
	ჟ	ბ	g	ქ	k
	w	ძ	dz	ც	ts
	j	ჯ	j	ჩ	ch
	ð	θ			

ნაცრისფერი აღნიშნავს ბგერებს რომლებიც მხოლოდ ამ ენაში (ინგლისურში ან ქართულში არსებობს)

5. ასოების ფილები

შემდეგ ვიყენებ ასოების ფილებს, ანუ პლასტიკის პატარა კვადრატებს ზედ ქართული ასოებით. ისინი ალებული მაქვსლინგვისტური თამაშიდან, “კროსვორდი“, რაც ჩემს მიერ ქართულად ადაპტირებული ინგლისური სამაგიდო თამაში **Scrabble**-ია. შესაძლებელია მუყაოსაგან ან ქაღალდისგანაც დამზადდეს ასოები. ჯერ ვთხოვ მოსწავლეებს, რომ მაგიდაზე დაალაგონ ფილები ისე, როგორც ლინგვისტურ კლასიფიკაციაშია. მათ შეუძლიათ ჩაიხედონ. მერე ვკითხულობთ და ვიმეორებთ ამ კლასიფიკაციას, მერე ვთხოვ შეტრიალდნენ, მე ვადგილებ გარკვეულ ასოებს, პირველ ჯერზე ადვილებს, მერე ძნელებს, ერთმანეთის მსგავსებს. მოსწავლე ცდილობს ყველაფერი თავის ადგილზე დააბრუნოს. შეიძლება ვთხოვო ააწყოს თავისი სახელი ან რამე მისთვის საინტერესო სიტყვა ფილებით.

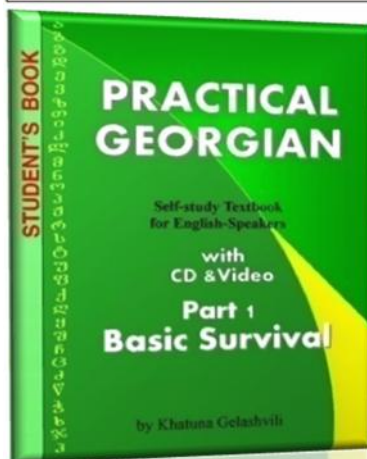
რამდენიმე ასე თამაში საკმარისია იმისათვის, რომ მოსწავლემ დაიმახსოვროს ანბანის 70-80%, თან ნაწილობრივ ასხვავებდეს ყრუ მკვეთრებს ყრუ ფშვინვიერებისაგან, რაც, ძალიან ხშირი პრობლემაა.

6. რამდენიმე ასო თითო ჯერზე

შემდეგ თითო ჯერზე 2-7 ახალი ასო შემომიქვს ჩემი სახელმძღვანელოს **Practical Georgian**-ის გაკვეთილებში. იოსწავლე ამ ასოებს გამოწერს, მათი გამოყენებით შემდგარ სიტყვებს და წინადადებებს კითხულობს. ნაგალითად ასე:

კითხვა — Reading

<p>ა ი ე ს რ კ მ ah ee eh s r k' m</p> <p>—რა არის ეს? (What is this?) —ეს არის სკამი. (This is a chair.)</p>	
<p>ა ი ე ს რ კ მ დ გ ah ee eh s r k' m d g</p> <p>—რა არის ეს? —ეს არის მაგიდა. ის დგას. (It's standing.)</p>	
<p>ა ი ე ს რ კ მ დ გ ლ ah ee eh s r k' m d g l</p> <p>—არის ეს სკამი? —არა (no), ეს არ (not) არის სკამი. —არის ეს მაგიდა? —არა, ეს არ არის მაგიდა. —არის ეს კალამი? —კი (yes), ეს არის კალამი.</p>	

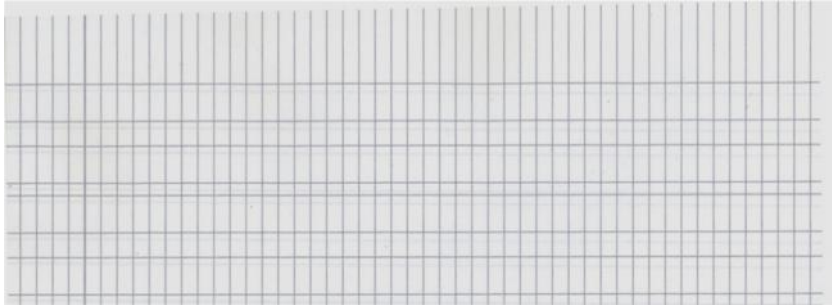

შემდეგ გაკვეთილში კიდევ ემატება ძველებს ახალი ასოები.

ამ ეტაპზე ვასწავლი თითოეული ახალი ბგერის სწორად წარმოთქმას, მაგრამ თუ მოსწავლეს ძალიან უჭირს წარმოთქმა სამეტყველო აპარატის თავისებურების ან სხვა მიზეზის გამო, არ ვაძალბებ თქვას რთული ბგერა, მით უმეტეს, ენის გასატეხები ან რთულად წარმოსათქმელი სიტყვები, როგორებიცაა: “ბაყაყი წყალში ყიყინებს“, “მწვრთნელი“ ან “ჭუჭყიანი“. მათ ნელ-ნელა ისწავლის.

7. წერა

ახალი ასოების ნიმუშებს გამოვუწერ პირველი კლასის რვეულებში, რომლებშიც სპეციალური გრაფები ეხმარებათ მათ ხაზთან მიმართებაში სწორად დაწერონ ასოები.

თუ აქცენტი ზეპირმეტყველებაზეა, არ ვავალდებულებ ბევრ წერას. თუ მოსწავლეს სურს წერაშიც გაიწაფოს, მაშინ კარნახს ვაწერიანებ ჯერ ცალკეული ასოების ნაკადს ვკარნახობ და ასე წერს რაიმე კარგად ნაცნობ ან სასაცილოსი ტყვას ან წინადადებას, რომელსაც იოლად იგებს და მერე წავაკითხებ. ამისთვის მან უნდა ჩაწეროს ნაკარნახევი ბგერების ნაკადი და მერე სიტყვები გამოაცალკევოს. ამ დროს ხშირად ურევენ ყრუ მკვეთრებს და ყრუ ფშვინვიერებს, გასწორების შემთხვევაში კი იმანსოვრებენ სიტყვას სწორად.

ამგვარად ტექსტები თანდათან ტრანსლიტერაციის გარეშე შემოდის და ჩემი სახელმძღვანელოს **Practical Georgian**-ს ექვს გაკვეთილში, ანუ დაახლოებით 10-16 საკლასო საათში ანბანის პასიური, არამყარი ცოდნა ნელ-ნელა იცვლება სწორი წერა-კითხვა-მოსმენა-წარმოთქმით. პარალელურად სხვა მრავალი მნიშვნელოვანი მასალისა (მისაღმება, თავაზიანი ფრაზები, გაცნობა, ყიდვა, დათვლა, მრავლობითი რიცხვი, პირის, კითხვითი, კუთვნილებითი, ჩვენებითი ნაცვალსახელები და ა.შ.). ჩემი წიგნის მიზანიც ამ ეტაპზე შესრულებულია, წინ კიდევ ბევრი გაკვეთილია ანბანის შემდეგ, მაგრამ ეს ეტაპი გავლილია - ქართული, ანბანი, ჩემი აზრით ყველაზე ლამაზი ანბანი, უკვე შესწავლილია!

Khatuna Gelashvili /Tbilisi, Ivane Javakhishvili State University/

How to Teach Georgian Alphabet (Writing, Reading, Listening and Pronunciation) Quickly and Efficiently?

Resume

This presentation is to share my method of teaching the Georgian alphabet to English-speaking foreigners with you. The method ensues from my 15-years' experience in teaching Georgian as a foreign language and it is basically designed for adults, who study Georgian as a totally foreign language and they do it only for communication purposes. My program or my text-book Practical Georgian is a crash course of Georgian. In about 10-16 hours its user learns the Georgian alphabet, reading, writing the letters, correct pronunciation and relatively correct listening of Georgian sounds in addition to a lot of grammatical and lexical aspects. How do I do it?

1. First I make a little introduction about Georgian alphabet
2. Then I read the alphabet as students follow the shape of letters and its respective transcription symbols
3. Then we compare the printed alphabet to a handwritten one.
4. Then I give the linguistic classification of Georgian sounds
5. We compare the classification sets of Georgian and English consonant sounds
6. We practice and study the classification using letter tiles (made of plastic, cardboard, paper)
7. We study several letters carefully at one time, we read and write words made with these letters, we gradually increase the number of the learnt letters.
8. We write dictations.
9. Sometimes we go out on immersion activities and we read signs in the street.

This is how involving and exciting is the process of learning our most beautiful alphabet by my students.

თამარ გოგოლაძე /გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი/
 მარიამ კობერიძე /გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი/

ქართულის, როგორც არამშობლიური ენის სამეტყველო ფუნქციების (მოსმენა, ლაპარაკი) სწავლების პრობლემები

ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის დაუფლება უაღრესად საჭირო და აუცილებელია საქართველოში მცხოვრებ უმცირესობათა პირადი კარიერის განვითარებისა და ქვეყნის ცხოვრებაში ჩართულობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.

ეთნიკურ უმცირესობებით დასახლებულ რაიონებში, სადაც სახელმწიფო ენა არ გამოიყენება ყოველდღიურობაში, საკომუნიკაციო ენა რუსულია, სომხური კი — მშობლიური, მოსწავლეები სკოლას ვერ ამთავრებენ ქართული ენის ცოდნით აღჭურვილები. ერთიანი ეროვნული გამოცდების მხოლოდ ზოგადი უნარების ტესტების შედეგების საფუძველზე უმაღლეს სასწავლებელში ქართულ ენაში მომზადების პროგრამაზე ჩარიცხული სომხურენოვანი სტუდენტი ხშირ შემთხვევაში საერთოდ არ ფლობს არც ერთ ენას, გარდა მშობლიურისა.

ქართულ ენაში მომზადების პროგრამაზე გორის უნივერსიტეტში 2010-2011 სასწავლო წელს ჩაირიცხა ერთი სომხურენოვანი სტუდენტი. წინამდებარე სტატიაში წარმოვადგენთ იმ პრობლემებსა და სიძნელებებს, რომელიც შეგვხვდა ქართული ენის, როგორც არამშობლიური ენის სამეტყველო ფუნქციების (მოსმენა-ლაპარაკის) სწავლებისას. სტუდენტი საერთოდ არ ფლობდა არც ერთ ენას, გარდა მშობლიურისა (რუსულ ენაში ფლობდა მცირე ლექსიკურ მარაგს). ეს პრობლემა ერთი შეხედვით თითქოს ინდივიდუალურია, მაგრამ ზოგადად დამახასიათებელია ეთნიკურ უმცირესობათა სკოლების მოსწავლეებისათვის. აქ თავის როლს თამაშობს ქართული ენობრივი გარემოს არ არსებობა და ყოფით სიტუაციებში ენის გავრცელების სიმწირე.

ენის შესწავლა მეტად ხანგრძლივი პროცესია და დიდ დროს მოითხოვს. არამშობლიური ენის შესწავლისას ყურადღება უნდა მივაქციოთ საბაზო და აკადემიური ენობრივი უნარების განვითარებას. საბაზო ენობრივი კომპეტენციები ყალიბდება ქართულად მეტყველების პრაქტიკით. ეს არის უნარები, რომელსაც ვიყენებთ ყოფით სიტუაციებსა და ყოველდღიურ ურთიერთობაში. ამას ითვისებენ ბავშვები ეზოში თამაშისას, ტრანსპორტით მგზავრობისას, სკოლაში მოსწავლეებთან ურთიერთობით. ეს არის

სოციალური ურთიერთობის კონტექსტში ჩასმული უნარები, ამას ემატება ჟესტი, მიმიკა.

აკადემიური ენობრივი კომპეტენციები გულისხმობს მოსმენას, ლაპარაკს, კითხვასა და წერას. ეს არის ის უნარები, რომელიც სტუდენტს დაენმარება ამ ენაზე აზროვნებაში, ბაკალავრიატში სხვადასხვა სასწავლო კურსების ათვისებაში. აკადემიური ენობრივი უნარების განვითარება საბაზო ენობრივი კომპეტენციების გარეშე ვერ განვითარდება. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად ჩვენ მოგვიხდა მუშაობის დაწყება მარტივი ლექსიკის შესწავლით, მარტივი წინადადებების შედგენით, კომუნიკაციისათვის აუცილებელი სასაუბროების გამოყენებით. აქ ერთ პრობლემასაც წავაწყდით: ერთ სტუდენტთან ინდივიდუალური მუშაობა დიალოგების, ჯგუფური მუშაობის საშუალებას არ გვაძლევდა. ასეთ შემთხვევაში აუდიტორიის გარეთ საუნივერსიტეტო ღონისძიებებში მონაწილეობამ, ქართულენოვან სტუდენტებთან ურთიერთობამ, უნივერსიტეტში შექმნილმა გარემომ და შესაბამისმა პირობებმა ხელი შეუწყო სტუდენტის სოციალურ ადაპტაციას და ქართულად მეტყველების პრაქტიკას.

ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლებთან, რომლებმაც არ იციან საერთოდ ქართული ენა და არ გააჩნიათ ასევე მარტივი კომუნიკაციისათვის აუცილებელი ლექსიკური მარაგი, ურთიერთობისათვის, სასურველია, თვითონ მასწავლებელს ჰქონდეს მინიმალური ცოდნა მაინც ამა თუ იმ ენაში.

კულტურა მოქალაქეთა მთლიანობის უმთავრესი ნიშანი და ერთობის საფუძველია. გაუცხოების დასაძლევად მნიშვნელოვანია ქართული კულტურული ღირებულებების გაცნობა და დაფასება. ვფიქრობთ, სასაუბრო ქართულის სწავლებასთან ერთად სალიტერატურო ენის ცოდნის გაღრმავებასაც უნდა მიექცეს ყურადღება, რათა სტუდენტებმა მომავალში შეძლონ ორიგინალური ლიტერატურის წაკითხვა. ამ შედეგის მისაღწევად კარგი საშუალებაა ლიტერატურის მიწოდება. მხატვრული ლიტერატურა ენის დაუფლების აუცილებელ პირობასა და საშუალებას წარმოადგენს. ასეთი ტექსტები აფართოებს სტუდენტის მსოფლმხედველობას, აწვდის მასალას დამოუკიდებელი დასკვნებისა და კერძო შემთხვევათა განზოგადებისათვის, რაც უქმნის საფუძველს ქართულად აზროვნებას. მხატვრული ლიტერატურის გააზრებული წაკითხვა, ტექსტის შინაარსის სწორი გაგება, მისი ენობრივი, ესთეტიკური და ემოციური სიმდიდრის აღქმა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სტუდენტის აზროვნებისა და ლიტერატურული გემოვნების დახვეწაზე. წაკითხული ტექსტის ანალიზისას ზეპირი გამოკითხვა და კითხვების დასმა ხელს შეუწყობს სტუდენტის მიერ ენის შესწავლის პროცესში ლექსიკური მარაგის გამდიდრებასა და ქართულისათვის დამახასიათებელ ენობრივ-სტილურ ნორმებში

გარკვევას. ადაპტირებულ ტექსტზე მუშაობამ უნდა განაპირობოს გრამატიკული, ლექსიკური, სტილისტიკური კატეგორიების შესწავლა და წაკითხულ მასალასთან დაკავშირებული არაერთი სამეტყველო და წერიტი უნარ-ჩვევის განვითარება. ლექტორმა შეიძლება ყურადღება გაამახვილოს ტექსტის ავტორზე, ნაწარმოების სათაურზე, ან ნაწარმოების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემაზე, რაც ნამდვილად გაზრდის სტუდენტთა ინტერესს წასაკითხი მასალისადმი. მათში გადმოცემული თემატიკა კარგი საშუალებაა ენის შემსწავლელთან დისკუსიაში შესასვლელად. მხატვრული ლიტერატურა საშუალებას აძლევს სტუდენტს გაიგოს არამართო მისი შინაარსი, არამედ გააცნობიეროს კიდევ კონკრეტული ტექსტის კულტურულ-ლიტერატურული მნიშვნელობა. ქართული ენობრივ-კულტურული ღირებულებების გაცნობა, დაფასება და პატივისცემა ქართული ენის შესწავლის მოტივაციას აძლიერებს სტუდენტებში.

ზეპირმეტყველებაში დაშვებული შეცდომების ანალიზი ენობრივი პრობლემებისა და სიძნელების გამოვლენას უწყობს ხელს. ენის შესწავლის პროცესში შეცდომები გარდაუვალია. იგი ენის ათვისების თანამდევი მოვლენაა. შესასწავლ ენაზე მეტყველების უნარის განვითარება აუცილებლად იწვევს შეცდო-მებს, რომლებიც სხვადასხვა ფაქტორებითაა განპი-რობებული. აქ რამდენიმე პრობლემასთან გვაქვს საქმე. რთულია შესასწავლი ენის ფონემატური სტრუქტურის სრულად ათვისება და მისი რეალიზება, საწარმოთქმო აპარატის მორგება ახალი ენის მონაცემებთან. საწარმოთქმო პრობლემების მოგვარება ადვილი არ არის. მისი გამოსწორება მცირე დროში არ ხერხდება. ზოგიერთი ინდივიდი ბუნებრივი სმენისა და სხვა უნარ-ჩვევების შედეგად ენის ათვისების პარალელურად ახერხებს საწარმოთქმო აპარატის სრულყოფას და უაქცენტო მეტყველებას. ვფიქრობთ, საჭიროა, სპეციალურად დამუშავდეს შესასწავლი ენის ფონემატური სტრუქტურა ენის შემსწავლელის მშობლიურ ენასთან შეპი-რისპირებით. გამოიყოს განსხვავებული ბგერები. სასურველია, ამ ბგერათა გამოყენებით შეიქმნას წინადადებები და მცირე ზომის მარტივი ტექსტები.

ბგერის უმთავრესი მახასიათებელი მისი სიტყვათგანმას-ხვავებელი ფუნქციაა. ბგერის ჩანაცვლებით შეიძლება მივიღოთ სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობის სიტყვა. სწავლებისას განსაკუთრებულ სიძნელეს წარმოადგენს ყრუ მკვეთრი (პ, ტ, წ, ჭ, კ, ყ) და ყრუ ფშვინვიერი (ფ, თ, ს; ქ, შ, ც, ჩ, ხ, ჰ) თანხმოვნების წარმოთქმა და მათი არასწორი გამოყენების შემთხვევაში სიტყვის მნიშვნელობის ცვლა. ყურადღება უნდა მიექცეს ამგვარ პრობლემებს ენაში, გამოიყოს ისეთი ბგერები, რომელთა არასწორი გამოყენება გამოიწვევს სიტყვის მნიშვნელობის ცვლას და მასზე სპეციალურად შეიქმნას სავარჯიშოები. მაგ.: პ-ფ: პაპა-ფაფა, პური-ფური; თ-ტ: თარი-ტარი, თარო-ტარო; ქ-კ: ქუდი-კუდი, ქარ-კარი; ც-წ:

ცურავს-წურავს; **ჩ-ჭ**: ჩირი-ჭირი, ჩალა-ჭალა; **გ-ღ**: გვარი-ღვარი, გომი-ღომი, გონიერი-ღონიერი.

ქართულისათვის სპეციფიკურია ენაძირისმიერი ყ თანხმოვანი და მისი სწორად წარმოთქმა ხანგრძლივ, შესაძლო დაუძლეველ პრობლემადაც კი დარჩეს ქართული ენის შემსწავლელისათვის. ამდენად ამ პრობლემაზე აუცილებლად უნდა გამახვილდეს ყურადღება. მეტყველებაში შეინიშნება **ღ** და **ხ** ბგერების არასწორი გამოყენებაყ-ს ნაცვლად. მაგ.: ღრუ-ყრუ, ღია-ყია, ღრმა-ყმა, ყელი-ხელი.

სიძნელეს წარმოადგენს **ვ** ბგერის წარმოთქმა **უ, ო** ბგერების წინ. მაგ.: ვამბობ-ამბობ, ვუთხარი-უთხარი...

მოსმენა-ლაპარაკის სწავლებისას პრობლემას წარმოადგენს **ლ** ბგერის სწორად წარმოთქმა. **ლ** ბგერა შერეული რავგარობის თანხმოვანია. მის წარმოებაში ხდება ხშვაც (წინაენისა ზედა კბილებთან) და ადგილი აქვს ნაპრალსაც (ენის გვერდებსა და ლოყებს შუა) (გ. ახვლედიანი, 1999: 44). ენის შემსწავლელის მიერ **ლ-ს** დარბილებული წარმოთქმით საგრძნობი ხდება, ქართული ენის ფონოლოგიური მოდელის დარღვევა (ქ. ლომთათიძე, 1993: 31), მეტყველება იღებს არასალიტერატურო, კუთხურ იერს და მისი გამოსწორება აუცილებელია. როგორ ავიცილოთ **ლ-ს** არასწორი არტიკულაცია თავიდან? ამისათვის აუცილებელია ენის წვერის ფიქსირება ზედა კბილებთან. ამ მიზნით შემდეგ სავარჯიშოს მივმართავთ: ენის წვერს ვაქცევთ კბილებს შორის და ისე წარმოვთქვამთ **ლ** ბგერას. მთავარია ჩვენს წარმოთქმაში მაგარი და რბილი **ლ-ს** განსხვავება “დავიჭიროთ” და შევძლოთ ენის შესაბამისი გადაწვევის მართვა. შესაძლებელია სპეციალური ენის გასატეხი სავარჯიშოების გამოყენებაც.

როგორც ცნობილია, ქართული მეტყველებისათვის ხმოვანთა თავმოყრა მაინცდამაინც არ არის დამახასიათებელი და ბუნებრივი. ამიტომაც არის, რომ ის, რაც სალიტერატურო მეტყველებაში ისტორიული ტრადიციითა თუ გრამატიკული ნორმებით არის შენარჩუნებული, სხვადასხვა კუთხურ მეტყველებაში ისეთ ცვლილებებს განიცდის, რაც საბოლოოდ რამდენიმე ხმოვნის ერთ ხმოვანზე დაყვანას იწვევს. ცოცხალი მეტყველების ეს ტენდენცია ქართული ენის, როგორც არამშობლიური ენის შესწავლისასაც იჩენს თავს. ამიტომაც არის სომხურენოვანისათვის მუდმივი პრობლემა იმგვარი ფორმების მართლწერა და მართლწარმოთქმა, როგორცაა - გაახალგაზრდავა, გააერთიანა, გაახლებს, გაახვევს, გაადვილებს, გააიაფებს, დაუახლოვებს, გაუფართოვებს, დააიარავებს, გაენაღიზებინა, გაედვილებინა, გაეუმჯობესებინა, გაუუკეთესებია...

ქართული წარმოთქმა თანხმოვანთა კომპლექსებს საკმაოდ კარგად იტანს, მაგრამ ეს პრობლემაა ქართული ენის შემსწავლელისათვის. ცალკეულ თანხმოვანთა თავმოყრისას მათ მეტყველებაში შეინიშნება გარკვეული ფონეტიკური პროცესები - დაყრუება, შერწყმა... მაგ.: დამახასიათებელი ცვლილებებია: გტკივა-კტკივა, გპარავს-კპარავს, სჯერა-ზჯერა, გვერდზე-გვერძე, ბურთს-ბურც, სპორტსმენი-სპორტცმენი. ამგვარმა საწარმოთქმო ცვლილებები ხშირად წერით მეტყველებაშიც იჩინს ხოლმე თავს, ამიტომაც მათზე ყურადღების გამახვილება საწარმოთქმო პრობლემებზე საუბრის დროსვე არის მიზანშეწონილი. თანხმოვანთა კომპლექსების წარმოთქმაში გასაწაფავად შეიძლება განსაკუთრებულად რთულ ბგერათ ჯგუფებზე ვარჯიში და ტრადიციული ენის გასატენის გამოყენება: ბღვა, ბღვე, პტკა, პტკე, ფთქა, ფთქე, ბძვა, ბძვე, ფცქა, ფცქე, პწკა, პწკე... შემდეგ შევებრუნეთ ვარიანტები: გღვა, გღვა, კტპა...

გრამატიკული შეცდომების გამოსწორება მეტად ხანგრძლივი პროცესია და იგი განსაკუთრებულ მუშაობას მოითხოვს როგორც მასწავლებლის, ისე ენის შემსწავლელის მხრიდან. ლექტორმა უნდა ჩაინიშნოს ყველა ის შეცდომა, რომლებსაც სტუდენტები უშვებენ. ზეპირი და წერითი მეტყველების შეცდომების ანალიზისას მნიშვნელობა ენიჭება იმას, თუ რა იწვევს ამ ტიპის შეცდომას. შეცდომები შეინიშნება ზმნის პირის ფორმათა გამოყენებისას, დროის წარმოებაში, რთული წინადადების კონსტრუქციების შედგენაში... სინტაქსური პრობლემატიკა (წევრთა ურთიერთმიმართება და თანამიმდევრობა წინადადებაში, მარტივ და რთულ წინადადებათა მონაცვლეობა, ქვემდებარე-ობიექტების რიცხვის ასახვა ზმნა-შემასმენელში) მჭიდროდ არის დაკავშირებული სამეტყველო ფუნქციების სწავლების საკითხებთან. ამიტომაც, ქართული ენის, როგორც არამშობლიური ენის სამეტყველო ფუნქციების (მოსმენა-ლაპარაკის) სწავლება მორფოლოგიური და სინტაქსური პრობლემების წინ წამოწევასაც მოითხოვს.

1. ხშირია -ზე და -ში თანდებულის ერთმანეთის ნაცვლად გამოყენების შემთხვევები. მაგ.: სტადიონის გზაზე - სტადიონის გზაში, ავტობუსის კიბეზე - ავტობუსის კიბეში.
2. ქართული ენის შემსწავლელისათვის პრობლემას წარმოადგენს ერთი და იმავე მიმართულების ზმნისწინების არასწორი შენაცვლება. მაგ.: გადალახოს - დაალახოს, ამოვიდა-გამოვიდა, გავიდა-ჩავიდა...
3. სომხურენოვანი შუალობითი კონტაქტის ფორმებს მეტყველებაში საერთოდ არ იყენებს. მათ ნაცვლად ხშირია უშუალო კონტაქტის ფორმების გამოყენების შემთხვევები.
4. როგორც ცნობილია, სუბიექტის ბრუნებისა და ზმნის უღვლილების ფორმები მეტყველებაში ერთმანეთს უწევენ ანგარიშს.

ასეთივე ურთიერთობა გვაქვს რიცხვშიც: თუ სუბიექტი-ქვემდებარე მრავლობითშია, მასთან შეწყობილი ზმნა-შემასმენელიც მრავლობითში უნდა შეგვხვდეს. სომხურენოვანისათვის სიძნელეს რიცხვსა და ბრუნვაში შეთანხმების საკითხი წარმოადგენს. მაგ.: მასწავლებლები მოვი-და, მეგობრები წავიდა.

5. ჯერჯერობით დაუძლეველ პრობლემას წარმოადგენს რთული წინადადების შედგენა.

ასეთი გრამატიკული პრობლემები, უმჯობესია, ცალკე დამუშავდეს, რათა სტუდენტმა კარგად გააცნობიეროს, რომელი ენობრივი ფორმა (ბრუნვა, რიცხვი, თანდებული, ზმნის დრო, კონტაქტის რომელი ფორმა) უნდა გამოიყენოს კონკრეტულ სიტუაციაში. ასეთ შემთხვევაში გრამატიკულ საკითხებზე კი არ უნდა გავამახვილოთ ყურადღება, არამედ ენობრივ ფორმებზე, როგორც აზრის გამოხატვის საშუალებებზე.

ცალკე დამუშავებას მოითხოვს პრობლემები რთული სიტყვების გამოყენებასთან დაკავშირებით. ამიტომაც ამ პრობ-ლემებზე მუშაობისას კონკრეტული ლექსიკის შედგენილობასადა ხშირ გამოყენებაზე უნდა გავაკეთოთ აქცენტი.

სასწავლო წლის დასასრულისათვის სომხურენოვან სტუ-დენტს უკვე ჰქონდა მოსმენისა და მეტყველების უნარი, ფლობდა გარკვეულ ლექსიკურ მარაგს, შეეძლო მოსმენა როგორც აუდიო-ვიდეო მასალის ნაწყვეტისა, ისე ლაპარაკი და კითხვა. ამავ დროს გამოყენებული იქნა სპეციალურ სავარჯიშოებთან ერთად ქართულ ენაზე არსებული ლიტე-რატურა (მოკლე ტექსტები), ენის მატარებელთან (მეზობ-ლებთან და ქართულენოვან სტუდენტებთან) ურთიერთობა, რადიოს, მაგნიტოფონის მოსმენა, კომპიუტერული პროგრამები, ვებ-გვერდი და ელექტრონული ფოსტა...

ამრიგად, ზეპირმეტყველებაში დაშვებული შეცდომების ანალიზი ენის კომპეტენციების მიხედვით ენობრივი პრობლემებისა და სიძნელეების გამოვლენის საშუალებაა ქართული ენის, როგორც არამშობლიური ენის სამეტყველო ფუნქციების სწავლებისას; მოხდეს იმ საკითხების გამოყოფა, რომლებზედაც ყურადღების მიქცევა შესაძლებელი იქნება ენის ფლობის კონკრეტული დონისათვის, საბაზო და აკადემიური უნარების განვითარებისათვის. ამ მხრივ მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია, სპეციალურად დამუშავდეს ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა ენის შემსწავლელის მშობლიურ ენასთან მიმართებით, მეტყველებაში საწარმოთქმო, გრამატიკული და ლექსიკური პრობლემების დასაძლევად პროფესორ-მასწავლებელთა გამოცდილების გაზიარება, ქარ-თულ ენობრივ გარემოსთან ურთიერთობით (სკოლაში და უმაღლეს სასწავლებელში სწავლის პერიოდში) და ქართულ ენობრივ - კულტურული ღირებულებების გაცნობით, დაფა-სებით და

პატივისცემით სახელმწიფო ენის შესწავლის მოტივაციის გაძლიერება.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გ.ახვლედიანი, 1999 - გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბილისი, 1999;

ქ. ლომთათიძე, 1993 - ქ. ლომთათიძე, ქართული ენის ფონოლოგიური მოდელის დარღვევის გამო წარმოთქმაში: ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, თბილისი, 1993.

Tamar Gogoladze /Gori State Teaching University/

Mariam Koberidze /Gori State Teaching University/

Problems of Teaching Non-written Functions (listening, speaking) of Georgian as a Non-Native Language
Summary

The article aims to identify problems and difficulties accompanying the teaching process of the non-written functions (listening, speaking) of Georgian within the framework of Georgian language training program.

In the regions populated by the ethnic minorities, where the state language is not applied in the everyday life, the language of communication is Russian, while Armenian is a mother tongue. Pupils leave school having no knowledge of Georgian. Students speaking Armenian and being accepted at the universities on the bases of just the results of the test in general skills at the Unified Entry Examination, do not practically know any language apart from their mother tongue. Whereas, academic linguistic competences, which will later help them to think and study various bachelor's courses in Georgian, are unlikely to develop without the basic linguistic skills.

Individual work with one student does not enable a teacher to conduct dialogues and group works. In this case, it is very important to encourage the students to work outside the classroom and to participate in various university activities that gives them opportunity to communicate with the Georgian-speaking students ensuring their social adaptation with a Georgian environment.

Classifying mistakes made in speech is the best way of revealing linguistic problems and difficulties. Here we encounter several problems. It is difficult to master and utilize the phonemic structure of a target language, to adjust a pronunciation apparatus with the peculiarities of a new language. We regard that it is necessary to work on the phonemic structure of a target language in connection with a mother tongue, to distinguish specific sounds and to create sentences and short texts containing these sounds. For example, specific sound for the Georgian language ‘g’, pronunciation of the sound ‘g’ before vowels, etc.

While analyzing problematic issues of grammar, it is noteworthy to identify the mistakes connected to the verb forms, in tense formation, construction of complex sentences, reflecting number of subjects and objects in verbs, etc. Therefore, teaching the communicative functions (listening-speaking) of the Georgian language requires to highlight the morphological and syntactic problems as well.

ნები გიუმუში /თურქეთი, რეჯეფ ტაიპ ერდოღანის უნივერსიტეტი/

**მე-16 საუკუნეში ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ მყოფი
იერუსალიმის ტერიტორიაზე მდებარე ქართველთა წმინდა
ადგილების გადაცემასთან დაკავშირებით**

ოსმალეთის იმპერია არის ერთერთი იმ სახელმწიფოთაგანი, რომელმაც შეძლო განსხვავებული აღმსარებლობის ერთა მშვიდობიან გარემოში თანაარსებობის უზრუნველყოფა. ქართველები ითვლებიან იმ ერად, რომელიც დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს საკუთარ რწმენასა და იმ ადგილებს, რომელთაც ისინი თვლიან წმინდად. ოსმალურ არქივებში დაცული რიგი საბუთები ზემოთ ხსენებული მოსაზრების გამამყარებელ მტკიცებულებებს შეიცავს.

ქართველები წარმოადგენენ იმ ერს, რომელმაც ერთერთმა პირველმა მიიღო ქრისტიანობა და მოსალოცად სტუმრობს იერუსალიმის წმინდა მიწას. ქართველები იერუსალიმის წმინდა მიწაზე მოლოცვას აგრძელებდნენ აგრეთვე მას შემდეგ, რაც იერუსალიმი გადავიდა ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ 1517 წელს. იმერეთის მეფე ბაგრატმა, სამცხეს ათაბეგმა ყვარყვარემ და კახეთის მეფე ლევანმა 1524 წელს მიმართეს ოსმალეთის ფადიშაჰს სულთან სულეიმანს იმ მიზნით, რომ მათ სურდათ იერუსალიმის მოლოცვა¹. როგორც ირკვევა შესაბამისი წყაროებიდან, ქართლის მეფე გიორგი, იმერეთის მეფე ბაგრატი და კახეთის მეფე ლევანი ესტუმრნენ იერუსალიმს 1532 წელს²; მათი მოთხოვნა დაკმაყოფილებულ იქნა და აგრეთვე ირკვევა ისიც, რომ ოსმალეთის მმართველებსა და ქართველ მეფეებს შორის არსებობდა პოზიტიური პოლიტიური ურთიერთობები.

საინტერესოა ის ფაქტი, თუ რატომ გადავიდა სხვათა ხელში ის მოსალოცი წმინდა ადგილები თუ მონასტერები, რომლებიც ეკუთვნოდა ქართველებს. პროფესორ ცისანა აბულაძის ერთერთი მოსაზრება შეიძლება ამ კითხვის პასუხად იქნეს მიჩნეული. როგორც

¹ W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, London 1932, s. 139; M. Fahrettin Kirzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Elleini Fethi*, Ankara 1993, s. 99.

² ვახუშტი ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ს. ყაუხჩიშვილი, თბილისი, 1973, გვ. 811.

პროფესორი აბულაძე ამტკიცებს, ქართველები იძულებულნი იყვნენ თავიანთი ეკლესია-მონასტრები გირაოს სახით დაეტოვებინათ სომხების, ბერძნებისა და ფრანგებისთვის, ხოლო მაშინ, როდესაც ვერ მოახერხეს თანხის უკან დაბრუნება, იძულებულნი იყვნენ დაეტოვებინათ ის ეკლესია-მონასტრები და ამის შედეგად გამუდმებით მიმართავდნენ ოსმალეთის მმართველებს დახმარების მიზნით³. საინტერესოა აგრეთვე იმის დადგენაც, თუ რა წმინდა ადგილებს ფლობდნენ ქართველები იერუსალიმის ტერიტორიაზე. სავარაუდოდ, ეს უნდა იყოს ჯვრის მონასტერი. ჩანაწერების მიხედვით აღნიშნული მონასტერი და მასთან დაკავშირებული ეკლესიები 1305 წელს მამლუქებმა გადასცეს იერუსალიმში მყოფ ქართველებს, 1517 წელს რეგიონის ოსმალეთის კონტროლის ქვეშ გადასვლის შემდეგ კი იგი გადაეცა იერუსალიმის მართმადიდებელ საპატრიარქოს. ამასთანავე, ხსენებულ პერიოდში იერუსალიმში არსებობდნენ ქართული და სხვა მცირერიცხოვანი ქრისტიანი ერთობები⁴.

იმერეთის მეფემ სტამბოლში გააგზავნა ელჩი და ოსმალეთის მმართველებს აცნობა იმ ფაქტის შესახებ, რომ იერუსალიმში მდებარე ქართული მოსალოცი ხელში ჩაიგდეს სომხებმა და ფრანგებმა. ამ მიმართვის შესაბამისად საკითხი განხილულ იქნა დივანის ფარგლებში რომლის შემდეგაც იერუსალიმის ყადისა და სანჯაყებისადმი 1577 წლის 14 აპრილს გაგზავნილ იქნა კორესპონდენცია და საკითხი გამოკვლეულ იქნა ექსპერტის მიერ. ყოველივე ამის შედეგად ქართველებს ნება დაერთოთ აღნიშნული ადგილის მოლოცვაზე და მათ ამაში სხვა ვერავინ შეუშლიდა ხელს⁵.

შემდგომი კორესპონდენციებიდან ირკვევა, რომ ხსენებული მოსალოცი ჯვრის მონასტერია. კახეთის მეფე ალექსანდრემ ფადიშაჰს გაუგზავნა წერილი, სადაც ის ითხოვდა დახმარებას, რათა ქართველებისათვის დაერთოთ ნება იერუსალიმში წმინდა

³ ცისანა აბულაძე, "XV-XVIII. საუკუნეების თურქულ (ოსმალურ) - ქართული ურთიერთობების ამსახველი ოსმალური ხელნაწერები, ed. Güler Eren, *Osmanlı, İstanbul* 1999, ტ. I, გვ. 630.

⁴ Butrus Abu-Manneh, "The Georgians in Jerusalem in the Memluk Period", *Egypt and Palestina. A Millenium of Arroicction (869-1948)*, New York 1984, p. 106-109.

⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, XXX, 63

ადგილების მონახულებისთვის, რაზეც მან დადებითი პასუხი მიიღო⁶. ჩანაწერებიდან ასევე ირკვევა, რომ 1579 წლის 15 ოქტომბრით დათარიღებულ მეფე ალექსანდრესადმი გაგზავნილ კორესპონდენციაში ქრისტიან ქართველებს ნება დაერთოთ იერუსალიმის მოსალოცად. ამასთანავე, იერუსალიმში მოსალოცად გასამგზავრებელი ქართველებისთვის ყოველგვარი დახმარების აღმოჩენის მოთხოვნით წერილები გაეგზავნა იერუსალიმის ბეისა და ერზრუმის ბეილერბეისაც⁷. იგივე თარიღს საკითხთან დაკავშირებით გაგზავნილ იქნა წერილები იერუსალიმის სანჯაყბეისა და ერზრუმის ბეილერბეისადმი.

იერუსალიმის სანჯაყბეისადმი მიწერილ კორესპონდენციაში მოთხოვნილი იყო კახეთის მეფის ალექსანდრეს ბეჭდიანი წერილით ჩასულ ქრისტიან ქართველთა ჯვრის მონასტერში შეუფერხებლად შეშვება ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ, ისევე როგორც მათი უსაფრთხო დაბრუნების უზრუნველყოფა⁸. ირკვევა აგრეთვე ისიც, რომ მოსალოცად ჩასული ქართველების მიმართ მიღებულ იქნა შესაბამისი უსაფრთხოების ზომები. ერზრუმის ბეილერბეისადმი გაგზავნილი წერილიდან ირკვევა, რომ მოთხოვნილ იქნა საქართველოს საზღვართან მყოფი ბეგების მიერ იერუსალიმიდან დაბრუნებული ქართველების უსაფრთხოების უზრუნველყოფა⁹.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ იერუსალიმში მდებარე წმინდა ადგილების მონახულებაში ოსმალთა მმართველები ქართველებს დახმარებას უწევდნენ და მათ შორის კარგი ურთიერთობები ჩამოყალიბდა.

⁶ BOA, MD, XXXII, 497, 498, 502

⁷ BOA, MD, XXXII, 497.

⁸ BOA, MD, XXXII, 502: Kudüs beyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

⁹ BOA, MD, XXXII, 498: Erzurum beylerbeyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

Nebi GÜMÜ * /Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/

16. YIZYILDA OSMANLI DARES NDEK KUDÜS'TE GÜRCÜLERE A T Z YARET YERLER N N N ADES NE DA R B RKAÇ SÖZ

Osmanlı Devleti, milletler sistemi denilen bir idare ile farklı dinlere mensup milletleri bir arada barı içinde ya atmayı ba armı büyük devletlerden biridir. Gürcüler de dini inançlarına ve kutsal saydıkları mekanlara de er veren bir millet olarak bilinmektedir. Osmanlı ar ivlerinde yer alan bazı belgeler bu kanaatleri peki tirecek dikkate de er hususları ihtiva etmektedir.

Gürcüler Hıristiyanlı ı Kabul eden ilk milletlerden olup eskiden beri Kudüs'teki kutsal mekanları ziyaret etmektedirler. Bu durum Kudüs'ün Osmanlı hakimiyetine girdi i 1517 yılından sonar da devam etmi tir. mereti Kralı Bagrat, Samshe Atabeyi Kvarkware ve Kaheti Kralı Levan 1524'de Osmanlı padi ahi Kanunî Sultan Süleyman'a müracaat ederek Gürcülerin Kudüs'ü ziyaret etmek istediklerini bildirmi lerdir¹⁰. Kartli Kralı Giorgi'nin mereti Kralı Bagrat ve Kaheti Kralı Levan ile 1532'de Kudüse gitmeleri¹¹, taleplerin kar ılandı ını ve Osmanlı padi ahları ile Gürcü kralları arasında siyasi ili kilerin iyi oldu unu göstermektedir.

Gürcülere ait bir ziyaretgahın neden ba kalarının eline geçmi oldu u sorusu akla gelmektedir. Ts. Abuladze'nin bir de erlendirmesi bu sorunun cevabı için açıklayıcı olabilir. Abuladze, Gürcülerin manastırlarını Ermeni, Rum ve Fransızlara ipotek olarak bıraktıklarını, borçlarını ödeyemeyince tamamen terk etmek zorunda kaldıklarını ve bu sebeple devamlı olarak padi aha

* Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi nebigumus@yahoo.com

¹⁰ W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, London 1932, s. 139;

M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi*, Ankara 1993, s. 99.

¹¹ Vahuşti Batonişvili, *Ağtzeri Sameposa Sakartvelosa*, nşr. S. Kauhçişvili, Tbilisi 1973, s. 811.

müracaat ettiklerini belirtmektedir ¹² . Kudüs'te Gürcülerin idaresinde olan kutsal yerlerin nereler oldu u sorusu da akla gelmektedir. Buranın Haç Manastırı oldu unu tahmin etmek mümkündür. zira Haç Manastırı ve buraya ba lı olan kiliselerin Memlükler tarafından 1305'de Kudüs'te bulunan Gürcülere iade edildi i, bölge 1517'de Osmanlı idaresine katıldı nda ehirde Gürcülerin bulundu u ve di er küçük Hıristiyan cemaatler gibi Kudüs Ortodoks Patrikli i'ne ba landıkları kaydedilmektedir¹³.

mereti kralı stanbul'a elçi gönderip Gürcülerin Kudüs'te eskiden beri ziyaret ettikleri bir ziyaretgahın Frank ve Ermeniler tarafından gasp edildi ini bildirerek ikayetçi olmu tur. Bunun üzerine konu Divan'da görü üldükten sonra Kudüs kadısı ve sancakbeyine 25 Muharrem 985 (14 Nisan 1577) tarihliinde bir yazı yazılarak konuyu bilirki i marifetiyle ara tırıp Gürcülerin ziyaretgahı ise onları ziyaret ettirip ba kalarının müdahalesine izin verilmemesi istenmi tir¹⁴.

Sonraki yazı malardan da bahse konu yerin Haç Manastırı oldu unu göstermektedir. Kaheti Kralı Aleksandr, padi aha bir mektup gönderip Gürcistan'daki Hıristiyanların Kudüs'ü ziyaretleri konusunda yardım istemi ve kendisine bu konuda olumlu cevap verilmi tir¹⁵ . Aleksandr'a yazılan 15 Ocak 1579 tarihli yazıda Hıristiyan Gürcülerin Kamame'yi (Haç Manastırı) ziyaretleriyle ilgili talebinin olumlu kar ılandı ı, gönderece i adam ve mektupların yollarda bekletilmemesi için serhad beylerine hükümler gönderildi i, ayrıca Kudüs'e gidip Kamame'yi ziyaret edecek olanlarla ilgili olarak Kudüs beyine ve Erzurum beylerbeyine de hükümler gönderildi i ve kendilerine kolaylık

¹² Tsisana Abuladze, "XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Türk (Osmanlı)-Gürcistan İlişkileri Hakkında Osmanlı Belgeleri", ed. Güler Eren, *Osmanlı*, İstanbul 1999, c. I, s. 630.

¹³ Butrus Abu-Manneh, "The Georgians in Jerusalem in the Memluk Period", *Egypt and Palestina. A Millenium of Arrociation (869-1948)*, New York 1984, s. 106-109.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, XXX, 63.

¹⁵ BOA, MD, XXXII, 497, 498, 502.

გösterilecegi bildirilmi tir¹⁶. Aynı tarihte Kudüs sancakbeyine ve Erzurum beylerbeyine de konuyla ilgili yazılar gönderilmi tir.

Kudüs sancakbeyine yazılan bir yazıda, Kaheti Kralı Aleksandr'ın mühürlü tezkeresi ile gelen Hristiyan Gürcülerin hiçbir zorlukla kar ıla madan Kamame'yi ziyaret ederek emniyet içinde dönmelerinin sa lanması istenmi tir ¹⁷ . Kudüs'e gidip dönecek olan Gürcülerin yol emniyeti için de tedbirlerin altında ı görölmektedir. Erzurum beylerbeyine gönderilen yazıda Gürcistan sınırında olan beylere mektuplar gönderip Kudüs'ü ziyarete giden ve oradan dönerken Hristiyan Gürcülere yardımcı olunması istenmi tir¹⁸.

Sonuç olarak unu ifade etmek gerekir: Kudüs'teki kutsal mekanları ziyaret konusunda Gürcülerle Osmanlı Devleti arasında dostluk ve iyi ili kiler geli mi tir.

¹⁶ BOA, MD, XXXII, 497.

¹⁷ BOA, MD, XXXII, 502: Kudüs beyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

¹⁸ BOA, MD, XXXII, 498: Erzurum beylerbeyine 17 Zilkade 986 (15 Ocak 1579) tarihli hüküm.

ვახტანგ გურული/თბილისი, საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

ირანში ქართველთა გადასახლების ისტორიისათვის (XVII საუკუნის დამდეგი)

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ხშირად გაურკვეველად, ზოგადააა მითითებული XVII საუკუნის დამდეგს ირანში ქართველთა გადასახლების დრო. თითქმის არაფერია ნათქვამი ზუსტად როდის, რამდენ ეტაპად და საქართველოს რომელი კუთხეებიდან მიმდინარეობდა გადასახლება. სრულად არ არის ჩამოთვლილი ირანის ის პროვინციები, სადაც მოხდა ქართველთა ჩასახლება. შეიძლება ითქვას, რომ ისტორიოგრაფიის ხარვეზი მეტწილად გაპირობებულია მკვლევართა მიერ გამოყენებული წყაროების ფრაგმენტულობითა და არაკონკრეტულობით. ჩვენ დღეს არ ვაპირებთ ყველა წყაროს დაწვრილებით განხილვას, მივუთითებთ მხოლოდ ორ მათგანზე, რომელსაც ძირითადად ეყრდნობა ქართული ისტორიოგრაფია.

ვახუშტი ბაგრატიონი, რომელმაც კრიტიკულად შეისწავლა და გაანალიზა ქართულენოვანი წყაროები, ირანში ქართველთა გადასახლების ზუსტ თარიღს არ უთითებს. ქართველთა ირანში გადასახლებას ვახუშტი ვარაუდობს მას შემდეგ, რაც 1615 წელს თეიმურაზ I-მა ალი-ყული-ხანის სარდლობით საქართველოს დასარბევად შემოჭრილი ირანის ლაშქარი წიწამურთან სასტიკად დაამარცხა, რაც შაჰის გამობოროტებისა და კახეთზე ახალი ლაშქრობის მიზეზი გახდა. ვახუშტისთან ამბების თხრობა ისეა წარმოდგენილი, რომ უნდა ვივარაუდოთ: შაჰ-აბას I-ს ქართველები ირანში 1616-1617 წლების ლაშქრობების შემდეგ გადაუსახლებია. უფრო კონკრეტულია ვახუშტი ბაგრატიონი ირანში ქართველთა ჩასახლების ადგილის მითითებისას, კერძოდ, ასახელებს **“მაზანდარას, ხუარასანს და ფერიას”**. ვახუშტის ცნობას მოვიტანთ მთლიანად: **“შემდგომად დაუტევა ფეიქარ ხან სპითა კახეთს და თვით [შაჰ-აბას I — ვ.გ.] წარვიდა და წარიყვანა კახნი ტყუედ და დასხნა რომელნიმე მაზანდარას, ხუარასანს და ფერიას”** (ვახუშტი ბატონიშვილი, 1973: 589). ვახუშტი ბაგრატიონი არაფერს ამბობს, თუ ზუსტად რა დროს მოხდა ქართველთა გადასახლება ირანში, საქართველოს რომელი კუთხიდან და რამდენ ეტაპად განხორციელდა გადასახლება.

ქართველთა ირანში გადასახლების შესახებ არსებული უცხოური წყაროებიდან მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს **ისქანდერ-ბეგ**

თურქმენის, იმავე **ისქანდერ-მუნში** შაჰ-აბას I-სადმი მიძღვნილი თხზულება — **“აბასის ქვეყნის დამამ-შვენიებელი ისტორია“**. ამ წყაროში საქართველოს შესახებ დაცული მასალების ქართული თარგმანი სპარსულ ტექსტთან ერთად გამოსცა ვლადიმერ ფუთურიძემ (ისქანდერ-მუნში, 1969).

ირანში ქართველთა გადასახლების საკითხს მრავალი ისტორიკოსი შეეხა. ჩვენ ყველა ნაშრომის მიმოხილვას არ შევუდგებით, მოვიტანთ ამონაწერს მხოლოდ საქართველოს ისტორიის ნარკვევების რვატომეულის **IV** ტომიდან. ნარკვევების **IV** ტომის ამ მონაკვეთის ავტორი კახეთში შაჰ-აბას I-ის ოთხი ლაშქრობის მიმოხილვის დასასრულს წერს: კახეთმა თავისი მოსახლეობის ორი მესამედი დაკარგა. ასი ათასამდე მტერს შეაკვდა, ორასი ათასამდე კი ტყვედ იქნა წაყვანილი, რომელნიც ირანის შიდა პროვინციებში დაასახლეს (იმ დროს გადასახლებული ქართველთა შთამომავლები დღესაც ცხოვრობენ ფერეიდანში, ისპაანის პროვინციაში; აგრეთვე, ხორასანში, მაზანდარანსა და სხვ. ...)“ /საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, 1973: 272-273/.

ირანში ქართველთა გადასახლების შესახებ არსებული ქართული და სპარსულენოვანი წყაროები (ვახუშტი ბაგრატიონი, ისქანდერ-მუნში და სხვ.) სრულად ვერ ასახავს მოვლენას — წყაროები არაკონკრეტული და ზოგადია. 1943 წელს საქართველოს კომუნისტური პარტიის (ბოლშევიკების) ცენტრალური კომიტეტის პირველმა მდივანმა **კანდიდ ჩარკვიანმა** მოსკოვიდან მიიღო დავალება, მოემზადებინათ მასალა შაჰ-აბას I-ის მიერ ირანში გადასახლებული ქართველების შესახებ. კანდიდ ჩარკვიანმა დავალების შესრულება აკადემიკოს **სიმონ ჯანაშიას** მიანდო. სიმონ ჯანაშიამ დაწვრილებით შეისწავლა ქართულ და სპარსულ-ენოვანი წყაროები და ლიტერატურა, ამასთან ერთად პირველად მიაქცია ყურადღება სომხურენოვან მასალას. ცნობილია, რომ შაჰ-აბას I-ს ირანში მარტო ქართველები არ გადაუსახლებია, ირანში დიდი რაოდენობით გადასახლეს სომხებიც. როგორც ჩანს, სიმონ ჯანაშია სწორედ ამიტომ დაინტერესდა სომხური წყაროებითა და ისტორიოგრაფიით. სიმონ ჯანაშიას ნარკვევი კანდიდ ჩარკვიანს 1944 წლის 26 მარტს მიუღია (საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (II), ფონდი 14, აღწერა 25, საქმე 229, ფურცლები 14-56). აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას მიერ ლავრენტი ბერიასათვის წარდგენილი მასალა ფერეიდნელი ქართველების შესახებ 2012 წელს გამოაქვეყნეს ვახტანგ გურულმა და ლევან ჭიქიამ (გურული.. 2012). სიმონ ჯანაშიას მიერ მოძიებული მასალების მიხედვით, ირანში ქართველთა გადასახლების ისტორია მეტწილად სხვაგვარად წარმოგვიდგება.

ირანში ქართველთა გადასახლების დრო

1614-1617 წლებში კახეთს თავს დაატყდა ირანის გამანადგურებელი ლაშქრობები. ამ დროს ირანის შაჰი იყო აბას I (1587-1629). კახეთიდან ქართველთა ირანში გადასახლება, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული შეხედულების მიხედვით, ამ ლაშქრობების დროს ან მის შემდეგ მიმდინარეობდა. აქვე გარკვევით უნდა აღინიშნოს, რომ ირანში ქართველთა დიდი ნაწილი **1603-1608 წლებში** გადასახლეს (გურული ... 2012: 8-9). ე.ი. გადასახლება 1614 წლამდე, ანუ შაჰ-აბას I-ის ლაშქრობებამდე დაიწყო.

ირანში ქართველთა გადასახლების ეტაპები

1603-1608 წლებში ირანში ქართველები ერთბაშად არ გადაუსახლებიათ. წყაროების მიხედვით, განხორციელდა **შვიდი ან რვა** გადასახლება, ანუ გადასახლება მიმდინარეობდა შვიდ ან რვა ეტაპად (გურული... 2012: 9). უფრო სავარაუდოა, რომ იყო **შვიდი გადასახლება** ანუ **შვიდი ეტაპი**. გადასახლება გრძელდებოდა 1614 წლის შემდეგაც. ზუსტად არ დგინდება 1614 წლიდან რამდენ გადასახლებას ჰქონდა ადგილი.

საქართველოს რომელი კუთხეებიდან მოხდა ქართველთა ირანში გადასახლება

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული შეხედულების საწინააღმდეგოდ აღვნიშნავთ, რომ ქართველები ირანში მხოლოდ კახეთიდან არ გადაუსახლებიათ. მართალია, ქართველების დიდი ნაწილი გადასახლეს **კახეთიდან**, მაგრამ გადასახლება მოხდა **ქართლიდანაც**. ქართლიდან გადასახლება მოხდა ორი რეგიონიდან – **შიდა ქართლიდან (ქალაქ გორიდან)** და **ქვემო ქართლიდან (ბორჩალოდან)** (გურული... 2012: 8/).

ირანში ქართველთა ჩასახლების ადგილი

გადასახლების პირველ ეტაპზე ირანში ქართველები ჩაასახლეს შემდეგ ადგილებში: **მაზანდარანის, ისპაანის, ხუზისტანისა და ხორასანის** პროვინციებში, **გილიანის, ყაზვინის, თეირანისა და ჰამადანის** რაიონებში. მაზანდარანის პროვინციაში ქართველები ჩაასახლეს ქალაქ **აშრეფის** მიდამოებში (გურული... 2012: 7). ქართველების ერთი ნაწილი ჩაასახლეს ქალაქ **ისპაანის მიდამოებში**, ხოლო ნაწილი – უშუალოდ **ისპაანში**.

1943 წლისათვის ფერეიდანში სიმონ ჯანაშიას ხელთ არსებული მასალების მიხედვით, 11 ქართული სოფელი ყოფილა (სოფლების სახელები მოგვყავს რუსული დედნის მიხედვით):

1. ზემო ახორა (იგივე სოფელი **მარტყოფი**) (სომხების სოფელ სანგებარანიდან დასავლეთით 9 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 1000 კომლი. ქართული ენა ყველამ იცოდა. ზემო ახორა ფერეიდანის ქართულ სოფლებს, და საერთოდ

ფერეიდანის სოფლებს შორის, ყველაზე დიდი ყოფილა. სოფელში იდგა სამხედრო ნაწილი, მოქმედებდა ჟანდარმერიის პოსტი, აქვე იყო რაიონის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის რეზიდენცია და ფინანსთა სამმართველოს განყოფილება. სოფელში მხოლოდ ქართველები ცხოვრობდნენ, გამონაკლის შეადგენდნენ ზემოთ ჩამოთვლილი სახელმწიფო დაწესებულებების თანამშრომლები. მოსახლეობის საქმიანობის ძირითადი დარგი იყო მიწათმოქმედება. მიწის ერთი მეხუთედი ეკუთვნოდათ ირანელ მემამულეებს, ხოლო ოთხი მეხუთედი — ქართველ გლეხებს. სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებიდან მიღებული ყველა სახის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტის წლიური რაოდენობა შეადგენდა 37080 კილოგრამს. მოსახლეობას ჰყავდა საკმაო რაოდენობით ცხვარი — 5000 სული. სოფელში მოქმედებდა სკოლა, რომელსაც ემსახურებოდა ორი მასწავლებელი. სკოლაში მოსწავლეთა რაოდენობა 70-დან 100 მოსწავლემდე მერყეობდა.

2. ქვემო ახორა (იგივე სოფელი ქვემო **მარტყოფი**) (სომხების სოფელ სანგებარანიდან სამხრეთ-დასავლეთით 7 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 200 კომლი. ქვემო ახორაში გარდა ქართველებისა ბორჩალოდან გადასახლებულებიც ცხოვრობდნენ (ბორჩალოდან გადასახლებულები წყაროებში “თათრებად” იხსენიებიან). იყო ქართველთა და ბორჩალოელთა (თათართა) შორის ქორწინების შემთხვევებიც. ქართველებს მშობლიური ენა დავიწყებული ჰქონდათ, ლაპარაკობდნენ მხოლოდ სპარსულად. მიწის ერთი მეხუთედი ეკუთვნოდათ ქართველ გლეხებს, ოთხი მეხუთედი — ქართველ მემამულეებს: **რეზა ყული ხანს, ხოსრო ხანს** და **ბაგირ ხანს**. სოფლის მოსახლეობას 1200 სული ცხვარი ეკუთვნოდა.

3. დაშკესანი (სომხების სოფელ სანგებარანიდან ჩრდილო-დასავლეთით 7 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 60 კომლი. მიწის ნაწილი ეკუთვნოდა ქართველ მემამულეს: **რეზა ყული ხანს**, ასევე **ჰაჯი ჰეიდარს** და **ჰაჯი აჰმედს**. დანარჩენ მიწას ფლობდნენ ქართველი გლეხები. დაშკესანი ფერეიდანის ქართულ სოფლებს შორის ყველაზე ღარიბი იყო. თავდაპირველად სოფელში ქართველები და სომხები ცხოვრობდნენ, რომელთაც ერთი საერთო ეკლესია ჰქონდათ. ქართველების გამაჰმადიანების შემდეგ სომხები სხვა სოფელში გადასახლდნენ და მათი ადგილი ბორჩალოდან გადასახლებულებმა დაიკავეს. ამ დროიდან იწყება ქართველთა და ბორჩალოელთა (თათართა) შერეული ქორწინებები.

4. ბუინი (სოფელ დაშკესანიდან ჩრდილო-დასავლეთით 3 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 220 კომლი. მოსახლეობა ფლობდა ქართულ ენას. მიწის ერთი მეექვსედი სოფელში თურქ მემამულეს **მამედ ჰუსეინ ხან დახტხას** ეკუთვნოდა

(მემამულეს ქართველი ცოლი ჰყავდა). დანარჩენი მიწა ქართველი გლეხების საკუთრებას შეადგენდა. გლეხები ცხვრის შედარებით მცირე რაოდენობას ფლობდნენ — სულ 800 სულს. სოფელს მოქმედებდა სკოლა ერთი მასწავლებლითა და 15 მოსწავლით.

5. დომბექამარი ან მიიანდაშტი (სოფელ ბუინიდან ჩრდილოეთით 2 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 240 კომლი. სოფელში ქართული ყველა იცოდა. მიწის ხუთ მეექვსედს ფლობდა **მამედ ჰუსეინ ხან დახტხა**. მიწის ერთი მეექვსედი ქართველ გლეხებს ეკუთვნოდა. სოფელში ცხვრის რაოდენობა 1000 სულს უდრიდა. სოფელს სკოლა არ ჰქონდა.

6. ახჩა (სოფელ დომბექამარიდან დასავლეთით 6 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 90 კომლი. მოსახლეობა ფლობდა ქართულ ენას. მიწის ნაწილი ეკუთვნოდა ქართველ გლეხებს, უმეტესი ნაწილს — მემამულე ჰაჯი ჰუსეინს. სოფელში ცხვრის რაოდენობა 1200 სულს უდრიდა.

7. შაპიურდი (სოფელ ახჩადან ჩრდილოეთით 4 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 120 კომლი. მოსახლეობას ქართული დავიწყებული ჰქონდა. სოფლის მთელი მიწა ეკუთვნოდა მემამულე მამედ-ჰუსეინ-ხან დახტხას. სოფელს სკოლა არ ჰქონდა.

8. აფუსი (სოფელ ახჩადან სამხრეთით 4 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 300 კომლი. მოხუცებს მშობლიური ენა ჯერ კიდევ მთლად დავიწყებული არ ჰქონდათ, ახალგაზრდები მხოლოდ სპარსულად საუბრობდნენ. სოფლის მიწის ნაწილი ეკუთვნოდა მემამულეებს — ჰაჯი მეხტი ყული-ხანს და სარდარ მოაზამს, დანარჩენი ქართველ გლეხებს. სოფელში 2000 ათასი სული ცხვარი ჰყავდათ. სოფელში არ იყო სკოლა.

9. ჩულურეთი (სოფელ აფუსიდან ჩრდილო-დასავლეთით 6 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 200 კომლი. ქართველები მშობლიურ ენას კარგად ფლობდნენ. სოფლის მიწის ნაწილი ეკუთვნოდა ქართველ მემამულეს რეზა ყული ხანს. მიწის დანარჩენ ნაწილს ფლობდნენ ქართველი გლეხები. ხორბლის მოსავლის საერთო რაოდენობა შეადგენდა 25200 კილოგრამს. სოფელს ჰყავდათ 1500 სული ცხვარი. სოფელში არ იყო სკოლა.

10. სიბაქი (სოფელ ჩულურეთიდან ჩრდილო-დასავლეთით 6 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 250 კომლი. მშობლიურ ენას ყველა ფლობდა. მიწის $\frac{1}{4}$ ერთი მეოთხედი ეკუთვნოდათ მცირემიწიან ქართველ მემამულეებს, დანარჩენი ქართველ გლეხებს. ხორბლის მოსავლის საერთო რაოდენობა შეადგენდა 25200 კილოგრამს. სოფელს ჰყავდათ 1500 სული ცხვარი. სოფელში არ იყო სკოლა.

11. ჯაყჯაყი (სოფელ სიბაკიდან სამხრეთით 2 კილომეტრის მოშორებით). სოფელში ცხოვრობდა 150 კომლი. მშობლიურ ენას ყველა ფლობდა. სოფლის მთელი მიწა ეკუთვნოდათ ქართველ

გლახებს, რომელთა საკუთრებაში იყო ასევე 1000 სული ცხვარი. სოფელში არ იყო სკოლა (გურული... 2012: 21-24).

კმრიგად, ფერეიდანის 11 ქართულ სოფელში ცხოვრობდა 2830 კომლი, რაც საშუალოდ ერთი კომლის 5 წევრზე გამრავლებით უდრის 14150 სულს, 6 სულზე გამრავლებით — 16980 სულს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბატონიშვილი ვახუშტი 1973 - აღწერა სამეფოსა საქართველოსა.

— ქართლის ცხოვრება. ტომი IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბილისი, 1973;

ისქანდერ-მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ. თბილისი, 1969;

საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტომი IV. საქართველო XVI საუკუნის დასაწყისიდან XIX საუკუნის 30-იან წლებამდე. თბილისი, 1973;

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (II), ფონდი 14, აღწერა 25, საქმე 229, ფურცლები 14-56;

გურული ... 2012 -ტაო-კლარჯეთი, ლაზეთი და ფერეიდანი საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობის გეგმებში (დოკუმენტები და მასალები), (1944-1951), გამოსაცემად მოამზადეს ვახტანგ გურულმა და ლევან ჯიქიამ. თბილისი, 2012.

Vakhtang Guruli /Saint Andrew the First-Called Georgian
University of the Patriarchate of Georgia/

For the History of Georgians Exiled in Iran
(since the 17th Century)
Summary

In 1941-1944, the political leadership of the Soviet Union got seriously interested in Georgians exiled in the Iranian province – Fereydan in the early 17th century. According to several historical sources, Joseph Stalin intended to return Fereydan Georgians to their historic homeland. Soviet embassy of Iran received an instruction from Moscow to collect materials about Georgians living in Fereydan. Georgians political leadership, Georgian diplomats and other specialists were also involved in this. Official correspondence started between Tbilisi and Moscow. Representatives of the Soviet security services went to Iran, visited Georgian villages and described the seen in their reports. According to this report, there were eleven Georgian villages in Fereydan by 1943: **Zemo Akhora** (1000 households), **Kvemo Akhora** (200 households), **Dashkesani** (60 households), **Buini** (220 households), **Dombekamari** or **Miiandashti** (240 households), **Akhcha** (90 households), **Shahiurdi** (120 households), **Apusi** (300 households), **Chugureti** (200 households), **Sibaki** (250 households), **Jakjaki** (150 households). The overwhelming majority of Fereydan Georgians were peasants, some of them were landowners: Reza Kuli Khan, Khosro Khan, Bagir Khan (in Kvemo Akhora), Haji Heidar, Haji Ahmed (Dashkesan).

მაჭვამე ვაჭედდუსთ /ირანი, ურმიის უნივერსიტეტი/

ქართული ელემენტი სპარსულ ლიტერატურაში

ირანს და საქართველოს უხსოვარი დროიდან აქვთ საერთო ისტორიული ღირებულებები და მემკვიდრეობა. ამ ორ ქვეყანას აქემენიანთა ეპოქიდან დღემდე აკავშირებს პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და განსაკუთრებით კი ლიტერატურული ინტერესები, რის შედეგადაც ორ ხალხს შორის ჩამოყალიბდა სულიერი და კულტურული სიახლოვე. ამ კულტურული ურთიერთობების შედეგად ორივე ხალხის ლიტერატურულ ძეგლებში აირეკლა ირანულ-ქართული ელემენტი და კულტურული ურთიერთგავლენა.

ნაშრომის მიზანია გამოავლინოს სპარსულ ლიტერატურულ ძეგლებში არსებული სხვადასხვა სახის ქართული ელემენტი. ჩვენ შევეცადეთ შესაბამისი მასალის მოყვანით გავაანალიზოთ ასეთი ელემენტის ხასიათი და მნიშვნელობა.

ქართული ელემენტი კლასიკურ სპარსულ ლიტერატურაშიც გვხვდება, მაგრამ ყველაზე მეტი ცნობა XVI-XVII საუკუნეების სეფიანთა და XIX საუკუნის ყაჯართა ეპოქების სპარსულ ლიტერატურასა და ისტორიულ დოკუმენტებშია დაფიქსირებული. ყველაზე მეტი ქართული ელემენტი დაფიქსირებულია ისეთი ხასიათის ძეგლებში, როგორებიცაა: ისტორიოგრაფიული თხზულებები, მოგზაურობათა დღიურები და მემუარები, ლექსიკონები, სპარსული ლიტერატურის შირვანის სკოლის პოეტური ნაწარმოებები და სხვა.

სპარსულ ლიტერატურულ ძეგლებში დაფიქსირებული ქართული ელემენტის ხასიათი:

1. ზოგადი ინფორმაცია საქართველოსა და ქართველების შესახებ, ქართული წარმოშობის ლექსიკა, რომლებიც გაფანტულია სხვადასხვა ლექსიკონებსა და ცნობარებში, მაგ.: დეჰხოდას სპარსული ენის განმარტებითი ლექსიკონში, ან სპარსული ლიტერატურის ენციკლოპედიაში.
2. ირანსა და საქართველოს შორის არსებული ხანგრძლივი ისტორიულ-კულტურული ურთიერთობების და ზეგავლენის შედეგად უამრავი სპარსული სიტყვა შემოვიდა და დამკვიდრდა ქართული ენში.
3. მრავალ ისტორიოგრაფიულ ძეგლში სხვადასხვა ისტორიული პროცესების კონტექსტში მრავალი ცნობაა დაცული ირანის ისტორიის შესახებ, რომლებიც ხშირ შემთხვევაში ეხება კავკასიის რეგიონს და საქართველოს, განსაკუთრებით კი, ქალაქ თბილისს. ესაა პირდაპირი ან ირიბი ისტორიული წყაროები და სპარსული ლიტერატურის სხვადასხვა ძეგლებში დაცული ცნობები

4. სპარსულ წყაროებში მრავლადაა დაფიქსირებული სხვადასხვა ქართული გეოგრაფიული მხარის თუ ქალაქის სახელი. ქალაქ თბილისს, როგორც კავკასიის უდიდეს პოლიტიკურ, კულტურულ და სამხედრო ცენტრს განსაკუთრებული ადგილი აქვს დათმობილი. მაგალითად: ფახროდინ ასად გორგანის პოემა ვის ო რამინში საქართველო ხშირადაა ნახსენები აფხაზეთის სახით. ასევე, ნიზამი განჯელის შემოქმედებაში ხშირადაა ნახსენები საქართველო და ქალაქი თბილისი. უაღრესად დიდ ინტერესს იწვევს სეფიანთა და ყაჯართა პერიოდების მოგზაურთა დღიურები და მემუარები.

5. სპარსული ლიტერატურის ზოგიერთ ძეგლში ქრისტიანული რელიგიის სხვადასხვა რიტუალი, რწმენა-წარმოდგენა და ტერმინი მრავლადაა დაფიქსირებული. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ხაყანი შირვანელის შემოქმედება, რომლის დედა კავკასიელი ქრისტიანი იყო.

სპარსულ წყაროებში ქართული ელემენტის შესვლა სხვადასხვა გზით მოხდა:

1. საქართველოდან ირანში, განსაკუთრებით სეფიანთა პერიოდში გადასახლებული ქართველების მეშვეობით, რომლებიც ფერეიდანისა და ირანის სხვა რეგიონებში ჩაასახლეს.

2. ირანელი ისტორიკოსების მეშვეობით, რომელთაც თავიანთ თხზულებებში მრავალი ცნობა შემოგვინახეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხის შესახებ.

3. თანამედროვე ირანელი მეცნიერებისა და მწერლების მეშვეობით, რომლებმაც განსაკუთრებით ბოლო 20 წლის განმავლობაში სხვადასხვა წიგნი, თუ სტატია უძღვნეს საქართველოს ისტორიის, ქართული კულტურისა და ხელოვნების სხვადასხვა საკითხებს. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს XX საუკუნის გამოჩენილი ირანელი მეცნიერის საიდ ნაფისის ღვაწლი, რომელმაც არაერთი გამოკვლევა უძღვნა ქართულ ლიტერატურას, საქართველოს და ირან-საქართველოს ისტორიულ-კულტურული ურთიერთობების საკითხებს.

4. ირანელი მოგზაურების მეშვეობით, რომელთაც ძირითადად სეფიანთა და ყაჯართა ეპოქებში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში იმოგზაურეს.

5. სპარსული ლიტერატურის სხვადასხვას ანთოლოგიასა და პოეტთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის აღმწერ კრებულში ასევე მრავლადაა დაცული საინტერესო ცნობები საქართველოს შესახებ.

6. ყაჯართა პერიოდის ისტორიული ხასიათის კორესპონდენციას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, როგორც მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველ ისტორიულ წყაროს.

Mahvash Vaheddoost /Iran, Urmieh University/

Manifestation of Georgian Elements in Persian Literature Texts

Introduction

Georgia, considered part of the Caucasian lands, has several thousand years of history and thus boasts a culture as rich. Some historians believe that Georgia was the original habitat of Aryans across the Caucasus.

Over the centuries, commercial exchanges between Georgia and its neighboring countries, in particular Iran had prospered to a great degree. For instance, Georgian carpets and rugs and Tbilisi garments were popular goods found in different regions of Iran. The close cultural relationship between Georgia and Iran greatly contributed to the development of Georgian science and national civilization. Throughout the centuries, despite the ups and downs in the relationship between the two countries, common grounds have remained as strong as any other time in history (Giunashvili, 2012: 55).

Georgia is among the countries that have been continuously exposed to the intellectual and cultural exchanges between the West and the East and has thus always been inspired by two rich sources of knowledge and culture. Although Georgians have been seeking novelty and welcoming it in the entirety of their history, they have always tried to adhere to their ethnic originality and adapt novel elements to deeply-rooted principles and join them together; they have thus created a particularly Georgian link between material and spiritual culture that boasts the characteristics of a national culture. A unique cultural continuity can therefore be perceived in this country (ibid, 157).

In general, the 11th and 12th centuries AD (5th-6th centuries AH) were a period of extensive cultural-scientific exchanges between the Christian population of Georgia and various Muslim nations who were living together in Tbilisi, the capital of Georgia, or its other cities, without religious or racial prejudices and enriching their knowledge and capacities in the different fields of science, art and culture. At this period, Georgian science, culture and art, and more specifically literature, adopted the elements, concepts and knowledge of the Islamic world particularly through classic Persian language and literature, and, through their integration with its own indigenous elements, the country reached a whole new stage of development (Chulukhadze, 2008: 40).

Review

As mentioned earlier, apart from their historical common grounds, Iran and Georgia have boasted political, economic, social, literary and cultural relations since the Achaemenid period. As a result, deep emotional and cultural ties have developed between the nations of Iran and Georgia, and, through cultural interactions and under each other's influence, Georgian and Iranian elements have grown roots in their literature side by side. This study is concerned with different manifestations of Georgian elements in Persian literature and sets out to examine the subject matter by providing examples from relevant books. Manifestations of Georgian elements are most prominent in Persian literature of the Safavid and Qajar periods, though these elements also exist in classic Persian literature. For instance, in his "سفرنامه" (*Safarnama*)¹, Naser Khosrow (1003-1088 AH), poet and writer of the 5th century AH, mentions Georgian kings (Naser Khosrow Ghobadiyani, 2007: 156 & 189). " (Nafsat-al-Masdoor) also refers to the beauty of Georgian women who were long known for their beauty and intelligence (Zeidari Nasavi, 2010: 169). Apart from writers and historians, Iranian poets have also long been using Georgian elements in their poems; an instance would be their use of the terms "Georgian" and "Abkhazian" –only a few of which are referred to here. In his third volume of "مثنوی" (*Masnavi*), Rumi mentions Georgian tribes residing in Georgia who were symbols of power and heroism at the time:

هوا می کرد بالای (اژدها) که هزیمت می
وی

(Rumi, (22.: 1299، مولوی)

1881 AH: 22)

*dar hava mikard khod balaye borje ezhdeha Ke hazimat mishod
az vey rumo gorj*

Considering the historical and literary requirements, Georgian elements are most prominently manifested in Azerbaijani poetry. Poets of this particular style, including "Mojir-al-din Bilghani", "Falaki Shirvani", "Nezami Ganjavi", "Khaqani Shirvani" and so forth, have frequently used Georgian elements including Georgian places and historical issues as they were well acquainted with Georgian culture due to their geographic proximity to Georgia and Tbilisi. In addition, in the 12th C. AD (6th C. AH), Georgia had unique extensive relations with Ganja, Shirvan and Arran. "Davood IV" regained these regions from Seljukid occupation and governed Shirvan and Darband and turned them into the protégés of the Georgian empire. These efforts led to the expansion of

¹ Travel Tale

political, economic and, more importantly, cultural relations among Caucasian nations; Georgian kings and sovereigns of Darband and Shirvan even formed kinship relations between themselves through marriage into one another's family and thus developed their political and cultural ties. It is important to note that religious or racial differences did not affect the cultural relations and exchanges between Caucasian nations and there were close economic and cultural relations between Christians of Georgia and the Muslim populations of Sirvan, Darband, Arran and Ganja that had enriched the culture and arts of these nations. As protégés of the Georgian empire, Shirvanshahs (Kings of Shirvan) and their court men were frequently lodged in Georgia. According to the historical Georgian text "تاریخ ستایش" (Tarikh va Setayeshee Tajdaran), dating back to the early 13th C. AD (7th C. AH), which is the biography of Queen Tamar of Georgia, the second Akhestan of Shirvanshah had visited Tbilisi multiple times and Nezami Ganjavi had also traveled twice with the king's court to Georgia (Chulukhadzeh, 2008: 37-38).

The entrance of Georgian elements

Georgian elements have entered Persian language through several different ways; for example, 1. through poets and writers, in particular Iranian historians of the past, who have entered Georgian elements including historical issues, Georgian places and descriptive accounts of Georgian people and cultures, into their writings due to historical common grounds; 2. contemporary Iranian scientists, researchers and writers, and 3. Iranian travelers and globetrotters.

Contemporary Iranian scientists have written various books about the country, people and history of Georgia. These books contain vast information on the culture and history of Georgia. For instance, Saeed Nafisi, the cultural advisor of Iran in Georgia, is among the scholars who wrote prolifically about Iran-Georgia political and cultural relations. Other examples include "مسیر تاریخ" (Gorjestan dar Masir-e Tarikh), written by Amir Ahmadiyan, or the various books and essays written by Ali Ojakeh, Saeed Moliyani and others. The books "تاریخچه جبهه" (Tarikhche Roostaye Gorji Mahalleh va *Dastan-e Mohammad Jabbeh*), written by Aliakbar Ojakeh tells rewarding tales about the ancient village of "Gorji Mahalleh" and the story of Mohammad Jabbeh. To summarize the book, Mohammad Jabbeh was a brave hero from "Gorji Mahalleh" village who rose against the oppression of the regime of the time and the tyranny of the tribal chiefs and the Russians residing in Iran.

1. Immigrant Georgians, in particular immigrants of the Safavid period: Georgians arriving in Iran from Georgia during the Safavid

period, especially during the reign of Shah Abbas I, settled in different regions of Iran including the north (Ojakeh, 2010: 267). Trusting their bravery and strength, the Safavid kings settled them in Isfahan near themselves and some of them managed to attract the trust of Safavid kings for their honesty and merit and soon Georgian leaders reached the highest ranks of state and military authority in Iran. The most famous of these leaders was Allahverdikhan who became the generalissimo of Iran and held the highest rank of power after the king (Muliyani, 2000: 11).

2. Iranian globetrotters who traveled to Georgia: These globetrotters who were mostly of the family of Qajar kings or else held social and political positions during the Safavid and Qajar periods entered Georgian elements into Persian texts through their travel tales.

3. “*Tazkirat*”² of the circumstances of the lives of poets and writers: for instance, "تذکره ی" (*Tazkirat-e-Akhtar*) and "تذکره پیمانه" (*Tazkirat-e-Peymaneh*) by Golchin Ma’ani and "تذکره" (*Tazkirat-e-Delgosha*). Some of these biographical accounts were written by Georgian Iranians; instances would be Ahmad Beig, known by his penname Akhtar, and his younger brother Bagher Beig, known by his penname Neshati, had both written a number of biographical accounts. In the introduction to his “*Tazkirat*”, Fazelkhan Garousi writes, “some people wrote biographies before him but were not successful; two Georgian Iranians once lived by the names of Ahmad Beig, known by his penname Akhtar, and Bagher Beig, his younger brother, known by his penname Neshati, who wrote a “*Tazkirat*” titled "Anjomanara". In fact, "تذکره" (*Tazkirat-e-Anjoman-e-Khaghan*) is based on "تذکره" (*Tazkirat-e-Akhtar*) only with certain additions.” (Garousi, 1997: 14-16)

4. Georgian Iranian survivors of Georgian immigrants in Iran, most of whom married Iranians and were also born in Iran and can thus be called Georgian Iranians: a number of prominent poets and writers emerged from these populations and are now part of the cultural heritage of Iran. For instance, Akhtar Gorji, Eshtehay Gorji, Berahman Gorji, Khosrow Gorji, Doostagh Gorji, Zambil Gorjestani, Kami Gorjestani, Kokabi Gorji and Keikhosrow Gorji.

A number of Georgian elements reflected in Persian literature include, 1. General information on Georgians and Georgia; 2. Georgian language; 3. Historical referes; 4. Georgian places; and 5. Religious beliefs.

1. **General information on Georgians and Georgia:** General information denotes any information gathered on Georgian terms, the

² Biographical account of the life of a poet.

country Georgia, or any other information about this land and its people. This information is primarily found in encyclopedias, in particular those about the variations of Persian language such as “*the Encyclopedia of Persian Literature*”. The entry in “*نامه دهخدا*” (*Dehkhoda Dictionary*) about the term “Georgia” and the 5th volume of “*the Encyclopedia of Persian Literature*” both provide broad information on poets and writers and the status of Persian literature and poetry throughout the Caucasus and Georgia (Anousheh, 2001, Vol. 5). In “*سیاست نامه*” (*Siy satn ma*), Khajeh Nezam-al-Molk Toosi (1017-1092 AD), the resourceful minister of Seljuqids during the 5th C. AH, describes Georgian horsemen as brave and courageous (Khajeh Nezam-al-Molk, 1969: 165). Apart from “*اسکندرنامه*” (*Iskandarnama*)³, Nezami Ganjavi also refers to several Georgian elements in his other work “*لیلی*” (*Leyli-o-Majnun*); for example, he describes Georgians as:

زین گرجی برکشیده،
() طرّه بریده⁴.

(Nezami Ganjavi, 1965: 379, 3523-3524)

zin gorji torreh barkeshide shod ruz cho torreye sar boride

“Mohammadtaghi Sepehr” refers to Georgian women who were odalisques for the Arabs [Imam of Muscat] (*Lesan-al-Molk Sepehr*, 1998: 1232) and tells of the hospitality of the people of Tbilisi and Georgia in their welcoming the ambassador of Iran in the 3rd volume of his “*History of Qajar*” (*ibid*: 1270).

2. **Georgian language:** With regard to the social, cultural and political interactions and exchanges between Iran and Georgia and their historical common grounds, not only did Persian language influence Georgian language, but some Georgian words also entered Persian language. Most of the loan words were imported by poets of Azerbaijani style who were born in the Caucasus and also through the friendly relations between Shirvan, Ganja, Arran, Darband and Georgia; these Iranian Persian-speaking poets of Azerbaijani style were familiar with the language and culture of the people of Georgia and have used Georgian terms in their poems in the most natural way— a point that requires broader investigations. Among the Azerbaijani style poets (adhering to Azerbaijani style of writing), Khaghani Shirvani uses elements of Georgian language most frequently than anyone else in his ode “*ترسانیه*” (*Tarsaeiyeh*):

بُقراطیانم

ناجرمکی دیر

³ The Book of Alexander.

⁴ . This night, which resembles the black curly hair of the Gorjis, has made the Russian’s day as dark as hair.

پوشیده غاری بیند
man o najarmaki o deire mokhran dare boqratianam ja vo malja
mara binand dar surakhe ghari shode moluzan o pushide chukha
 (Khaghani, 2004: 25).

Khaghani was familiar with Georgian language and used Georgian terms in his quatrains and other poems:

گر جی گوئی نشین صلیب موی رومی روی
 هر مویی موی مویی مویی
az eshqe salibe muye rumi ruyi abkhaz neshin gashtam o gorji
gui
az bas ke begoftamash mu-yi mu-yi shod muye zabanam va
zaban har muyi
 (Khaghani, 2003: 742)

چگونه همدم عیسی گر جی
 مویی مویی که موی مویم که موی
 (همان)
 (708:

gorji sanama hamdam-e isast damat ruholqodos chegune khanam
sanamat
chon mui shodam ze bas ke bordam setamat mui mui ke mui
muyam ze qamat
 (ibid: 708)

Immigrant Georgians in the Safavid era greatly contributed to the importing of Georgian terms into Persian language, which is quite evident in regions where Georgians were residing. Immigrant Georgians dispersed through the provinces of Mazandaran, Gilan, Khorasan, Isfahan, Fars, etc. and integrated with Iranian peoples. This assimilation gradually faded Georgian originality and language and only Georgians living in “Faridan” managed to maintain the Georgian language (Ojakeh, 2010: 267):

One of the characteristics of Georgians that was influenced by their living environment after they immigrated to Iran was their language. For instance, Georgians of Mazandaran spoke Georgian at the beginning, but within several centuries of their migration to these lands, their original language was lost. Nowadays, Georgian terms and expressions are often spoken by old men and women in their colloquial language on rare occasions though their origin is not clear for the educated younger generation of this village. (Ojakeh, 2003: 21)

3. **Historical referes:** The historical element of texts about the historical events of Iran denotes the referes made in these texts to historical issues related to the Caucasus and Georgia. These referes either are directly and formally related to historical issues or else are reflected

indirectly and literally by the works of past Iranian poets and writers. Numerous historical books have referred in different ways to Georgia and its cities, in particular Tbilisi, which are pertinent to the historical events of Iran.

A. Historical books: Historical books written during the Safavid era included extensive accounts of information about the historical issues pertaining to Georgia; an instance would be "آرای عباسی" (*Alam ArAy AbbAsi*) by Eskandar Beig Monshi, a famous historian of the Safavid era and a secretary of Shah Abbas' court who was also familiar with the court of Shah Tahmasb and other Safavid kings. "آرای عباسی" (*Alam ArAy AbbAsi*) involves significant historical information about the relations between Iran and Georgia and frequently makes historical referes to it. For instance, in the first volume of this book alone, the terms Georg, Georgian and Georgia are repeated at least twenty seven times (Eskandar Beig Monshi, 1998: 19, 74, 79, 115, 118, etc.), the term "Tbilisi" is repeated at least five times (ibid: 109, 119, 124, 226 & 528), and the term "Tfilisi" repeated seven times in place of "Tbilisi" (ibid: 138, 139, 142, 145, 147, 224, 316) and the events of the Tfilisi Fortress are talked of four times (ibid: 361, 388, 407 & 416). Similarly, in other volumes of "آرای عباسی" (*Alam Aray Abbasi*), historical accounts of Georgia are abundant. "تاریخ برین صفویه ایران" (*Iran Dar Roozgar-e Safavieh*) by Mirza Mohammad Yousof Valeh Isfahani, the minister of Shah Abbas and Shah Ismail, is a book about Iran that makes several referes to Georgia and Tbilisi; for instance, it refers to historical issues related to Georgia at least twenty three times (1, 94, 96, 261, 263, 270, etc.) while referring also to Tbilisi three times (356, 409, & 624) and once to the thwarted invasion of Homayoon Khan Gorji to Iran (Valeh Isfahani, 1993: 356). "التواریخ" (*Nasikh-al-Tawarikh*) tells of the attack of Agha Mohammad Khan Qajar against Tbilisi (Sepehr, 1998: 76). In the chapter "به آذربایجان حرکت فتحعلی" (Fathali Shah Qajar's move to Azerbaijan), Sepehr also points out to the attack of the Russians against Qarabaq with the intention of occupying it (ibid, 185-186) and then refers to "the conquest of Tbilisi and its suburbs under the command of Agha Mohammad Shah" (ibid, 76). In *Mera't-al-Baladan*, Etemad-al-saltaneh writes about Shah Abbas' invasion of Georgia, "Tahmoures Khan Gorji gathered his people from Georgia and entered Tiflis without warning and attacked against Mohammad Khan Ziadoghli Qajar who had come to Tiflis with his fifteen thousand soldiers, and so forth" (Etemad-o-saltaneh, 1988: 798).

B. Historical letters: Historical letters of the Qajar era are among the Persian texts that have historical referes. For instance, Amberger's

Letter (the Consul General of Russia in Iran) to Ghaem Magham (Ghaem Magham, 1980: 206) and Mirza Fathali Akhondzadeh's letter to the secretary of Mellat-e Sunni-e-Iran newspaper (Akhondzadeh, 1994: 32-33).

C. **Poetry:** Sometimes poems, too, contain historical allusions. As previously mentioned, two instances are the poets Nezami Ganjavi and Khaghani Shirvani who made historical referes to the Russians' invasion of Iran. For example, in his "اسکندرنامه" (*Iskandarnama*), Nezami Ganjavi provides a description of the Russian invasion of the Caucasian city Bardae. According to Dr. Zarrinkoub, Nezami might have adopted the terms *Noushabeh* and *Barda* from sources written in middle Georgian or Armenian (Zarrinkoub, 1993: 185). In "شرفنامه" (*Sharafnama*), a chapter of "اسکندرنامه" (*Iskandarnama*), Nezami points to Alexander's camisade to Abkhazia and his battle with the army commander of Abkhaz (Nezami Ganjavi, 2004: 270); further on in the poem he writes:

چڏير	که تفليس	دهقان پير	چنين
<i>chonin goft ba pur dehqane pir</i>		<i>ke tiflis azu shod emarat pazir</i>	
(ibid)			

In fact, the element of historical referes is quite evident in these lines. The poet's allusion is when Alexander bids farewell to the Chinese Khagan and faces toward Transoxiana, builds Samarkand during the trip and ponders on the thought of returning to Rome while all of a sudden, Dowali, the ruler and local hero of Abkhazia, informs him about the Russians' invasion of Bardae and how they have torn it down and captured Noushabeh, the queen of Bardae of whom Alexander had grown fond of during his earlier trip there (ibid). The news left Alexander restless as he determined to go and defeat the Russians and release Barda and Noushabeh. He thus moved toward Cumania where an arduous battle took place between Alexander and Ghantal, commander of the Russian army (Nezami Ganjavi, Vol. 2, 2011: 1117-1147).

In his odes, Khaghani also makes referes to the historical events around the Caucasus, in particular the Russian invasion of the region (Khaghani, Vol. 1, 1994: 48 & 532). In his ode "Tarsaeiyeh" (Christianity), Khaghani mentions Boqratiyans of Georgia who ruled that country (Khaghani, 2004: 25).

4. **Georgian places:** This element involves any referes to Georgian cities, in particular Tbilisi or the territory of Georgia. In his epic poem "ويس رامين" (*Vis and Ramin*), Fakhreddin As'ad Gurgani refers to Abkhazia (Georgia or Western Georgia) when he writes, "Ramin's going to Gourab and glancing upon the flower and falling in love with it" (Fakhreddin As'ad Gurgani, 1970: 326).

Nezami Ganjavi traveled to Georgia twice accompanied by the second Akhstan of Shirvanshah; in one of these trips, he attended a poetry circle where famous Georgian and Shirvanian poets cited poetry to each other. According to researchers in the field of cultural relations between Caucasian nations, Nezami Ganjavi used the book *the Biography of Georgian Kings* by Leonti Mroveli, the well-known Georgian historian of the second half of the 11th C. AD (late 5th C. AH), when composing his "اسکندرنامه" (*Iskandarnama*) epic poem. In Nezami's works, Abkhazia⁵ was located in the geographical areas of Azarabadegan, Arman, Bardae, Iraq and Yemen (Nezami Ganjavi, 1974: 20).

Georgian places are manifested in Khaghani's poems more than in any other poet's works. Aside from traveling to Tbilisi with Shirvanshah, he had an affinity for this land as it was said that he had a Georgian wife or lover and traveled back and forth to Abkhazia and Tbilisi. He also had a Christian mother and was therefore quite familiar with the culture, religion and language of Georgia (Ojakeh, 2010: 266). In his works, Khaghani frequently mentions Georgia, Tbilisi, and the residences of the Georgian kings (Khaghani, 2003: 759; 2004: 712)

Among contemporary poets of Iran, Nima Yooshij, whose grandmother was arguably Georgian (Tabbaz, 1996), the Founder of modern Persian poetry, uses the word *Georgian* in his poem "پی (Pey-e Daar-o-Choopan)" (Nima Yooshij, 1996: 389).

In addition to Persian poetry and prose of the past, texts written in the Qajar era also frequently refer to Georgian places; books of Qajar history make referes to Georgia or Tbilisi in their accounts of the history of Iran. As mentioned earlier, one example is "التواریخ" (*Nasikh-al-Tawarikh*) or "تاریخ قاجاریه" (*the Qajar History*) by Mohammad Taghi Ibn-e (Molla) Mohammad Ali Kashani who not only refers to the events of Iran in their relation to Georgia but also mentions Georgian servants and odalisques. In this book, he makes at least twenty-five referes to Georgia (Sepehr, 1998: 52, 76, 128, 151, 158, 162, etc.), three to Georgians (ibid: 77, 198, & 527) and at least thirty six to Tbilisi (ibid: 858, 907, 1142, 1143, 1197, 1264, etc.).

Mentioning Tbilisi and Georgia in travel tales of the Qajar era: Travel tales are the most significant texts describing cities of Georgia, Tbilisi in particular. For instance, Mirza Saleh Shirazi stopped by in Tbilisi in 1815 after "departing from Tabriz for traveling to Petersburg and visiting England" and provides a rather detailed description of Tbilisi

⁵ Abkhazia refers to the entire Georgia or the Western Georgia (Giona Shoveili, 2012: 129)

but makes no referes whatsoever to the conditions of drama in Tbilisi (Malekpour, 1984: 69-75; Mirza Saleh Shirazi, 1968: 316). In his travel tale, Naser-al-din Shah mentions that he had also traveled to Poti port and Tbilisi (Naser-al-din Shah, 1983: 2 & 3). Mozaffar-al-din Shah also writes about Tbilisi and the Caucasian lands in his travel tale (Mozaffar-al-din Shah, 1984: 42 & 56-57). In “Farsnameh-y-e Naseri”, Hosseini Fasayi also mentions Tbilisi (Hosseini Fasayi, 1988: 860-863). In his travel tale, Farhad Mirza describes Tbilisi, Poti port and Batumi port (Farhad Mirza, 1987: 316-317). Soltan Mohammad Mirza Seif-al-dawleh, the 44th son of Fath Ali Shah Qajar, born in 1812 from a Georgian woman named Taj-al-dawleh (Seif-al-dawleh, 1985: 5-8) discusses Georgia and Tbilisi in his travel tale (Seif-al-dawleh, 1985: in “First Journey”). Afshar Orumi also describes Tbilisi in his travel tale (Afshar Orumi, 2007: 67).

Referes made to Tbilisi in texts of the constitutional era imply that this city was considered the center of drama and theater, and Iranian playwrights learnt the art of playwriting and theater from that region; moreover, some Iranian playwrights were living in Tbilisi during the constitutional revolution. Tbilisi was also known as the center of civilization; in fact, Fath Ali Akhondzadeh, the most prominent writer, critic, and playwright of the Iranian constitution who played an important role in the victory of the constitutional movement lived and was buried in Tbilisi. “Tbilisi was the city of commanders and the capital of Caucasus and dominated over other Georgian cities in terms of culture and literature. At the time, Tbilisi became the hub of literary, social, and political activities due to the exile of numerous dissidents to that city. The atmosphere of Tbilisi had a great influence on the writer’s intellectual evolution. Akhondzadeh was assigned the teacher of Persian and Azeri languages at the local Caucasian school in Tbilisi from December 1836 to September 1840. Akhondzadeh became acquainted with scientists, poets and government officials of the city and highly valued their friendships. He learnt Russian in a short time and familiarized himself with classic Russian and European works by the help of this newly-learnt language.” Akhondzadeh developed a heart disease in late 1877 and died of a heart attack on March 12th, 1878. He was buried next to Mirza Shafi Vazeh’s tomb in Tbilisi’s cemetery as per own request in his will (Akhondzadeh, 1994, 1-24; Malekpour, 1984: 129-130).

The first historical encounter between Iranians the Western drama takes place during Agha Mohammad Khan’s invasion of Georgia and Tbilisi. In his invasion of Georgia and after many killings and destructions, Agha Mohammad Khan commands his army to kill a great number of theater actors in Tbilisi. Tbilisi drama, which boasted a Western-inspired culture and drama at the time, almost disintegrated after

this massacre (Malekpour, Vol. 1, 1984: 54-106). Akhondzadeh in fact had no knowledge about drama and theater until his trip to Tbilisi in 1834. His first encounter with drama was in the fifth decade of the 19th century. At this epoch, concerts were held in the salons of wealthy Georgian princes and short pieces of the works of Russian and Georgian writers would go on display. A large theater was later founded in Tbilisi and the plays of Moliere and Griboyedov went on stage there. Akhondzadeh went to these plays and familiarized himself with the most important Russian plays such as the ones by Gogol Ostrovsky and was thus inspired by Shakespeare and Moliere. In the introduction to his *Parables*, Akhondzadeh writes, “the noble science of edification has never been written in Persian in the form of comedy or drama that is the ethereality of words, and our fellow countrymen are deprived of this gift. If God wills, such prose will be written by this humble in Persian so that it shall persist over time. As the grand monarch, honorable empress, Ashraf Amjad, قنيزواررنصوف (), ruler of the Caucasus, built an edifice for a theater in Tbilisi in 1887 and supported anyone who possessed the theory and practice of drama for staging their gifts, therefore I, too, have composed six parables and one story in Turkish and presented them all in one book in order to make Muslims familiar with this alien matter” (Akhondzadeh, 1977: 21-29 & 3-5; Malekpour, 1984: 171-177). As mentioned earlier, Tbilisi was considered the land of Iranian democrats during the Iranian constitutional revolution. In the introduction to the book *Masalek-al-Mohsenin*, Talbof mentions his move to Tbilisi for pursuing his political activities (Talbof, 1977: 5-7). Mirza Jalil Gholizadeh, son of Mohammad Gholi, another satirist of the constitutional era and founder of Molla Nasraddin newspaper, entered the teachers’ school of Gori (Georgia) at the age of 14 or 15 and, upon graduation in 1904, went to Tbilisi and began writing for Shargh-e-Russ newspaper with the editorship of Mohammad Agha Shah Takhti (Aryanpour, 1978: 40-46). He published Molla Nasraddin newspaper in Tbilisi (Aryanpour vol. 2, 1978: 40).

5. **Religious beliefs:** Khaghani’s odes, sonnets and quatrains are filled with Christian allusions as his mother and wife were Christians of the Caucasus. His poetry collection is laden with Christian expressions and his ode, “Tarsaeiyeh”, is well known for its abundance of Christian Georgian expressions (Khaqani, 2004: 25).

Conclusion

Deep emotional and cultural ties have developed between Iran and Georgia over the ages, and, through cultural interactions and under each other’s influence, Georgian and Iranian elements have grown roots in

their literature side by side. Georgian elements most frequently reflected in Persian literature are: 1. General information on Georgians and Georgia; 2. Georgian language; 3. Historical refers; 4. Georgian places; and 5. Religious beliefs.

Georgian elements have entered Persian language through several different ways; for example, 1. Through poets and writers, in particular Iranian historians of the past, who have entered Georgian elements including historical issues, Georgian places and descriptive accounts of Georgian people and cultures, into their writings due to historical common grounds; 2. Contemporary Iranian scientists, researchers and writers; and 3. Iranian travelers and globetrotters. Persian literature texts that are most abundant with Georgian elements include historical accounts, travel tales, encyclopedias and Azerbaijani style poetry, in particular the poems of Nezami Ganjavi and Khaghani Shirvani.

References

- Akhondzadeh, M.F. (1994). Persian essays. Compiled by Hamid Mohammadzadeh, Tehran, Negah Publications, 1st ed.
- Akhondzadeh, M.F. (1977). Parables. Translated by Mohammadjafar Gharachedaghi, Tehran, Kharazmi Publications, 3rd ed.
- Ojakeh, A.A. (2003). History of Gorji Mahalleh village and the story of Mohammad Jabbeh, Sari, Mohr-e Sajaddeh Publications.
- Ojakeh, A.A. (winter, 2010). Survey and Analysis of the Progressive Course of Georgian Culture in Persian literature. Specialized Quarterly of Persian literature, Islamic Azad University of Mashhad, 28(7).
- Anousheh, H. (2001). Encyclopedia of Persian Literature. Tehran, Ministry of Culture and Islamic Guidance.
- Monshi, E.B. (1998). History of Alam Aray Abbasi. Vol. 3, M. E. Rezvani (Ed.). Tehran, Donyay-e Ketab Publications.
- Afshar Orumi, A. (2007). Travel tale of Mecca. R. Jafarian (Ed.), Elm Publications.
- Amir Ahmadiyan, B. (2004). Georgia throughout the history. Tehran, Shirazeh Publications.
- Survey and Analysis of the Progressive Course of Georgian Culture in Persian literature: Ali Akbar Ojakeh. Specialized Quarterly of Persian literature, Islamic Azad University of Mashhad, 28, winter 2010, PP. 266-280.
- Chulukhadze, A. (2008). The Etymology and Semantics of Iranian Loan Words in the Epic “The Man in the Panthers Skin”, PhD Thesis, Ali Mohammad Haghshenas (Advis.). Tehran University, Faculty of Humanities and Literature.

- Hosseini Fasayi, M.H. (1988). *Farsnamey-e Naseri*. Compiled by Dr. Mansour Rastegar Fasayi. Tehran, Sepehr Printing Office, 1st ed.
- Khaqani, A. (1994). *Khaghani Poetry Collection*. Z. Sajadi (Ed.). Tehran, Zavvar Publication.
- Khaqani, A. (2003). *Khaghani Poetry Collection*. Z. Sajadi (Ed.). Tehran, Zavvar Publication, 7th ed.
- Khajeh Nezam-al-Molk Toosi, A.H. (2010). *Siy satn ma; The Book of Government or Rules for Kings*. Tehran, Amirkabir Publications.
- Zarrinkoub, A. (1993). *The preceptor of Ganja in search of Utopia*. Tehran, Sokhan Publications.
- Zeidari Nasavi, Sh. M. (2010). *Nafsat-al-Masdoor*. Translated by Amirhossein Yazdgerdi. Tehran, Toos Publications, 3rd ed.
- Seif-al-dawleh, S.M. (1985). *Travel tale of Mecca*. A. A. Khodaparast (Ed.). Ney Publications, Meraj Printing Office, 1st ed.
- Sepehr, M. T. (1998). *Nasikh-al-Tawarikh*. Vol. 1 & 2 (Qajar Period). Compiled by Jamshid Kianfar. Tehran, Asatir Publications, 1st ed.
- Saleh Shirazi, M. (1968). *The Travel tale of Mirza Saleh Shirazi*. Compiled by Esmaeel Raein. Tehran, Rozan Publications.
- Talbof, A.T. (1977). *Masalek-al-Mohsenin*. Introduction and notes by Bagher Momeni. Shabgir Publications, 2nd ed.
- Gurgani, F.A. (1970). *Vis and Ramin epic poem*. M. Todoa & A. Gvakharia (Eds.). Tehran, Iranian Culture Foundation Publications.
- Motamed-al-dawleh, F.M. (1987). *The Travel tale of Farhad Mirza*. Compiled by Esmaeel Navabsafa. Zavvar Publications, 2nd ed.
- Ghaem Magham Farahani, M.A. (1980). *Sporadic letters of Ghaem Magham Farahani*. Second chapter, Vol. 2. Compiled by Jahangir Ghaem Maghami. Iranian Culture Foundation Publications, 2nd ed.
- Garousi, F. (1997). *Khaghan's Anjoman Tazkirat*. Tehran, Rozaneh Publications. 1st ed.
- Gorjiyan, a biographer of the Qajar era
- Giunashvili, J. (2012). *Works of Fifty Years (A selection of writings on Iranology and cultural-historical relations between Georgia and Iran)*. Tbilisi, Tsereteli Institute of Oriental Studies, The association for scientific-cultural relations and cooperation between Georgia and Iran Publications, 11.
- Sepehr, M. T. (1998). *Nasikh-al-Tawarikh*. (History of Qajar). Vol. 3 in 2 titles. Compiled by Jamshid Kianfar. Tehran, Asatir Publications.
- Mozaffar-al-din Shah Qajar. (1982). *The Travel tale of Farang*. Compiled by Ali Dehbashi. Ashena Publications, Tehran, 2nd ed.

- Malekpour, J. (1984 & 1986). *Dramatic Literature in Iran*. Vol. 1, Tehran, Toos Publications.
 - Rumi, J.M. (1881) *Masnavi Manavi*. by the order of Mohammad Rahim Ala-al-dawleh Amir Nezam & compiled by Mirza Mohammad Tahir Mostowfi Kashani. Tehran, Vesal books.
 - Muliyani, S. (2000). *The status of Georgians in the history, culture and civilization of Iran*. Isfahan, Yekta Publications.
 - Naser Khosrow Ghobadiyani, A. (2007). *The Travel tale of Naser Khosrow*. Compiled by Mohsen Khadem. Tehran, Ghoghnoos Publications, 2nd Ed.
 - Naser-al-din Shah. (1983). *The Traveltale of Naser-al-din Shah on the West*. Tehran, Mash'al Publications, 1st ed.
 - Nezami Ganjavi, E.Y. (1965). *Leyli-o Majnun*. E. E. Berthels (Ed.). Compiled by Ajdar Ali Oghli, Ali Asgharzadeh & F. Babayov. Moscow, Danesh Publications.
 - Nezami Ganjavi, E.Y. (2011). *The Works of Nezami Ganjavi*. H. Vahid Dastgerdi (Ed.). Tehran, Negah Publications, 2nd ed.
 - Nezami Ganjavi, E.Y. (2004). *Sharafnama*. H. Vahid Dastgerdi (Ed.). Compiled by Saeed Hamidiyan. Tehran, Ghatreh Publications.
 - Nezami Ganjavi, E.Y. (1974). *Khosrow & Shirin*. Compiled by Abdolhamid Ayati. Tehran, Elmi va Farhangi Publications.
 - Yooshij, N. (Ali Esfandiyari). (1996). *Complete Collection of Poetry*. Compiled by Siroos Tahbaz. Tehran, Negah Publications, 4th ed.
 - Valeh Isfahani, M.Y. (1993). *Khold-e Barin (Iran during the Safavid era)*. Compiled by Mirhashem Mohaddes. Tehran, Bonyad-e Moghoufat-e Mahmood Afshar.
- Roshd Encyclopedia. Nima's Autobiography, The world is my home. Selected, duplicated and compiled by Siroos Tahbaz. Iranian National Commission for UNESCO Publications, 1st ed., 1996.
- danesh.roshd.ir/mavara/mavara-view_forum_threads2.php?...95158nhkakhli

იაშა თანდილავა /თბილისი, საქართველოს საპატრი-
არქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი/

ლაზურის ადგილი ქართველურ ენობრივ სამყაროში

ქართველურ ენობრივ სივრცეში ლაზურ მეტყველებას ისტორიულადაც და თანამედროვე ვითარების მიხედვითაც ერთ-ერთი გამორჩეული ადგილი უკავია. ლაზური მეტყველება ქართველური ენობრივი სისტემის ნაწილია. მიუხედავად იმისა, რომ ლაზებს საუკუნეების მანძილზე სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ და კულტურულ ველში უხდებოდათ ცხოვრება, მათი ენობრივი ფსიქოლოგია ქართველურს არ გასცილებია; ლაზურზე, როგორც ქართველური ენობრივი სისტემის ნაწილზე, ბოლო ხუთი საუკუნის განმავლობაში მოძალებულმა თურქულენოვანმა ენობრივმა სამყარომაც ვერ შეძლო გავლენის მოხდენა. გარდა იმისა, რომ ლაზურმა თავისთავადობა არ დაკარგა, მან, უცხო ენობრივ-კულტურულ სივრცეში მშობლიურისგან იზოლაციაში მოხვედრილმა, არაერთი არქაული ქართული ელემენტი შეინარჩუნა. ეს კი ქართველური ენობრივი სისტემის ისტორიაზე მომუშავე ქართველოლოგებს საშუალებას აძლევს, სისტემაში მომხდარი ცვლილებები სათანადოდ გააანალიზონ. ამასთან, ვერ ვიტყვით, რომ ეს შესაძლებლობა - ლაზურის მონაცემთა ჩართვა ქართველური ენობრივი სისტემის კვლევაში - დღემდე სრულადაა გამოყენებული. შესაძლოა ესეც იყოს მიზეზი იმისა, რომ ქართველოლოგთა ნაწილი ლაზურს ცალკე ენად მიიჩნევს. მაგალითად, ისეთი კვალიფიციური მკვლევარი, როგორც გ. კარტოზია იყო, ლაზურს დამოუკიდებელ ენად თვლიდა. ბოლო ხანებში გამოქვეყნებული მისი საინტერესო ნაშრომი ასეა დასათაურებული: ლაზური ენა და მისი ადგილი ქართველურ ენათა სისტემაში (გ. კარტოზია, 2005); თუმცა ნაშრომის მიხედვით არ ჩანს, სისტემის თვალსაზრისით რა განასხვავებს ლაზურს თუნდაც მეგრული მეტყველებისაგან.

ქართველური ენობრივი სისტემის კვლევას თითქმის ორსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ქართველ და უცხოელ ქართველოლოგებს ამ კუთხით უზარმაზარი სამუშაო აქვთ

ჩატარებული. ერთ-ერთ მთავარ პრობლემად თავიდანვე გამოიკვეთა ქართველურ ქვესისტემათა კვალიფიკაციის საკითხი; კერძოდ: გამოითქვა მოსაზრება, რომ საერთოქართველურ ენას ჯერ გამოეყო სვანური და ქართულ-ზანური, შემდეგ კი ქართულ-ზანური განცალკევდა ქართულ და ზანურ ენებად (გ. დეეტერსი). მომდევნო ეტაპად ვარაუდობენ ზანურის დაშლას ლაზურ და მეგრულ ენებად (გ. მაჭავარიანი, თ. გამყრელიძე, ტ. გუდავა, გ. კარტოზია...)

არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისით, საერთო ქართველურს ჯერ გამოეყო ზანურ-სვანური და ქართული, შემდეგ კი ზანურ-სვანური დაიშალა ზანურ (მეგრულ-ჭანურ) და სვანურ ენებად. აქ არსებითია ორი ფაქტორი: ერთი მხრივ, შენიშნულია ზანურისა და სვანურის მეტი სიახლოვე, მეორე მხრივ, მეგრული და ჭანური (ლაზური) ერთ ენობრივ ერთიანობად არის წარმოდგენილი, რაც, არნ. ჩიქობავას და სხვა მკვლევართა ნაშრომების გარდა, ლაზურის ზმნურ ძირ-ფუძეთა ჩვენეული ანალიზითაც მტკიცდება.

ტ. ფუტკარაძის აზრით (საკითხის ისტორიისათვის ვრცლად იხ.: ფუტკარაძე 2000; ფუტკარაძე 2005; გვანცელაძე 2006), ქართველური ენობრივი სამყარო მოიცავს ერთ ისტორიულ ენასა და რამდენიმე ქართველურ დიალექტურ ჯგუფს; კერძოდ: ქართველთა სამწიგნობარო ენა - სასულიერო მწერლობის ენა (ე.წ. ძველი ქართული ენა) ეფუძნება საერთოქართველურ ენობრივ კოინეს; ქართული სამწიგნობრო ენის თანამედროვე ვარიანტი და ქართველური დიალექტური მეტყველებანი (ლაზურ-მეგრული, სვანური, მესხური, ქართლ-კახური, რაჭული, ჰერული, ფხოურნი...) უშუალო გაგრძელებაა საერთო ქართველურისა და ისტორიული სამწიგნობრო ენისა; შესაბამისად, ნაკლებ სარწმუნოა მოსაზრება, რომ ქართული სალიტერატურო ენა ეფუძნება ქართლურს, კახურს, ან სხვა რომელიმე ერთ ქართველურ კილოს.

ოდითგანვე ქართულ სახელმწიფოებრივ სივრცეში მცხოვრები და ქვეყნის ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი როლის შემსრულებელი ერთ-ერთი ძირითადი ქართველური ტომის - ლაზების (იგივე ჭანების) მიმართ საუკუნეების განმავლობაში გამოვლენილმა ნაკლებმა ინტერესმა, სამწუხაროდ, არსებითი ზეგავლენა მოახდინა მათი გარკვეული ნაწილის ქართველთაგან ეროვნულ გაუცხოებაზე. ეს უფრო ეხება საქართველოს საზღვრებს მიღმა დარჩენილ ისტორიულ ტერიტორიებს, მაგრამ საქართველოს რესპუბლიკის ფარგლებში დარჩენილი ლაზთა (ჭანთა) მცირე ნაწილზეც საბჭოთა

პერიოდში გარკვეული უარყოფითი ზეგავლენა ხდებოდა, კერძოდ, საბჭოთა პერიოდში ერთადერთ კომპაქტურად დასახლებულ სოფელ სარფში მცხოვრებთა ერთი ჯგუფი (ახალგაზრდები) სპეციალურად გაგზავნილ იქნა ქ. ლენინგრადის ნაციონალურ უმცირესობათა სასწავლებელში, ე.წ. მუშფაკში, თითქოს ლაზები საქართველოში იყვნენ “ეროვნული უმცირესობანი“. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ძველი და შუა საუკუნეების ისტორიის შესწავლის დროს მეცნიერები ხაზგასმით წარმოაჩენდნენ ლაზების განსაკუთრებულ წვლილს ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისა და აღმშენებლობის საქმეში, XV-XVI საუკუნეებში ოსმალეთის მიერ ლაზეთის მიტაცების შემდგომდროინდელი ისტორია, ყოფა და კულტურა ჩვენში ძალზე სუსტად და ზედაპირულადაა შესწავლილი.

საქართველომ 1877-78 წლების ომის შედეგად მიღებული ქართული (ლაზური) ტერიტორიების ის მცირე ნაწილიც დაკარგა, რომელიც საბჭოთა წყობილების მიერ 1921 წლის 16 მარტს საბჭოთა რუსეთსა და თურქეთს შორის მოსკოვში ოფიციალურად გაფორმებული ყარსის ხელშეკრულების მიხედვით შემოიერთა. ამის შემდეგ დაიწყო ასიმილირების მძიმე პროცესები. ძველ ქართველურ (ლაზურ) ტოპონიმებს უცვლიდნენ სახელს, ლაზებით დასახლებულ ტერიტორიებზე შემოჰყავდათ არაქართველური (არალაზური) ეთნიკური ჯგუფები, იკრძალებოდა ლაზური ლაპარაკი, მახინჯდებოდა ისტორიული ფაქტები, რის შედეგადაც მივიღეთ ლაზების გარკვეული ნაწილის ეროვნული გაუცხოება და მშობლიურ ისტორიულ ფესვებისგან დაშორება. სამწუხაროდ, საერთო ქართული სივრცისგან ლაზთა დაშორების ტენდენცია დღესაც სტიმულირდება.

როგორც ზემოთაც აღინიშნა, ლაზური (ჭანური) და მეგრული მეტყველებები სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვაგვარადაა კვალიფიცირებული:

ზოგი მკვლევარი (ნ. მარი, ი. ყიფშიძე, შ. ბერიძე, გ. კარტოზია...) მათ დამოუკიდებელ ენებად მიიჩნევს, ზოგიც (არნ. ჩიქობავა, ვ. თოფურია, ა. კიზირია, გ. კლიმოვი, ბ. ჯორბენაძე...) ლაზურსა და მეგრულს ზანური ენის კილოებად განიხილავს. მკვლევართა ნაწილის (ტ. ფუტყარაძე, მ. ტაბიძე, თ. გვანცელაძე, რ. შეროზია, ა. ლომთაძე, ე. დადიანი...) აზრით კი არსებობს ქართველთა ერთი დედა ენა, რომლის სტანდარტული სახესხვაობებია მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამწიგნობრო ენა და მრავალრიცხოვანი ზეპირი

ქართველური დიალექტები. წარმოდგენილი თვალსაზრისი აგრძელებს ძველი ქართველი მემკვიდრეების, მკვლევარებისა და საზოგადო მოღვაწეების (პ. ჭარაია, ი. ჯავახიშვილი, ი. ჭავჭავაძე, თ. სახოკია, ა. წერეთელი. ი. გოგებაშვილი, ლ. ლოლუა, ს. ხუნდაძე, თ. ჟორდანიას, წმ.ამბროსი ხელაია...) ხედვას.

ვფიქრობთ, ლოგიკურია ტრადიციული თვალსაზრისი, რომლის თანახმადაც არსებობს ერთი ენა - ქართული ენა და ამ ენის დიალექტებია მეტ-ნაკლებად ერთმანეთს დაშორებული: მეგრული, ლაზური (ჭანური), სვანური თუ ქართლური, იმერული, აჭარული, თუშური და მრავალი სხვ., რამდენადაც მეგრელები, ლაზები, სვანები ქართლელებთან, იმერლებთან, აჭარლებთან, თუშებთან... ერთად არიან ქართული სამწიგნობრო კულტურის შემქმნელი და ერთ ენს ქმნიან; მათი საშინაო სამეტყველო კოდებიც ერთი და იმავე ენის ნაწილებია, სახესხვაობებია, ტერიტორიული/კუთხური ვარიანტებია.

ფაქტია:

ქართული სალიტერატურო ენის (კულტურის) შექმნა-განვითარებაში თავიდანვე საქართველოს ყველა კუთხის მოღვაწენი იღებდნენ მონაწილეობა, ამიტომაც ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიმართება ყველასთვის ნათელია: მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე საქართველოს ყველა კუთხის მოსახლეობა მონაწილეობას იღებდა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში და მისი საშუალებით ეცნობოდა სასულიერო თუ საერო ქმნილებებს.

ძველი დროიდანვე ქართველთა დიალექტებით უწყვეტად მდიდრდებოდა სალიტერატურო ენა; კერძოდ, მეგრული, მესხური, ქართლური თუ იმერხეული თვისობრივად ერთნაირად იყო მასაზრდოებელი ხანმეტი ტექსტების, „ვეფხისტყაოსნის“ თუ პეტრიწის შრომების ენისთვის. შესაბამისად, თანამედროვე სალიტერატურო ენა ვერ ჩაითვლება მხოლოდ ქართლ-კახურით საფუძვლედებულად; ამ თვალსაზრისით საინტერესოა არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისი: ქართული სამწიგნობრო ენა შეიქმნა ზანური და სვანური დიალექტების მონაწილეობით (ჩიქობავა 1948).

შდრ., აგრეთვე, ნ. მარის მოსაზრება: ქართული სალიტერატურო ენის შექმნა-განვითარებაში მონაწილეობას იღებდნენ: ქართლელები, იმერლები, მეგრელები, სვანები, ლაზ-ჭანები და სხვანი. საღვთო წერილის ტექსტში ჩვენ ვპოულობთ წმინდა ჭანურ ანუ მეგრულ, იმერხეულ და სხვა ტომთა სიტყვებს. ამ რეალურის კულტურულ-

ისტორიულის შეხედულებით, ქართული სალიტერატურო ენა იმდენათვე სვანურია და მეგრული, იმდენათვე გურულია და იმერული, რამდენათაც ქართლური. ის არის ღვიძლი სამწერლო ენა ყველა საქართველოს ტომისათვის (ნ. მარი, 1905).

საქართველოში საბჭოთა იმპერიის გაბატონებამდე მეგრულ-ჭანურ და სვანურ ენობრივ ერთეულებს კილოებად აცხადებდნენ ქართველთა წინა თაობებიც და მეცნიერებიც.

მიუხედავად იმისა, რომ ლაზებს საუკუნეების განმავლობაში უცხოენობრივ გარემოში უხდებოდა ცხოვრება, მათი მეტყველება (მსგავსად მეგრულისა) არსებითად საერთოქართველურ ხაზს მიჰყვება; ლაზურის ფონემატური, მორფოლოგიური თუ სინტაქსური სტრუქტურები უმთავრესად ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართული დიალექტების მსგავსია. ამას ადასტურებს ლაზურში არსებული საერთოქართველური ზმნური ძირ-ფუძეები, ასევე მაწარმოებელი აფიქსები (პირისა და რიცხვის ნიშნები, თემატური სუფიქსები, ხმოვანი პრეფიქსები, მწკრივის ნიშნები...).

დამოწმებული ლიტერატურა:

გვანცელაძე 2006 - გვანცელაძე თ., ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში, თბილისი, 2006;

კარტოზია 2000 - კარტოზია გ., სვანურისა და ზანურის ურთიერთმიმართების ისტორიისათვის; ს. ს. ორბელიანის სახ. თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის შრომები, თბილისი, 2000, №5;

ფუტკარაძე 2000 - ფუტკარაძე ტ., საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და საშინაო სამეტყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიხედვით (სამეტყველო კოდების იერარქიისათვის), XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი, 2000, 20-21 ოქტომბერი, “ქართული ენა“;

ფუტკარაძე 2005 - ფუტკარაძე ტ., ქართველები, ნაწილი I, ქუთაისი, 2005;

ფუტკარაძე, 2014 - ფუტკარაძე ტ., ქართველოლოგიის შესავალი, თბილისი, 2014;

ჩიქობავა 1938 - ჩიქობავა არნ., ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი, 1938;

ჩიქობავა 1939 - ჩიქობავა არნ., პროფ. იოსებ ყიფშიძე და ჭანტუის მეცნიერული შესწავლა, ი. ყიფშიძე, ჭანტუი ტექსტები, თბილისი, 1939;

ჩიქობავა 1942 - ჩიქობავა არნ., სახელთა ბრუნების ისტორიიდან ქართულში, თსუ შრომები, 1942, ტ. XXIII;

ჩიქობავა 1944 - ჩიქობავა არნ., ჭანტუი მყოფადის წარმოებისათვის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, 1944, ტ. V, №1;

ჩიქობავა 1952 - ჩიქობავა არნ., ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისი, 1952;

ჩუხუა 2003 - ჩუხუა მ., ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბილისი, 2000-2003.

Iasha Tandilava /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Place of Laz in the Modern Linguistic World

Despite the fact that the Laz had to live in the foreign language environment for centuries, their speech (like Megrelian) essentially follows the common Kartvelian line; Phonemic, morphological and syntactic structures are mostly similar to the Georgian literary language and dialects. This is confirmed by common Kartvelian verbal roots that appear in Laz and also derivational affixes (markers of person and number, thematic suffixes, vowel prefixes, screeve markers, etc.).

მაია კიკვაძე /ბათუმი, შოთა რუსთაველის სახელ-
მწიფო უნივერსიტეტი/

სირთულეები ქართულის არმცოდნეთათვის ერგატიული კონსტრუქციის სწავლებისას

ანოტაცია

ქართულის არმცოდნეთათვის ქვემდებარესა და შემას-მენელს შორის სინტაქსური ურთიერთობის გაგებაა ყველაზე მნიშვნელოვანი. განსაკუთრებით სირთულეს ქმნის ერგატიული კონსტრუქციის სწავლება.

სხვა ენებში გარდამავალი ზმნის სუბიექტი-ქვემდებარე სახე-ლობითში დგას ყველა დროში, განსხვავებით ქართულისაგან, სადაც ქვემდებარე ბრუნვაცვალებადია: სახელობითი, მოთ-ხრობითი და მიცემითი ქვემდებარის ბრუნვებია.

საკვანძო სიტყვები: პირიანობა, გარდამავლობა, ქვემდებარე, ბრუნვები, კონსტრუქციები.

ბილინგვიზმი სულ უფრო და უფრო აქტიურად იჭრება ჩვენს ცხოვრებაში. “ბილინგვიზმის ცნების ფართო განსაზღვრაში იგულისხმება ურთიერთობისთვის ორი ენის გამოყენების უნარი. ამ თვალსაზრისით, ბილინგვიზმი გვევლინება მეორე ენის სწავლების შედეგის სახით...” (ნ. იმედაძე, მ. ჯაფარიძე, 2011:71);

ზმნის გარდამავლობის შესწავლა ერთ-ერთ რთულ პრობლემას წარმოადგენს ქართულის არმცოდნეთათვის. მისი გაგება კი მათ ეხმარება, ჩასწვდნენ ქართული ენის ერთ საინტერესო თავისებურებას-ერგატიული კონსტრუქციის რაობას;

ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა სათანადო ენათა გარდამავალი ზმნის თავისებურების პრობლემაა.

„ზმნასა და აქტანტებს შორის გარკვეული სინტაქსური კავშირია. ზმნა მართავს სახელს ბრუნვაში, ხოლო სახელი მართავს ზმნას პირში. ამრიგად, იქმნება მორფო- სინტაქსური კონსტრუქციები, რომლებიც წარმოადგენს ქართული ენის საფუძველს“ (ნიკოლაიშვილი, 2011:95). ზმნასთან შეწყობილი აქტანტები ქმნიან სინტაქსურ კონსტრუქციებს.

ქართული ენა სტრუქტურულად რთულია. ამას ნათლად ვგრძნობთ, როცა არაქართულ აუდიტორიასთან გვაქვს საქმე. ბილინგვური სწავლების დროს წარმატების მიღწევა წარმოუდგენელია ორი ენის (მშობლიური და მეორე ენის) სტრუქტურული და ენობრივი თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე. საკითხს შედარებით მარტივად ვწყვეტთ, როცა ორი ენის მსგავს კატეგორიებზე თუ ენობრივ მოვლენებზე გვიწევს საუბარი. სირთულეს კი ვაწყდებით მაშინ, როცა არაქართველს მისი ენისგან

განსხვავებულ წესებს ვუხსნით, ერთ-ერთი ასეთი სწორედ ზმნის სინტაქსური კონსტრუქციების შესწავლაა.

ქართულის არმცოდნეებთან შეხვედრის პირველივე დღიდან ჩვენ ვცდილობთ მათ გავაგებინოთ მოსალოდნელი სირთულეები. ვეუბნებით, რომ ქართულში წინადადება ფაქტობრივად ზმნაზეა აგებული. “ზმნის სირთულე განაპირობებს ენის სწავლებაში სირთულეს“ (ბეპიევი, 2011:42). ზმნაზე არანაკლებ რთულია ქართულში სახელები, რომლებითაც აქტანტებია გადმოცემული. გასათვალისწინებელია ქართული გარდამავალი ზმნის სუბიექტის ბრუნვის საკითხი. იმ ენებში, რომელთა მფლობელებთანაც ჩვენ გვიწევს ურთიერთობა (თურქული, სომხური, აზერბაიჯანული, რუსული), გარდამავალი ზმნის სუბიექტი-ქვემდებარე სახელობითი დგას ყველა დროში, განსხვავებით ქართულისაგან, სადაც ქვემდებარე ბრუნვაცვალებადა: სახელობითი, მოთხრობითი და მიცემითი ქვემდებარის ბრუნვებია.

წინადადება არის სახელისა და ზმნის ურთიერთობაზე აგებული შესიტყვება. ეს ორი მეტყველების ნაწილი უმთავრესია წინადადების აგებისათვის,

უცხოელებთან ქართულის სწავლებისას ქვემდებარესა და შემასმენელს შორის სინტაქსური ურთიერთობის გაგება ყველაზე მნიშვნელოვანი. ჩვენს წინადადებაში შემასმენელი თუ გარდამავალი ზმნითაა გადმოცემული, იგი გაბატონებულ პოზიციაშია და მართავს ქვემდებარეს, მათ შორის გვაქვს საურთიერთო მართვა.

სწორი, გამართული ფრაზის კონსტრუქცია დამოკიდებულია ზმნა-შემასმენლისა და მასთან დაკავშირებული აქტანტების ბრუნვათა ფორმებზე. ქართულში ბრუნვებს სინტაქსური ფუნქციები გააჩნიათ. სწორედ ბრუნვებით იქმნება სინტაქსური კონსტრუქციები. განსაკუთრებით გამოყოფთ სამ ბრუნვას: სახელობითს, მოთხრობითსა და მიცემითს. ესენი ქვემდებარის ბრუნვებია. სახელობითი და მიცემითი არაქართველისთვის ადვილად გასაგებია, მათთვის სირთულეს მოთხრობითი ბრუნვა ქმნის. შესაბამისად, გარდამავალი ზმნის სამი კონსტრუქციიდან - ნომინატიური, ერგატიული და დატიური, პრობლემას ერგატიულ კონსტრუქციასთან ვაწყდებით. როგორ გავაგებინოთ სხვა ენის მომხმარებელს, ქართული ენის შემსწავლელს, თუ როდისაა საჭირო სახელობითი, როდის მოთხრობითი და როდის მიცემითი ბრუნვის ფორმები? არადა, ამის გარეშე სწორი მეტყველება პრაქტიკულად შეუძლებელია. ვფიქრობთ, გამოსავალია ზმნის დროის კატეგორიის გამოყენება. ამასთან, კითხვის დასმის მეთოდიც გვეხმარება, ქართულის არმცოდნეებს გავაგებინოთ ქვემდებარის სინტაქსური კონსტრუქციები და განსაკუთრებით ერგატიული კონსტრუქცია.

ბილინგვურ სწავლებაში თეორიულ ცოდნაზე არანაკლები მნიშვნელობა პრაქტიკულ კომუნიკაციას ენიჭება. არაქართველი

აბიტურიენტები თუ სტუდენტები ეტაპობრივად, ნელ-ნელა, სწორედ პრაქტიკული კომუნიკაციის პირობებში ახერხებენ ბრუნვათა სწორი ფორმების, სათანადო სინტაქსური კონსტრუქციების გამოყენებას. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ბილინგვურ სწავლებაში მნიშვნელოვანია ქართულის არმცოდნეებს მშობლიურ ან შუამავალ ენაზე ავუხსნათ ქართული ენის გრამატიკის ძირითადი საკითხები. ჩვენს შემთხვევაში სომხურენოვანთათვის ასეთია რუსული, აზერბაიჯანულენოვანთათვის კი რუსული ან თურქული.

ქართული ენის სწავლების მოსამზადებელ საფეხურზე, დაახლოებით 8 თვის განმავლობაში, არაქართველ აბიტურიენტებს თუ სტუდენტებს ჩვენ კომუნიკაციურ უნარ-ჩვევებს ვუყალიბებთ, ვასწავლით ქართული ენის პრაქტიკულ გრამატიკას იმ დოზით, რომ მათ შეძლონ ტექსტის გაგება, ნათქვამის გააზრება, კომუნიკაცია. ეს ეხება არა მხოლოდ ლექსიკური მარაგის შეგროვებას, არამედ მარტივი სინტაქსური კონსტრუქციების აგებას. რაც მთავარია, ისინი შეძლებისდაგვარად მზად უნდა იყვნენ სწავლების შემდგომ საფეხურზე სწავლის გასაგრძელებლად. ამის მიღწევა კი შესაძლებელია პრაქტიკულ-კომუნიკაციური და აქტიური მეთოდების გამოყენებით.

ზმნის კატეგორიებიდან რამდენიმეს გამოვყოფთ, რომელთაც მეორე ენის, ქართულის, სწავლებისას განსაკუთრებული ყურადღება სჭირდება. ესაა პირი, დრო, კილო, ასპექტი. ქართველურ ენებში ერგატიულობა სწორედ დრო-კილო-ასპექტის კატეგორიაზეა დამოკიდებული.

ტერმინი „ერგატივი“ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მოთხრობითის აღსანიშნავად ავსტრიელმა ქართველოლოგმა ჰუგო შუხარდტმა გამოიყენა.

ცნობილია, რომ ქვემდებარის ერგატიული კონსტრუქცია გვაქვს გარდამავალი ზმნის მეორე სერიის ფორმებთან: წყვეტილსა და მეორე კავშირებითში: **ბავშვ-მა** სურათი დახატა (წარსული დრო); **ბავშვ-მა** სურათი დახატოს! (კავშირებითი, კილო); ამგვარი კონსტრუქცია გვაქვს იმ ზმნებთან, რომელთაც დაკარგული აქვთ პირდაპირი ობიექტი:

ბავშვ-მა შეხედა დედას; **მამა-მ** ახედა შვილს (დრო წარსულია).

ერგატიული კონსტრუქცია გვაქვს „იცის“ და „უწყის“ ზმნებთან პირველ სერიაში, ახლანდელ დროში და არა წარსულში (ამ ზმნებს კონსტრუქცია მეორე სერიისა აქვთ): **დედა-მ** კარგი კეთება იცის. ყველა ჩამოთვლილ შემთხვევაში ქვემდებარე აღინიშნება „მან“ ნაცვალსახელით. ე.ი. ქართულში მოთხრობითი ბრუნვა გარდამავალი და ზოგიერთი გარდაუვალი ზმნის მესამე პირის სუბიექტს მხოლოდ აორისტში გააჩნია (გამონაკლისია აწმყოში «მან იცის» ფორმა).

რიგ გარდაუვალ ზმნებში, რომელთა სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაშია, გვაქვს ერგატიული კონსტრუქცია. ასეთია საშუალი გვარის ზმნები. ქართველისთვის შედარებით ადვილია გამიჯნოს მედიოაქტივის და მედიოპასივის ფორმები, ანუ გაითვალისწინოს ნასესხები ფორმის სინტაქსური ძალა. არაქართველისთვის ეს საკმაოდ რთული ასახსნელი და გასაგებია. მედიოაქტივებთან ქვემდებარე ბრუნვაცვალებადია, მეორე სერიაში მოთხრობით ბრუნვაშია: ბავშვ-მა იტირა; წყალ-მა იღულა (წარსული დრო); ბავშვ-მა იტიროს); წყალ-მა იღულოს (კავშირებითი); **კაც-მა** იცხოვრა, **ქალ-მა** იტირა... მედიოპასივებთან კი ბრუნვაუცვლელია, სამივე სერიაში სახელობითშია. ამ დროს ქართულის არმცოდნემ ყურადღება უნდა გაამახვილოს, რამდენად აქტიურია ქვემდებარე (წყალ-ი ღულს, წყალ-მა იღულა, წყალ-ს უღულია);

ქართულში გარდამავალი ზმნა- შემასმენელი მართავს ქვემდებარეს ბრუნვაში, კერძოდ, პირველ სერიაში, აწმყოსა და მყოფადის წრეებში, ქვემდებარე სახელობითშია, ე.ი. ნომინატიური კონსტრუქცია გვაქვს: **ბავშვ-ი** თამაშობს; **ბავშვ-ი** ითამაშებს. ამ დროს ქვემდებარე გადმოცემულია „ის“ ნაცვალსახელით;

მეორე სერიაში, წყვეტილსა და მეორე კავშირებითში- ერგატიული კონსტრუქციაა: **ბავშვ-მა** ითამაშა; **ბავშვ-მა** ითამაშოს! ამ დროს ქვემდებარე გადმოცემულია „მან“ ნაცვალსახელით; მესამე სერიაში კი-დატიური კონსტრუქციაა: **ბავშვ-ს** უთამაშია, ეთამაშა, ეთამაშოს- ქვემდებარე გადმოცემულია „მას“ ნაცვალსახელით.

„ქართულში ქვემდებარე კოორდინატია იმდენად, რამდენადაც ზმნისაგან იმართება ბრუნვაში, თავად კი მართავს შემასმენელს პირშიგვ. ევროპულ ენებში, თურქულში და ბევრ სხვა ენაში ქვემდებარე არ არის კოორდინატორი. იგი მხოლოდ მართავს შემასმენელს პირში, მაგრამ არ იმართვის მისგან ბრუნვაში“ (ფეიქრიშვილი, 1998); ქვემდებარის ბრუნვაცვალებადობა ჩვენი ენის სპეციფიკურობაა.

კონსტრუქციების შესწავლა დროის კატეგორიის გამოყენებით:

1. ქვემდებარე სახელობით ბრუნვაშია, ნომინატიური კონსტრუქცია

- ახლანდელი (აწმყო) - რას აკეთებს?
- წარსული (დაუსრულებელი) - რას აკეთებდა?
- მომავალი - რას გააკეთებს?

მოდელი: მოდელი ორპირიან ზმნათათვის: შ-ი (Ø) + O-ს + ზმნა

ახლანდელი (აწმყო) ბიჭ-ი სურათს ხატავს

ახლოწარსული(უწყვეტ.) ბიჭ-ი სურათს ხატავდა **ის(S)**

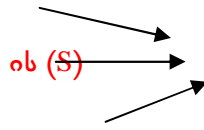
მომავალი - ბიჭ-ი სურათს დახატავს

მოდელი სამპირიან ზმნათათვის: S-ი(Ø) + O-ს+ O-ს+ ზმნა

ახლანდელი (აწმყო)

დედა \emptyset ნინოს ტორტს უცნობს
ახლო წარსული(უწყვეტ.)

დედა \emptyset ნინოს ტორტს უცნობდა
მომავალი

ის (S)

დედა \emptyset ნინოს ტორტს გამოუცნობს

2. ქვემდემარე მოთხრობით ბრუნვაშია, ერგატიული კონსტრუქცია

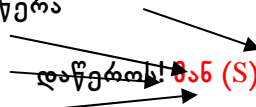
წარსული (წყვეტილი) -რა ქნა?

ახლანდელი, მომავალი (II კავშ.) - რა ქნას?

მოდელი: ორპირიან ზმნათათვის: S-მა/მ +O-ი(\emptyset) + ზმნა;

სტუდენტ-მა დავალება დაწერა

ნინო-მ წიგნი წაიკითხა

დაწეროს! მან (S)

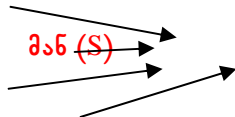
სტუდენტ-მა დავალება

ნინო-მ წიგნი წაიკითხოს!

მოდელი: სამპირიან ზმნათათვის: S-მა/მ + O-ს+ O-ი(\emptyset) + ზმნა.

დედა -მ ელენე-ს კაბა შეუკერა

დავით-მა ბებიას გაზეთ-ი წაუკითხა

მან (S)

დედა -მ ელენე-ს კაბა შეუკეროს

დავით-მა ბებიას გაზეთ-ი წაუკითხოს!

3. ქვემდემარე მიცემით ბრუნვაშია, დატიური კონსტრუქცია

წარსული (პირველი-მეორე თურმ.) - რა უქნა? რა ექნა?

მომავალი (III კავშ.) -რა ექნას?

სტუდენტ-ს დავალება დაუწერია ;

მას (S)

ნანა-ს დედის-თვის საჩუქარი უყიდა;

სტუდენტ-ს დავალება დაეწერა ; ნანა-ს დედის-თვის საჩუქარი ეყიდა;

სტუდენტ-ს დავალება დაეწეროს ; ნანა-ს დედის-თვის საჩუქარი ეყიდოს!

ბრუნვაცვალებადი კონსტრუქცია ახასიათებს ერთპირიან აქტიურ ფორმებს (ტირის, ტრიალებს, ცხოვრობს...):

1. ნომინატიური კონსტრუქცია

ახლანდელი, წარსული(დაუსრულებელი), მომავალი ის(S)

ბავშვ-ი ტირის; ბავშვ-ი ტიროდა; ბავშვ-ი იტირებს

2. ერგატიული კონსტრუქცია

წარსული (წყვეტილი), ახლანდ.მომავალი(IIკავშ.) მან (S)

ბავშვ-მა იტირა, ბავშვ-მა იტიროს...

3. დატიური კონსტრუქცია

წარსული (პირველი-მეორე თურმ.) ,მომავალი (III კავშ.) მას (S)

ბავშვ-ს უტირია; ბავშვ-ს ეტირა; ბავშვ-ს ეტიროს

ამრიგად, სინტაქსური კონსტრუქციების გაგება ზოგადად, და განსაკუთრებით ერგატიულისა, ქართულის არმცოდნეთათვის

უფრო ადვილია კითხვის დასმის მეთოდითა და დროის კატეგორიის გამოყენებით. ძირითადად ზმნის დროის მიხედვით შეიძლება განისაზღვროს ქვემდებარის ბრუნვა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ნ. ბეპიევი 2011- ნ. ბეპიევი, შედარებითი გრამატიკის სწავლება სახელმწიფო ენის სწავლების საკითხები, პრობლემები და გამოწვევები, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 2011

ნ. იმედაძე, მ. ჯაფარიძე 2011 -ნ. იმედაძე, მ. ჯაფარიძე, ბილინგვიზმის მოდელი ქართულის, როგორც მეორე ენის, დაუფლების პროცესში, სახელმწიფო ენის სწავლების საკითხები, პრობლემები და გამოწვევები, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ბათუმი, 2011

ლ. კვაჭაძე 1988 - ლ. კვაჭაძე ქართული ენის სინტაქსი, თბ.1988

მ. ნიკოლაიშვილი 2011- მ. ნიკოლაიშვილი, ზმნის ძირითადი კონსტრუქციები ქართულში, სახელმწიფო ენის სწავლების საკითხები, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 2011

ჟ. ფეიქრიშვილი 1998- ჟ. ფეიქრიშვილი, ქართული ენის სინტაქსი, 1998

ა. შანიძე 1980.- ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1980.

არნ. ჩიქობავა 1950- არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქეგლ, I, თბ., 1950

არნ. ჩიქობავა 1939 - არნ. ჩიქობავა, მოთხრობითი ბრუნვის გენეზისისათვის ქართველურ ენებში, თსუ შრომები, ტ. X, თბ., 1939.

Maia Kikvadze /Batumi Shota Rustaveli State University/

Difficulties while teaching ergative constructions to foreigners

Resume

Studying transitive verbs help foreigners to go deeper in the essence of ergative constructions – one of the peculiarities of Georgian language. Ergativity is closely connected to transitivity. Studying Georgian verbs is too hard for the foreigner as it has many persons. Verbs with actants create syntactic constructions.

Bilingual teaching is impossible without taking into consideration structural and language peculiarities of both: native language and second language. Teaching becomes easier than the same constructions exist in both languages. Difficulties arise only then when the teachers have to explain the grammar rules connected with syntactic constructions.

In Georgian subject with transitive verb is case - changeable. It has three cases: nominative, ergative and dative. In Georgian cases have syntactic structures. Studying nominative and dative case is easy for foreigners, but it is no longer easy with ergative case. Accordingly, from three constructions that transitive verbs possess (nominative, ergative, dative), problematic is teaching ergative constructions. The usage of verb categories and the method of asking questions will be a great help for foreigners who wish to study Georgian syntactic constructions.

ამინ ნაგელიანი /ირანი, თეირანის უნივერსიტეტის უცხო ენათა ცენტრის ქართული ენის მასწავლებელი/

ქართული ენის აღზევების ხანა ირანში

2012 წლის გაზაფხულზე, როცა საქართველო-ირანს შორის ეკონომიკურ-კულტურული ურთიერთობების ჩამოყალიბება დაიწყო, უამრავი ირანელი დაინტერესდა საქართველოში მოგზაურობით, რისთვისაც საჭირო გახდა ქართული ენის შესწავლა. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად თეირანის უნივერსიტეტის უცხო ენათა ცენტრის დირექტორმა ბატონმა მაჰდი დაჰმარდამ ქართული ენის შემსწავლელი კურსების გახსნა გადაწყვიტა.

თეირანის უნივერსიტეტი ირანში ყველაზე სახელგანთქმული სასწავლებელია, სადაც მოქმედებს უცხო ენათა ცენტრი. აქ ისწავლება დაახლოებით 34 ენა მსოფლიოს მოქმედი და დაფიქსირებული ენებიდან, იგი სწავლების დონით აზიაში პირველ და მსოფლიოში მეოთხე ადგილს იკავებს. სწორედ, ამ სასწავლო დაწესებულებაში 2012 წლის ნოემბერში გაიხსნა ქართული ენის შემსწავლელი ოფიციალური კურსები.

თეირანის უნივერსიტეტში ქართული ენის კურსების გახსნასთან დაკავშირებულ ღონისძიებებში მონაწილეობდნენ საქართველოსა და სომხეთის ელჩები, ფერეიდნელი დეპუტატი, თეირანის უნივერსიტეტების პროფესორები და ენათმეცნიერები.

ქართული ენის კურსების გახსნისას უპირველესი პრობლემა მასწავლებელთა მოძიება გახდა, გადაწყვიტეს, რომ საქართველოდან მოეწვიათ კვალიფიცირებული პედაგოგები, მაგრამ შემდეგ გაითვალისწინეს ის ფაქტი, რომ ირანში, მრავალი ქართველი ცხოვრობს, კერძოდ კი ფერეიდუნშაჰრში, გადაწყდა, რომ წარმომადგენელი იმ უნივერსიტეტიდან გამოეგზავნათ ფერეიდანში ქართული ენის შესასწავლად.

ფერეიდანში მე ვმასპინძლობდი თეირანის უნივერსიტეტის წარმომადგენელს, ვაწვდიდი ინფორმაციას ქართული ენისა და ქართული ტრადიციების შესახებ. ამის შემდეგ დამნიშნეს ქართული ენის მასწავლებლად თეირანის უნივერსიტეტის ენათა ცენტრში, ეს ჩემი ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა და ახდენილი ოცნებაა.

დღეს ირანის სატახტო ქალაქში დაახლოებით ათასი ქართველი ცხოვრობს. მათ შორის უამრავი ადამიანია დაინტერესებული, ისწავლოს თანამედროვე ქართული ენა და შეინარჩუნოს თავისი ეროვნულობა. თეირანის ქართველობა აქტიურად ჩაერთო ქართული ენის შემსწავლელ კურსებში და ვიმედოვნებთ, რომ ისინი წარმატებით დაეუფლებიან მშობლიურ ენას.

მოგვიანებით ირანელებიც დაინტერესდნენ ქართული ენის შესწავლით; ცხადია, რომ ქართველი უფრო ადვილად სწავლობს ქართულს, ვიდრე ირანელი. ცნობილია, რომ ქართული ენა კავკასიურ ენათა ოჯახს განეკუთვნება, სპარსული ენა კი - ინდო-ევროპულს. უმთავრესი განსხვავება ქართულსა და სპარსულ ანბანში ისაა, რომ ქართულის 8 ასონიშანი სპარსულ ანბანში არ გვაქვს, ეს ასოებია: ც, კ, პ, ტ, წ, ძ, ლ, ჭ.

სხვა პრობლემა, რაც ჩვენს კურსებს ეხებოდა, ისაა რომ ქართული ენის სრულყოფილი სახელმძღვანელოები სპარსელი სტუდენტებისთვის ირანში არ არსებობდა და ჩვენც ზუსტად არ ვიცოდით, რომელი წიგნით გვეხელმძღვანელა. ჩვენი დიდი სურვილი და აუცილებლობა არის ზრუნვა სათანადო ლიტერატურაზე; ჩვენ საქართველოს საელჩოს მივმართეთ თხოვნით, რომ დაგვხმარებოდნენ ქართული ენის სახელმძღვანელოების მოწოდებაში, ისინი დაგვპირდნენ, მაგრამ სამწუხაროდ, დანაპირები არ შეგვისრულეს. სამწუხაროა, ირანში საქართველოს საელჩოს უმოქმედო და უნიათო მოღვაწეობა, ირანში მცხოვრებ ქართველებს ხომ საელჩოს მხარდაჭერა და მორალური თანადგომა, განსაკუთრებულად გვესაჭიროება. მინდა მოგახსენოთ, რომ იაპონიის საელჩო ირანში რამოდენიმე წელია აფინანსებს იაპონური ენის შემსწავლელ კურსებს და ირანის სამეცნიერო ცენტრებსა და უნივერსიტეტებთან აქტიურად თანამშრომლობს. იაპონური ენის შესწავლის მიზნით ყოველწლიურად მოქმედებს სტუდენტთა გაცვლითი პროგრამა. იაპონიის საელჩო თეირანის უნივერსიტეტის ენის ცენტრთანაც თანამშრომლობს, აწვდის სამეცნიერო ლიტერატურასა და სახელმძღვანელოებს, სამწუხაროდ, საქართველოს საელჩო ერთი წიგნითაც არ დაგვხმარებია ქართული ენის შემსწავლელ ცენტრს. ჩვენ არამარტო საქართველოს საელჩოს, არამედ სხვა და სხვა უწყებებსაც მივმართეთ თხოვნით: მაგალითად,

დიასპორის სამინისტროს. ბოლო წერილი ყოფილმა ელჩმა ბატონმა გიორგი ჯანჯღავამ საქართველოს განათლების სამინისტროს გაუგზავნა და სთხოვა ჩვენთვის მოეწოდებინათ სახელმძღვანელო „თავთავი - წიგნი სამ ნაწილად, სამუშაო რვეულითა და მასწავლებლის დამხმარე წიგნით. ვფიქრობთ, ეს წიგნი ყველაზე საინტერესო და სრულყოფილი წიგნია, რაც ირანში დღემდე გვინახავს. ელჩის წერილის გაგზავნიდან დაახლოებით ცხრა თვე გავიდა, მაგრამ სამწუხაროდ, დღემდე არც ერთი წიგნი არ მიგვიღია.

საბედნიეროდ, საქართველო-ირანს შორის ურთიერთობები ყველა სფეროში სულ უფრო ძლიერდება, დადგა ის დღე, როდესაც ირანში ქართული ენის შესწავლის არანაირი წინააღმდეგობა და არავითარი საფრთხე არ უდგას. ირანში მცხოვრებ ქართველებს აქვთ უფლება, რომ ისწავლონ მშობლიური ენა და შეინარჩუნონ ადათ-წესები. მისასალმებელია, რომ ირანის მთავრობა ამ საკითხს დადებითად აფასებს, მაგრამ არსებობს შემდეგი სახის პრობლემები, რაზეც ქვემოთ მოგახსენებთ:

1. სრულყოფილი სახელმძღვანელო სპარსელი სტუდენტებისათვის. ჩვენ ჩვენი უნივერსიტეტის სახელით მზად ვართ ამ საკითხთან დაკავშირებით ქართველ ენათმეცნიერებთან და ქართული ენის პედაგოგებთან ვითანამშრომლოთ.

2. დღეს აუცილებელია, რომ ირანში მოღვაწე ქართული ენის მასწავლებლებმა ისწავლონ საქართველოს უნივერსიტეტებში, რა თქმა უნდა ჩვენ ფერეიდნელმა ქართველებმა თანამედროვე ქართული ენა წიგნებითა და საქართველოში მცხოვრებ ქართველებთან ურთიერთობისას შევისწავლეთ, არავითარი აკადემიური კურსები საქართველოში არ გავგივლია ენის შესწავლის თვალსაზრისით, რაც დღეს ძალიან საჭირო და დროულია. საქართველოს უნივერსიტეტები ამ თემით უნდა დაინტერესდნენ და აქტიურად ჩაერთონ ამ ჩვენთვის უმნიშვნელოვანესი საკითხის მოგვარებაში.

3. არ არსებობს საქართველოსა და ირანის უნივერსიტეტებს შორის ოფიციალური და სამეცნიერო ხელშეკრულებები. აღსანიშნავია, რომ თეირანის უნივერსიტეტის უცხო ენათა ცენტრს რამოდენიმე უცხო ქვეყნის უნივერსიტეტებთან ხელშეკრულება აქვს გაფორმებული და სტუდენტები სწავლის დასრულების შემდგომ სწავლას აგრძელებენ იმ ქვეყნის უმაღლეს სასწავლებელში, რომელ ენასაც ეუფლებიან

სამშობლოში. ვიმედოვნებთ, რომ საქართველოსა და ირანის უმაღლეს სასწავლებლებს შორის ხელშეკრულების საფუძველზე შეიქმნება სტუდენტთა გაცვლითი პროგრამა და კურსის დასრულებისას გაიცემა სერთიფიკატი.

4. ქართული ენის შემსწავლელი კურსები დღეს რამდენიმე ცენტრში იწყებს მოქმედებას, საქართველოს სამეცნიერო წრეებიდან და საელჩოდან არავითარი კონტროლი არ არსებობს, ჩემი აზრით, უმჯობესია, რომ შესაბამისი სამსახურები დაინტერესდნენ აღნიშნული პრობლემით, გამოცდილების გათვალისწინებით დახმარება გაეწიოთ სამეცნიერო, პედაგოგიური და მეთოდური ლიტერატურით, რაც ხელს შეუწყობს ენის ხარისხიან შესწავლას.

სიამაყით აღვნიშნავ, რომ ამ სასწავლებელში ქართული ენის სწავლების მსურველთა რაოდენობა გაცილებით მეტია დანარჩენ ენებთან შედარებით... ეს კი ჩვენ დიდ პასუხისმგებლობას გვაკისრებს.

დღეს მეტად აქტუალურია სერიოზულად დავფიქრდეთ ქართული ენის შემსწავლელი კურსების გაძლიერება-გაფართოებაზე მსოფლიოს მასშტაბით, რაზეც სერიოზული მუშაობა მართებთ სამეცნიერო წრეებსა და ქართველოლოგებს. საოცრად მდიდარია ქართული ლიტერატურა, მაგრამ სამწუხაროდ მსოფლიოში უამრავმა ადამიანმა არ იცის რა განძს ვფლობთ; არ იცნობენ ჩვენთვის ესოდენ საამაყო შოთა რუსთაველის “ვეფხისტყაოსანს”...

ვფიქრობ, პირველ რიგში უნდა გაძლიერდეს სასწავლო პროგრამა თურქეთში, აზერბაიჯანსა და ირანში. საუკუნეების მანძილზე ირანსა და საქართველოს შორის დაძაბული, ისტორიული მოვლენების მიუხედავად, დღეს ირანში ათასობით ქართველი ცხოვრობს და საუკუნეების შემდგომაც დღესაც ქართულად მეტყველებენ და ქართველობით ამყობენ. თუ ქართული ენის სწავლება გაძლიერდება ირანში, ეს იქნება უდიდესი მხარდაჭერა და ზრუნვა მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ქართველობისთვის.

ამჟამად ირანში მცხოვრები ქართველები განსაკუთრებული გავლენით სარგებლობენ, მათ უკავიათ მაღალი თანამდებობები და აქტიურად მონაწილეობენ ქვეყნის მართვაში. ადრე ამ ღონისძიებების ჩატარება ირანში, ჩვენთვის შორეული ოცნება იყო.

თეირანის უნივერსიტეტში ქართული ენის შემსწავლელი კურსების წარმატებულად ჩატარებამ საფუძველი მოამზადა იმისთვის, რომ უახლოეს მომავალში ქართული ენის შემსწავლელი კურსები გაიხსნას სხვა უნივერსიტეტებშიც. უფრო მეტიც, ჩვენი უმთავრესი მიზანი ქართული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის გახსნაა.

Amin Nagelian /Georgian language teacher of the language center, Tehran University/

The Era of the Rise of Georgian Language in Iran Summary

In spring 2012, when the formation of economical-cultural ties between Georgian and Iran started, a lot of Iranians expressed interest to travel in Georgia, which made it necessary to study Georgian. In order to solve this problem, the director of the foreign language center of the Tehran University – Mahdi Dahmard decided to open Georgian language course.

Tehran University is the most prominent university in Iran where there is a foreign language center. Approximately 34 existing and forgotten world languages are taught. According to the level of training, it occupies the first place in Asia and the fourth one in the world. In November 2012, the official courses of Georgian language training was launched in this very center.

The primary problem that appeared with the opening of the Georgian language training course was finding teachers. It was initially decided to invite qualified teachers from Georgia, but later, taking into consideration that there are numerous Georgians living in Iran, namely in Fereydunshahr, they decided to invite a representative of that university Fereydan to study Georgian.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი /ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/

ფერეიდნელთა ქართული ცნობიერების პოეტური გამოხატულება

საკვანძო სიტყვები: ფერეიდანი, გურჯისტანი, ქართველი, ქართული ენა, ეროვნული ცნობიერება.

სტატიაში განხილულია ფერეიდანში მცხოვრებ ქართველ მოღვაწეთა და სახალხო მთქმელთა მიერ შექმნილი ქართულენოვანი პოეტური შემოქმედება, როგორც მათი პატრიოტული თვალთახედვის წარმომჩენი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მასალა. ფერეიდნელთა მიერ შექმნილ პოეტურ ტექსტებში სიღრმისეულადაა გამოხატული ისტორიული ავბედობის შედეგად მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი ჩვენი თანამემამულეების ეროვნული ცნობიერების განმსაზღვრელი არსებითი მხარეები.

2003 წლის ნოემბერში, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან დამეგობრებულ ირანის ისლამური რესპუბლიკის გილანის უნივერსიტეტში სტუმრად ყოფნის დროს, ქალაქ რეშთში, სადაც ეს უნივერსიტეტი მდებარეობს, იქ არსებული ქართული რადიოს რედაქციაშიც მიგვიწვიეს სტუმრად. მკითხველს შევახსენებ, რომ ეს რადიო 1998 წლიდან ბოლო დრომდე ყოველდღიურად გადიოდა საღამოს ეთერში ერთსაათიანი პროგრამით. ამ გადაცემათა მიმღებ ძირითად აუდიტორიად საქართველო მოიაზრებოდა. ირანის ქართული რადიოს მიზანი იყო, ქართულენოვანი მსმენელისთვის მიეწოდებინა მრავალფეროვანი ინფორმაციები როგორც ირანსა და საქართველოში, ისე მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. წარუშლელი ემოციებით დამუხტულ ამ შეხვედრაზე რადიორედაქციაში მომუშავე ჩვენმა ირანელმა თანამემამულეებმა, რომელთა უმეტესობა ფერეიდნელი ქართველი იყო, ბევრი რამ გვიამბეს თავიანთ შესახებ.

მიუხედავად ობიექტურად წარმოქმნილი სირთულეებისა, ფერეიდნელთა დიდი ნაწილი მაინც ცდილობს წინაპართა ფესვებთან კავშირი არ გაწყვიტოს, ეროვნული ცნობიერება არ დაკარგოს და ქართული ენა არ დაივიწყოს. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ქართველებს, ისევე როგორც მაჰმადიანური აღმსარებლობის მიმდევარ სხვა არასაპარსელებს, ირანში მშობლიურენოვანი სკოლის გახსნა და ბეჭდური პროდუქციის გამოცემა შეზღუდული აქვთ, ეს რაოდენობა საკმაოდ დიდია და დამაიმედებელი.

როგორც ცნობილია, მთელი მსოფლიოს მასშტაბით საყოველთაოდ მიმდინარე ურბანიზაციის პროცესმა, რაც დიდ

ქალაქებში მოსახლეობის მასობრივი მიგრაციის საფუძველიც ხდება, ფერეიდნელ ქართველთა ცხოვრებაშიც შეცვალა ბევრი რამ. მიუხედავად ამისა, მათი დიდი ნაწილი მაინც ცდილობს, მშობლიურ ფესვებს არ მოწყდეს და შეძლებისდაგვარად შეძლოს თავისი ეროვნული იდენტობის განმსაზღვრელი ისეთი უმთავრესი ფენომენის გადარჩენა და შენარჩუნება, როგორცაა ერთმანეთს შორის ძირითად საკომუნიკაციო საშუალებად ქართული ენის გამოყენება.

ეს რომ ნამდვილად ასეა, ამაზე ფერეიდნელი ახალგაზრდების საინიციატივო ჯგუფის მიერ 2003 წლის 14 აპრილს (დიახ, 14 აპრილს, ქართული ენის დღეს) ქალაქ ფერეიდუნშაჰრში ქართული ენის დაცვისადმი მიძღვნილი პირველი კონგრესის ჩატარების ფაქტიც ნათლად მეტყველებს. კონგრესის მიზანი იყო ფერეიდნელ ქართველთა მიერ მარტყოფის ენად წოდებული ქართული ენის შენარჩუნების პრობლემაზე მსჯელობა.

ირანის ქართული რადიოს თანამშრომლებმა არა მარტო სიტყვიერად გვიამბეს ამ კონგრესის შესახებ, არამედ მისი აუდიოჩანაწერიც გვისახსოვრეს. კონგრესის მიზანდასახულობაზე ჩვენი მასპინძლების მონათხრობს განსაკუთრებული ემოციური მუხტი შესძინა დედაენისადმი მიძღვნილი სიმღერის მოსმენამ, რომელშიც ისტორიული ავბედობის გამო თითქმის ოთხი საუკუნის წინათ მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ჩვენი თანამემამულეები გულისშემძვრელი სიტყვებით ასხამდნენ ხოტბას „მარტყოფის ენას“ და სიმღერად გარდაქმნილი გოდებით შემდეგნაირად გამოხატავდნენ თავიანთ ეროვნულ წუხილს:

**რა ტყუილად გარბის დღები, ღამები, ცაში
სეირნობს ჩქარა წამები,
მივდივარ წყნარად ბევრი დარდებით, ვფიქრობ
ბაღჩაზე გამხმარ ვარდებით.**
ეს არის ჩემი ბედისწერა, ენის დაკარგვა - ცივი სიმღერა.
ვინ უჭკრეტს ჩემსა გატეხილ გულსა, არვინ არ
ეძებს ჩემს დაკარგულსა.
გულის წიაღში მაქვს ბევრი დარდი, ისიც, რომ
ხმები ჩვენ ლამაზ ვარდი.
ჩემს გამხმარ ვარდსა უმღერებთ ჩვენა, რომ არ და-
ვკარგოთ თვის დედაენა.
ის ვარდი არის ჩემი მარტყოფი, ისტორიის ხელით
ავანტყოფი.
მთების შუაში ჩავარდნილა, წყაროსგან შორს და-
ვარდნილა.
არვინ გაიგებს მის გულისტკივილს, მხოლოდ უჭ-
კრეტენ თვის ცივი ღიმიით.

**რა ტყუილად გარბის დღები, ღამები, ცაში
სეირნობს ჩქარა წამები,
მივდივარ წყნარად ბევრი დარღებით, ვფიქრობ
ბალჩაზე გამხმარ ვარდებით.**

მიუხედავად იმისა, რომ ენობრივადაც და პოეტური ოსტატობის მხრივაც სიმღერად ქცეულ ამ ტექსტში ბევრი რამაა სათანადოდ დაუხვეწავ-გაუმართავი, იგი მკითხველს მაინც ხდის იმ სათუთი ტკივილის თანამოწიარედ, რის საფუძველზეც ეს პატრიოტული ელეგია დაიწერა. კერძოდ, დამოწმებული ლექსის მკითხველი ყოველგვარი სირთულის გარეშე შეიცნობს ჩვენი ფერეიდნელი მოძმის მიერ მშობლიური ენისა და წინაპართა ისტორიული სამშობლოს პოეტურ ალეგორიებად ქცეული ისეთი სიტყვა-გამოთქმების მიღმა ნაგულისხმევ აზრობრივ ქვეტექსტებს, როგორებიცაა: გამხმარი ვარდებით სავსე ბალჩა, გატეხილი გული, ცივი სიმღერა და ა. შ.

აქვე მინდა ზემოთ მოხსენიებულ კონგრესზე გამოსული ერთ-ერთი ქართველი ორატორის — ალირეზა რაჰიმის ის სიტყვებიც გავიხსენო, რითაც მან თავის უცნობ და შორეულ სამშობლოს მიმართ ირანიდან: “ჩემო ძვირფასო, კეთილშობილო სამშობლო, ჩემო აკვანო და ჩემო საფლავო! დიდო და დიდებული მომავლის ქვეყანავ! რამდენი სიკეთე გიქნია ქვეყნიერებისათვის! რამდენმა მეომარმა და გმირმა დასდვა თავი შენს ძლიერობას და დიდებას! ჩემო დედავ, მე შენ ჯერ კარგად ვერ გიცნობ, მაგრამ მიყვარხარ და ვამაყობ, რომ შენი შვილი ვარ! მიყვარს შენი მშვენიერება, სიკეკლუცე, შენი ზღვა, შენი წყაროები და მდინარეები, ქალაქები და სოფლები“.

ვფიცავ, შევიყვარო შენი ყოველი შვილი, როგორც ჩემი ძმები! თაყვანსა ვცემ შენს სასიქადულო შვილებს, როგორც ცოცხლებს, ისე განსვენებულებს. მე ვიქნები შენთვის კეთილი და პატიოსანი მოღვაწე. ვფიცავ, გემსახურო მკლავით, ჭკუით, სულით და გულით. და თუ შენ განსაცდელის ჟამი დაგიდგეს, მზად ვიქნები, სიცოცხლეც შევწირო შენს დროშას, შენს სახელს და შენს დიდებას!“

ქვემოთ შევეცდები, მკითხველს დღესდღეობით ხელმისაწვდომ მასალებზე დაყრდნობით, რამდენადმე მაინც შევუქმნა წარმოდგენა იმ ეროვნულ თვალთახედვაზე, რასაც ფერეიდნელი ქართველები გამოხატავენ მათი ქართულენოვანი ლექსებითა და სასიმღერო ტექსტებით. სამწუხაროდ, მათ მიერ შექმნილი ფოლკლორული ტერატურული მემკვიდრეობის უდიდესი ნაწილი ჯერ კიდევ არაა შეკრებილი და სრულიად უცნობია საქართველოში.

სასიამოვნოა ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში ამ მიმართულებით მუშაობა რამდენადმე გააქტიურდა და რეალურად გადაიდგა პირველი წარმატებული ნაბიჯები. ამ თვალსაზრისით უწინარეს ყოვლისა მინდა ჯემშიდ გიუნაშვილისა და ვახუშტი კოტეტიშვილის მიერ 2003 წელს თბილისში გამოცემული პოეტური კრებული —

“ფერეიდნელის ოროველა“ გავიხსენო, რომელშიც ჩვენი ფერეიდნელი თანამემამულეების ქართულენოვანი ლექსებია დაბეჭდილი.

აღბათ, არ გადავაჭარბებ, თუ ვიტყვი, რომ ფერეიდნელთა შემოქმედებაში გამოვლენილი ეროვნულ-პატრიოტული მუხტი გაცილებით უფრო მძლავრია და მგზნებარე, ვიდრე ანალოგიურ მდგომარეობაში მყოფი სხვა ქართველებისა. მართალია, მშობლიური წილისაგან განშორებით განპირობებული ტკივილის გამოძახილი მათი ქართულენოვანი ტექსტების უმთავრეს თემადაცაა ქცეული, მაგრამ თავისი სიმძლავრითა და მასშტაბებით იგი ფერეიდნელთა პატრიოტულ ნააზრევში გამოვლენილ ემოციურ მუხტს ვერ შეედრება.

ფერეიდნელ ქართველთა ხსენებული ტექსტების შექმნის უმთავრეს საფუძვლად კი პირველ ყოვლისა ის ეროვნულ-ქართული ცნობიერება იქცა, რომელიც მათ მშობლიური ფესვებისგან ოთხასწლოვანი მოწყვეტის მიუხედავად მაინც მტკიცედ და მყარად შეინარჩუნეს. ყოველივე ზემოთქმულის დასტურად აქ თუნდაც იმ წერილის გახსენებაც იქნება საკმარისი, რომელიც ერთ-ერთ ფერეიდნელს გაუგზავნია თურქეთში მცხოვრები ქართველისთვის 2004 წელს (იხ: გ. კალანდია, 2010: 131). მოზღვავებულ ნოსტალგიურ გრძნობათა ემოციური სიმძაფრით წარმომსახველი ეს წერილი მეტად მნიშვნელოვან დოკუმენტს იმ თვალსაზრისითაც წარმოადგენს, რომ მისი ავტორი ისტორიული ავბედობის გამო მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ჩვენი თანამემამულეების ეროვნულად შემკავშირებლის როლშიც გამოდის. რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, ამ ადამიანების ზოგადად აღმნიშვნელ ტერმინად მან ერთი გასაოცარი სიტყვაც იხმარა პირველად — თანაფესვი, რითაც ზუსტი ადეკვატურობით გამოხატა უმთავრესი არსი მათი ერთობისა და განუყოფელობისა.

“ფერეიდუნ შახრი. 2004 წელი“ (სტილი დაცულია).

ძვირფასო ძმაო რეკებ, სალამ ალეიქუმ ვა რაჰმალაჰ! გაუმარჯოს თურქეთის ყველა ქართველს! არ ვიცი, როგორ გითხრა, რასა ვგრძნობდი და როგორ ვიყავი, როდესაც ვკითხულობდი შენს წერილსა. როგორც ფრინველი ზეცაში ფრინავდეს, ისე ვიყავ. ტყავში და ქერქში ვერ ვდგებოდი სიხარულით. თვალზე ცრემლი და გულში დარდი მქონდა. ნეტავ რატომ ძმები ასე შორს იყვნენ...

ჩვენ აქ ვართ 400 წელია. 1616 წელს შაჰ-აბასმა თეიმურაზ მეფესთან და ლუარსაბთან ომში გაიმარჯვა და დაასახლა ბევრი ქართველი ირანში. ისინი მოვიდეს ამ რაიონებში: მაზანდარანი, ფარაჰაბადი, ისფაჰანი, შირაზი, ხორასანი. მანდ რჯულიც შეიქმნა ჩვენი მოჰამადიანი.

ახლა კი ქართველები არიან აქნებში: ფერეიდუნ-შახრში (აქ 20000 ქართველია და არის ირანის ქართველების ცენტრში)... აქ

ყველაფერი ქართველებს უჭირავთ — გუბერნატორობა, ქალაქის საბჭო და არმია.

ამ ქალაქის არემარეში პატარა სოფლებიც კი ქართულია... აქედან წასულან ქართველები ახლოდროებში ემიგრანტად: ისპაჰანში, ნაჯაფაბადში, თეირანში. აქ ზოგს დავიწყნია ენა, მაგრამ უფრო მეტს არა. ბევრს უყვარს ქართული ენა და ერი და ჩვენც არ გვინდა ისეთი ქართველი, რომელიც ადვილად დაივიწყებს თავის წინაპრის ტანჯვას, ბრძოლას ენისა და ერისათვის.

ჩვენ ახლა უკვე გვაქვს ქართული სკოლა და ბავშვებს, ახალგაზრდებსა და დიდებს წერა-კითხვას ვასწავლით, მე კი ისტორიის მასწავლებელი ვარ...

ჩვენ სახლში მუდამ ქართულად ვლაპარაკობთ, მაგრამ ბუნებრივია 400 წელი დაუკავშირებლათ დედა სამშობლოსთან ბევრი სიტყვები შეიცვალა და ამნაირათ რომ გიწერ წერილს, ყველას არ შეუძლია საუბარი და ლაპარაკი...

თუ ჩვენი კავშირი გაგრძელდება და ღმერთიც მოგვეშველებს, ბევრ გასაოცარ რამეს დავიწერ ჩვენზე, თანაფესვო...

ძმაო, ახლა არის საათი დილის სამი და არ დამიძინია, გულში ვერ გთმობ, გულში ვერ გთმობ-მეთქი და იმიტომ კიდევ გამოგიგზავნი ბევრ წერილსა და სურათს. შენი თანაფესვი, სამუდამო ძმა ირანის ფერეიდუნ შახრის ქართველებიდან.

იმ მამულიშვილთაგან, რომელნიც დღესდღეობით გამორჩეულად მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ფერეიდნელი ქართველების ეროვნული თვითშეგნების დაცვისა და განმტკიცების საქმეში, პირველ ყოვლისა საიდ მულიანი (მოლაშვილი) მინდა გავიხსენო, იქაურ ქართველთა თავკაცი, ცნობილი ისტორიკოსი და ბევრი დიდი ქართული საქმის წინამძღოლი ირანში. საიდ მულიანის ეროვნული ღვაწლის ამგვარ შეფასებაში გადაჭარბებული რომ არაფერია, ამის დასტურად მისი ავტორობით გამოცემული თუნდაც ისეთი წიგნების დასახელებაც იქნება საკმარისი, როგორებიცაა: “ქართული ენის თვითმასწავლებელი“, “დედაენა სპარ-სულენოვანთათვის“ და “ქართველთა როლი ირანის ცივილიზაციასა, კულტურასა და ისტორიაში“.

ფერეიდნელ ქართველებში ქართული ენის დაცვა-შენარჩუნებასთან დაკავშირებით დღესდღეობით რეალურად არსებული მდგომარეობის გასაგებად უაღრესად მნიშვნელოვან ცნობებს ვხვდებით გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკის“ 2005 წლის 22 მაისის ნომერში გამოქვეყნებულ ს. მულიანის ქართულად დაწერილ წერილში — “ფერეიდნელი ქართველი თავის დედის ენას ზეიმობს“. როგორც ხსენებული პუბლიკაციით ირკვევა, ფერეიდანში მცხოვრებ ჩვენს თანამემამულეებს ქალაქ ფერეიდუნშაჰრში, რომელსაც ქართულად მარტყოფი ჰქვია, 2005 წლის 14 აპრილს

(ქართული ენის დღეს) საზეიმოდ აღუნიშნავთ დედაენის დღე. ამ საქმის თაოსანი “ირანელ ქართველთა საზოგადოება” ყოფილა.

აი, როგორ განმარტავს თავად საიდ მულიანი ამ საზოგადოების შექმნის მიზანს (სტილი დაცულია): ჩვენი დიდი სურვილია ხელი შევუწყოთ “ქართული ენისა და კულტურის შენახვას, გამრავლებას და გაცნობას ქართველებისათვის და ირანელ სხვადასხვა ტომებისთვის. ამ 4 წლის განმავლობაში ჩვენი ჯგუფს გაგვეთები ბევრი საქმეები. მათ შორის ქართული ენის თვითმასწავლებლის გამზადება და დაბეჭდვა, კასეტას გამზადება, ბროშურების გამზადება ქართველების შესახებ, ჟურნალ-გაზეთებში სტატიების დაბეჭდვა ქართველების ისტორიისა და კულტურის შესახებ და ბევრი სხვა მნიშვნელოვანი საქმეები. ერთ-ერთი ჩვენი მნიშვნელოვანი და დიდი საქმე არი ქართული ენის დიდების ყრილობის ჩატარება 14 აპრილში”.

ყრილობას, რომელსაც ბატონი საიდი თავმჯდომარეობდა, ოთხასი კაცი დასწრები. დამსწრეთა შორის ყოფილან საქართველოს ელჩი ირანის ისლამურ რესპუბლიკაში, პოლიტიკოსები, მწერლები, მეცნიერები და ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონებიდან მიწვეული სხვა ცნობილი ადამიანები. წერილის ავტორის თქმით, ყრილობაზე დასასწრებად იმდენი ხალხი მისულა, რომ დარბაზში ნემსის ჩასაგდებად ადგილიც კი აღარ ყოფილა და ბევრი მათგანი ფეხზე დამდგარი ადევნებდა თვალს ყრილობის მიმდინარეობას.

ყრილობის მონაწილენი სამ საათზე მეტი ხნის განმავლობაში საუბრობდნენ მათ ეროვნულ პრობლემებზე, პოეტები კითხულობდნენ ქართულ ენაზე დაწერილ თავიანთ ლექსებს, ასრულებდნენ ქართულ სიმღერებს, დაარიგეს ქართული ანბანი და დედაენის წიგნები. თანამემამულეთა ეროვნული სულისკვეთების ამგვარი ერთსულოვანი გამოვლინებით აღფრთოვანებული ბატონი საიდი თავის ემოციას ხსენებულ წერილში შემდეგნაირად გამოხატავს: “სიხარულისაგან კანში ვერ ვდგებოდი. მინდოდა მქონოდა 2 ფრთა და გაფრენილვიყავი. მინდოდა მინახვა ჩვენი 400 წინაპრები და მეთქვა, ნახეთ თქვენი შვილები ვართ, თქვენ გზაზე თქვენი მიზნების შესრულებისათვის ვცდილობთ. გიხაროდეთ, რომ არ დაიკარგა თქვენი სისხლი და ფესვები”. ყრილობის დასრულების შემდეგ თურმე “ყველა მოდიოდა კოცნითა და მადლობას იხდიდა”.

ირანში საიდ მულიანის თავკაცობით განხორციელებულ ქართულ საქმეებზე საუბრის დროს აქ ქალაქ ისპაჰანში 2013 წელს ქართული საკვირაო სკოლის დაარსების ფაქტიც მინდა აღვნიშნო. როგორც ინტერნეტით გავრცელებული მასალებით შევიტყუეთ, ბატონი საიდი მის მიერვე დაფუძნებულ ამ სკოლაში უამრავ ფერეიდნელ ქართველს ასწავლის ქართულ ენასა და წერა-კითხვას.

სოციალური ქსელებით თანამემამულეებისადმი გავრცელებულ მიმართვაში თავად იგი ამ დიდმნიშვნელოვან მოვლენას ასეთ

შეფასებას აძლევს: „ჩემო დებო და ძმებო, ჩემო კარგო მეგობრებო! დიდი სიხარულითა და სიამაყით მინდა მოგახსენოთ, რომ რამდენიმე წლიანი პაუზის შემდეგ გაიხსნა ფერეიდანში საზაფხულო ქართული სკოლა. ეს არის ჩემი ცხოვრების ულამაზესი წამები, როცა შემიძლია ხალხს ვასწავლო ქართული ენა და წერა-კითხვა. ჩემო მალალო ღმერთო, უღრმესი მადლობა, რომ მე ამის ღირსი გამხადე!.. ენით და სიტყვებით აუწერელია ის სიამოვნება, რომელსაც მე ამით ვიღებ. მთელი სამყაროს სიმდიდრე რომ მომცენ, იმდენს არ გამახარებს, რამდენსაც ქართველი ბავშვების სიხარულს რომ დავინახავ ერთი ქართული ასოს დასწავლის შემდგომ... მსურველთა რაოდენობამ მოლოდინს გადააჭარბა და იძულებული ვაგზნით ორ ჯგუფად ვაგვეყო, ანუ ჩემი სიამოვნება ორმაგად გაიზარდა (www.fereidani.ge).

იმის ნათელსაყოფად, აღნიშნულ მოვლენას რაოდენ მასშტაბური გამოხმაურებაც მოჰყვა ფერეიდნელთა მხრიდან, აქ ამასთან დაკავშირებით ბატონი საიდის მიერ ინტერნეტით გავრცელებული ღრმად ემოციური მიმართვის ამ ტექსტასაც დავიმოწმებ: „გუშინ ჩემი ისპაჰანის ქართულ სკოლაში იმ ოთახში, სადაც მე უნდა ვასწავლო ქართული წერა-კითხვა, ოთახის კარი არ იხურებოდა და სკოლის დასრულებამდეც ვერ დავხურეთ. ალბათ მიხვდით, ეს უბრალო მოვლენა რატომ არის მნიშვნელოვანი და ძალიან სასიხარულო. ქართველნო, ჩემო დებო და ძმებო, ჩემს ცხოვრებაში იშვიათად ვყოფილვარ ასეთი გახარებული. იცით, რატომ არ იხურებოდა კარი?“

“ჩემ ქართულ სკოლაში იმდენი მსურველი მოვიდა, რომ ნამდვილად ნემსის ადგილიც აღარ იყო. დაუჭერებელი იყო. თვალებს არ ვუჭერებდი. კინაღამ სიხარულით ვიტირე. შაჰ აბასის დედაქალაქში, სადაც ის გეგმავდა ქართველთა გადაშენებას, ქართული ენის სწავლის მიზნით ამდენი ხალხი მოსულიყო. 200 კილომეტრი გზის სიარულით დაღლილობა უცბად გაქრა. 2 საათი ვაგრძელდა ეს კლასი. ისე მიხაროდა, რომ თუ არ გაეჩერათ ჩემი თავი, დილაზე ვასწავლიდი. ღმერთო, უზომოდ მადლობელი ვარ, რომ ეს დღე მანახე!“ (www.fereidani.ge).

სამწუხაროდ, ფერეიდნელ ქართველთა ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების უდიდესი ნაწილი არა მარტო ფართო საზოგადოებისათვისაა უცნობი, არამედ თავად სპეციალისტებისთვისაც კი. მიუხედავად იმისა, რომ XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული, ჩვენი ფერეიდნელი მოძმეების ბედითა და ყოფით არაერთი ქართველი, მათ შორის მეცნიერიც, დაინტერესდა, მათი ფოლკლორული მემკვიდრეობის შესაგროვებლად და მეცნიერულად შესასწავლად დღესდღეობით ძალზე ცოტა რამ არის გაკეთებული.

თუმცა საამისო მცდელობას თავად ფერეიდნელ ქართველთა მხრიდანაც რომ ჰქონდა ადგილი, ამას უურნალ „განთიადისა 1908 წლის №5-6-ში გამოქვეყნებული ის წერილიც ადასტურებს, რომელიც ერთ-ერთ მათგანს — ყოლამ-ჰუსეინ ონიკაშვილს გამოუგზავნია საქართველოში თავისი ქართველი მეგობრებისათვის: “მე ეხლა დავდივარ ქართულ სოფლებში და ამათი რიცხვსა ვსწერ, იმათი ძველებურ ამბებსა და იმათი ყოფაცხოვრებას და იმათი სურათი გადამიღია“.

სამწუხაროდ, ყოლამ-ჰუსეინისა და ამ საქმით მასავით დაინტერესებული სხვა მოხალისეების ამგვარ მცდელობას რეალურად ხელშესახები შედეგი დღემდე არ მოჰყოლია. უადრესად საშური ეს საქმე კი საჩქაროდ და დაუყოვნებლად თუნდაც იმიტომაცაა გასაკეთებელი, რომ ფერეიდნელთა ზეპირსიტყვიერი შემოქმედების ის ნიმუშებიც კი, რომელნიც მათ მეხსიერებას შემორჩა, რეალურად დგას სამუდამოდ დაკარგვის საფრთხის წინაშე.

ფერეიდნელთა ზეპირსიტყვიერ შემოქმედებაზე საუბრის დროს განსაკუთრებული ყურადღება იმ ნიმუშებს მიენდა მივაქციო, რომლებშიც ოთხასი წლის განმავლობაში მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ჩვენი მოძმეების ეროვნული ტკივილია გამოვლენილი. მართალია, მათ მიერ ამ თემაზე შექმნილი ზეპირსიტყვიერი შემოქმედებიდან მხოლოდ რამდენიმე ნიმუშიღაა მოღწეული, მაგრამ მკითხველი მათი მეშვეობითაც თვალნათლივ შეიგრძნობს მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ადამიანის ტრაგედიას. ნათქვამის დასტურად აქ საქართველოშიც პოპულარული ის ხალხური ლექსი მიენდა გავიხსენო, რომელშიც ემოციური სიმძაფრითაა გამოხატული ყოველი ფერეიდნელი ქართველისათვის ცხოვრების სისწრაფის ნაწილად ქცეული ნოსტალგია მათი ისტორიული სამშობლოსადმი:

**ფერეიდანის მიწას ვხნავ აგერ ოთხასი წელია,
გამხმარი ფიქრი ჩავთესე, ხმელი ხორბალი ერია,
სამშობლოს მონატრული ვარ აგერ ოთხასი წელია.**

ფოლკლორულ ნიმუშებთან შედარებით, ქართველი საზოგადოებისათვის დღესდღეობით ფერეიდნელი სახალხო მთქმელებისა და პოეტურ სიტყვას შეჭიდებულ ავტორთა ქართულენოვანი ლექსები უფროა ცნობილი და ხელმეცაწვდომი.

ა. ჭელიძის ცნობით, გასული საუკუნის 20-იან წლებში, ფერეიდანში მისი ყოფნის დროს, იქაურ ქართველებს მხოლოდ ორი მოღვექსე-მოშაირე ჰყოლიათ. ერთ მათგანს წერა-კითხვა სრულიად არ იცოდა, რის გამოც მის მიერ შეთხზული ლექსები იკარგებოდა, მეორე მეღვექსე კი, რომელიც მაჰმად ჰუსეინ ალაჰის ფსევდონიმით იყო ცნობილი, სასულიერო პირს წარმოადგენდა. მართალია, მას ქართული წერა-კითხვაც სცოდნია, მაგრამ ლექსებს თურმე მაინც სპარსულ ენაზე წერდა. ა. ჭელიძის შეფასებით, მისი პოეტური ტექსტები “საშუალო ხარისხისაა, ფორმით და შინაარსით იგივე,

რასაც თანამედროვე ათეული და ასეული მგოსნები წერენ, ე. ი. გამეორებაა ძველი მგოსნების რითმისა და სახეების... ყოველ შემთხვევაში მაჰმად ჰუსეინ ალაჰი ერთადერთი მგოსანია, ქართველების წრიდან გამოსული“ (ა. ჭელიძე, 1951: 101).

როგორც ქართველმა ირანისტებმა მეცნიერული კვლევა-ძიების შედეგად დაადგინეს, ა. ჭელიძის მიერ გამოთქმული მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, თითქოს მის მიერ მოხსენიებული ავტორი ირანელ ქართველთა წრიდან გამოსულ ერთადერთ პოეტს წარმოადგენდა, სიმართლეს არ შეესაბამება და სპარსული მწერლობის ისტორიაში ქართული წარმომავლობის სხვა პოეტებიც საკმაოდ მრავლად გვხვდებიან. მთავარი და არსებითად მნიშვნელოვანი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მხოლოდ ისაა, რომ ა. ჭელიძის მართებული შეფასებით, ხსენებულ მწერალთა შორის იგი მართლაც ერთადერთია, ვინც თავის სპარსულენოვან ლექსებში შეძლებისდაგვარად ცდილობს გამოხატოს “ქართველების დაბეჩავება და ჩამორჩენა ეროვნული თვალსაზრისით“.

გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან საქართველოში ფართოდ აღზევებულმა ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ფერეიდნელ ქართველთა ბედით ჩვენი საზოგადოების დაინტერესებას ახალი მასშტაბები შესძინა. გარდა სხვადასხვა სახის პუბლიკაციებისა და მრავალფეროვანი ტელე-რადიო პროექტებისა, ამის ერთ-ერთ ნათელ გამოხატულებას ფერეიდნელთა შესახებ ინტერნეტში განთავსებული საკმაოდ ვრცელი მოცულობის ვებ-გვერდიც წარმოადგენს სახელწოდებით: www.fereidani.ge

ჩვენი ფერეიდნელი მოძმეების ეროვნული გულისტკმის სიღრმისეულად შესაცნობად განსაკუთრებული ყურადღება მიიღო მივაქციო 2003 წელს თბილისში ვახუშტი კოტეტიშვილის რედაქციით გამოცემულ პოეტურ კრებულს — “ფერეიდნელის ოროველა“, რომელშიც ფერეიდნელთა ქართულენოვანი პოეტური შემოქმედებაა დასტამბული (შეკრიბა ჯემშიდ გიუნაშვილმა).

მიუხედავად იმისა, რომ კრებულში დაბეჭდილი ლექსების მნატვრულ-საშემსრულებლო დონეცა და ენობრივი მხარეც სათანადოდ გამართული არ არის, ამ წიგნის გამოცემა მაინც უნდა შეფასდეს ჩვენი დღევანდლობის ერთ-ერთ განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მოვლენად. ამგვარი დასკვნის გასაკეთებლად უმთავრეს საფუძველს პირველ ყოვლისა იმ მძაფრი სიყვარულის გამოხატვა ქმნის, რითაც კრებულში თავმოყრილი ლექსების ავტორები არიან დაკავშირებულნი მათ ისტორიულ სამშობლო საქართველოსთან.

აი, როგორ განმარტავს ამ მოვლენის არსს ვ. კოტეტიშვილი წიგნისთვის წამძღვარებულ “წინათქმაში“: “ნოსტალგიის განცდა ჩვეულებრივი და ბუნებრივი მოვლენაა ყოველი ნორმალური ადამიანისათვის. კაცს რომ უცხოეთში თავის სამშობლო

ენატრებოდეს, სადაც სიყრმე და სიჭაბუკე გაუტარებია, რა გასაკვირია?! მაგრამ გენატრებოდეს ქვეყანა, რომელიც არც შენ გინახავს არასოდეს და არც შენს მამასა და პაპას, ეს კი მართლაც უჩვეულოა და ძნელად ასახსნელი. მით უმეტეს, რომ შენს ისტორიულ სამშობლოსაგან ოთხი საუკუნე გამოიშვება. ეს არის ალბათ გენეტიკური ნოსტალგია, მემკვიდრეობითი სევდა, თაობიდან თაობაში გადასული და ვერ დავიწყებელი, დროსა და სივრცესთან ჯიუტი ჭიდილი ასწლევლების მანძილზე“:

ფერეიდნელ ქართველთა ეროვნული ცნობიერების წარმომჩენი პირველი და უმთავრესი ნიშანი წინაპართაგან მემკვიდრეობით მიღებული და თაობიდან თაობას გადაცემული მშობლიური ქართული ენაა. მართალია, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში უცხოურ გარემოში ცხოვრების შედეგად ამ ენაში ბევრი რამ შეიცვალა, მაგრამ ამ ხნის მანძილზე მან მაინც წარმატებით შეძლო თავისი უპირველესი და უმთავრესი როლის შესრულება — ფერეიდნელთა ეროვნული თვითშეგნების გადარჩენა და შენარჩუნება. როგორც ჩვენი ხსენებული პოეტური კრებულიდანაც თვალნათლივ ჩანს, ეს ჭეშმარიტება მათაც კარგად აქვთ გაცნობიერებული და თავიანთ ლექსებში ისინი მშობლიური ქართული ენის განდიდებასაც აქცევენ განსაკუთრებული ყურადღების საგნად.

მაგალითად, ხოსრო მოყადასი (სეფაშვილი) უღრმეს გულისტკივილს გამოთქვამს იმის გამო, რომ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მშობლიურ წიაღს მოწყვეტილი მათი დედაენა რეალურად დგას დაკარგვის საფრთხის წინაშე. ამ მოვლენის გაცნობიერებით შეწუხებული ჩვენი ფერეიდნელი მოძმე, რომელიც “ტირლით ცრემლგამხმარივ ეძებს გამოსავალს ამ მდგომარეობიდან, შველას პირველ ყოვლისა თავის ისტორიულ სამშობლოს თხოვს:

**აბა გაიღვიძეთ როდისამდე ძილში?!
ჩემო ძმაო, ჩემო დაო, ვეძებთ, ვეძებთ,
სად მოვნახოთ დედა ენა.
აორთქლდა და ავიდა,
ჩაჟონა თუ ჩავიდა? არსად, კაცო!
დედა ენის მძებნელო, იბოვე გულში...
იკარგების და ვეძებთ, არ არის.
ცრემლი განმა ტირილით.
ავადად ვარჩევ გაშლილ ქართულ სიტყვებს.
მიშველე, საქართველოს მთებო,
ცაო და სახელო, მიშველე!**

“ფერეიდნელის ოროველაში“ წარმოდგენილი ლექსებისადმი ინტერესს არსებითად განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ მათში ღრმად შთამბეჭდავი სახით ვლინდება ჩვენი ფერეიდნელი

თანამემამულეების ეროვნული ცნობიერება. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ემამყული ბათავანის (ნიკოლოზ ბათუაშვილის) პოეტური ტექსტები. მათში ემოციური სიმძაფრითაა წარმოჩენილი როგორც ფერეიდნელ ქართველთა ტრაგიკული ისტორიის ცალკეული ეპიზოდები, ისე მათი ნოსტალგიური სიყვარული ფიზიკურად უნახავი ისტორიული სამშობლოსადმი.

მიუხედავად იმისა, რომ ფერეიდნელ ქართველთა უმეტესობას მათი ისტორიული სამშობლო თვალთაც კი არ აქვს ნახული და მისდამი სიყვარული მის შესახებ მხოლოდ თაობიდან თაობას ზეპირსიტყვიერი ფორმით გადაცემული ამბებით უყალიბდებოდა, ეს სიყვარული მაინც იქცა მათი ეროვნული ცნობიერების სისხლნორცეულ ნაწილად. სწორედ წინაპართავან მემკვიდრეობით მიღებული ამ გენეტიკური გრძნობის ნათელ გამოვლინებად უნდა მივიჩნიოთ ის ფაქტი, რომ ფერეიდნელები განსაკუთრებულ სიყვარულს იჩენენ ყოველივე იმისადმი, რაც მათ ისტორიულ სამშობლოსთანაა დაკავშირებული.

საქართველოსადმი სიყვარულის გრძნობა ჩვენი ფერეიდნელი მოძმეების ცალკეულ წარმომადგენელთა თვითშეგნებაში იმდენად ძლიერია და ფართო მასშტაბების მომცველი, რომ ისინი ქართულ მიწაში სამუდამო გასასვენებლის დამკვიდრებასაც ნატრობენ. მაგალითად, მეჰდი სეფიანს ლექსში “სამშობლო“ ეს ოცნება ასე აქვს გამოხატული: “ცხოვრებაში მე მაქვს ერთი ნატვრა — დარჩენ შენ მიწაში ჩვენი საფლავი“.

“ფერეიდნელის ოროველაში“ თავმოყრილი პოეტური ტექსტების ავტორები უღრმეს გულისტკივილს გამოხატავენ იმის გამო, რომ ბოლო დრომდე რეალურად თითქმის არაფერი კეთდებოდა მათსა და მათი წინაპრების ისტორიულ სამშობლოს შორის საუკუნეთა მანძილზე გაწყვეტილი კავშირ-ურთიერთობის აღსადგენად. ამ ტრაგიკული მოვლენის გაცნობიერებით განპირობებულ წუხილს ემამყული ბათავანი ერთგან ასე გამოხატავს:

**იტყვიან ასე, გვანსენებენ, სამ საუკუნე ნახევარია
კავშირია გაწყვეტილი ჩვენ გურჯებსა და იმათ შორის...
ოჰ, დედაო, ჩვენსას შორის კავშირია გაწყვეტილი.**

ემამყული ბათავანის შემოქმედება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმ მხრივაც იძენს, რომ მასში უმწვავესი ფორმითაა გამოხატული ჩვენი ფერეიდნელი თანამემამულეების ეროვნული გულისტკივილი. კერძოდ, ავტორი ყოველგვარი შენიღბვის გარეშე ავლენს უკმაყოფილებას იმის გამო, რომ დედა გურჯისტანის მხრიდან თავისი მოძმეების ეროვნული ცნობიერების განსამტკიცებლად გაწეული საქმიანობა საკმარისი არ არის და თავიანთი ისტორიული სამშობლოს შვილები მათ მიმართ ნაკლებ პრაქტიკულ მზრუნველობასა და რეალურ თანადგომას იჩენენ. ამ გულისტკივილის სიმართლეს თუნდაც ის ფაქტიც ადასტურებს, რომ

გასული საუკუნის 70-იან წლებში საქართველოში რეპატრირებულ ფერეიდნელთა დიდმა ნაწილმა ისტორიულ სამშობლოში დარჩენას კვლავაც ირანში ცხოვრება არჩია. ეს გარემოება არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ ჩვენი იმჟამინდელი საზოგადოება ეროვნულადაც და ფსიქოლოგიურადაც მზად არ აღმოჩნდა საუკუნეების განმავლობაში მშობლიურ წიადს მოწყვეტილ მოძმეთა მისაღებად და მათთვის კუთვნილი გულის სითბოს საწილადებლად.

გარდა აღნიშნული გარემოებისა, ემაყული ბათავანი ქართველ საზოგადოებას მისი ცალკეული წარმომადგენლების მიერ მათთვის დაპირებულ საქმეთა შეუსრულებლობის გამოც ეუბნება საყვედურს და ფერეიდნელ ქართველთა დიასპორას სპარსეთის ოკეანეში უგზო-უკვლოდ მავალ პატარა, თავდაუცველ და უმოტორო ხომალდს აღარებს: “ერთ დღეს მეჩეთში იყო მეჭლისი. მისალოცად შესვლისას იქ ვიხილე სკოლის დაფა, ღარიბად რომ კუთხეში კედელს ეკრა და შესცქეროდა ოცდა-ცამეტ ქართულ ანბანს, რომლებიც თავჩახრილნი მასწავლებლის ცარცს ელოდებოდენ! გული ამეგსო და ვთქვი: აბა, სად არიან ქართული ენის გამავრცელებელი საზოგადოების მსახურნი, რომ ნახონ სპარსეთის ოკეანეში პატარა თავდაუცველი ქართული უმოტორო ხომალდი, რომელსაც უგზო-უკვლოდ მიძოისვრიან ტალღები. და კიდევ გამახსენდა ფრაგმენტები ფილმიდან “მორია გურჯისტანამდე”, ის ეპიზოდი, რომ გვპირდებიან! ჩამოვლენო რვეულებით, ფანქრებით და დედაენითაო... და ერთბაშად წამოვთქვი ეს თქმულება”.

ფიზიკური სიმორის მიუხედავად, ჩვენი ფერეიდნელი მოძმეები არა მარტო უბრალოდ ადევნებენ თვალს ჩვენს ქვეყანაში მიმდინარე დრამატულ მოვლენებს, არამედ გულშემატკივარი მამულიშვილის პოზიციებიდანაც ეხმაურებიან მათ. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ე. ბათავანის “აბხაზეთის ნიავი“, რომელშიც ავტორი მძაფრად გამოხატული ეროვნული ტკივილით მიაპყრობს მკითხველის ყურადღებას ჩვენი ქვეყნის ამ რეგიონში ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში განვითარებულ ტრაგიკულ მოვლენებს.

მიუხედავად ჩვენი ქვეყნისადმი დაუცხრომელი სიყვარულისა, უცხო მიწაზე ოთხასწლოვანმა ცხოვრებამ მშობლიურ ფესვებს მოწყვეტილი ჩვენი მოძმეების ცნობიერებაში ფერეიდანი სამშობლოს ტოლფარდ იმ ადგილად აქცია, სადაც ისინი მათ წილხვედრ პატარა საქართველოს აშენებდნენ და ამით რამდენადმე მაინც იცხრობდნენ დედა გურჯისტანისაგან სამუდამოდ განშორების უმძაფრეს ტკივილს. “ფერეიდნელის ოროველაში“ თავმოყრილი პოეტური ტექსტებისადმი ინტერესს მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს ის ფაქტიც, რომ მათში ირანის მიწაზე იქაურ ქართველთა მიერ შექმნილი მათი წილხვედრი ამ “პატარა საქართველოსადმი“ სიყვარულიც არის გამოვლენილი.

ფერეიდანის მიწაზე პატარა საქართველოს შექმნის ილუზიურ გრძობას რეალურს ხდიდა ის ფაქტი, რომ ქართული ტოპონიმებით გადანათლულ იქაურ სოფლებში ოთხი საუკუნის მანძილზე ცხოვრება ძირითადად ქართული ყოფისათვის დამახასიათებელ წეს-ჩვეულებათა დაცვით მიმდინარეობდა, მოსახლეობა კი წინაპართა ენით ეკონტაქტებოდა ერთმანეთს. “ქუჩებში ისმის ძახილი ქართველი დედის თუ მამის, შვილებს რომ ეძახიან შინისკენ, ლამპიონები ქუჩებში მორთულან და ანათებენ გურჯთა გზას. ასეთი საამო სამოთხე ცოტა თუ არის ქვეყნად. ეს არის ჩვენი სოფელი“ (ემამყული ბათავანი).

დასასრულ კიდევ ერთხელ გავიმეორებ: მიუხედავად იმისა, რომ ფერეიდნელ სახალხო მთქმელთა და მხატვრულ სიტყვას შეჭიდებულ ავტორთა ქართულენოვანი შემოქმედება წმინდა ლიტერატურული თვალსაზრისით ნაკლებად მნიშვნელოვან ფასეულობას წარმოადგენს, მათ მიერ შექმნილი პოეტური ტექსტები მაინც იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმის გამო, რომ მათში სიღრმისეულადაა წარმოჩენილი ისტორიული ავბედობის შედეგად მშობლიურ წილს მოწყვეტილი ჩვენი თანამემამულეების ეროვნული ცნობიერების განმსაზღვრელი არსებითი მხარეები.

დამოწმებული ლიტერატურა:

გ. კალანდია, 2010 — გ. კალანდია, აჰმედ მელაშვილი — ჩვენებურთა ბელადი, თბ. 2010 წ;

ს. მულიანი, 2005 — ს. მულიანი, ფერეიდნელი ქართველი თავის დედის ენას ზეიმობს. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა, თბ. 2005 წ. 22 მაისი;

ყოლამ-ჰუსეინ ონიკაშვილი, 1908 — ყოლამ-ჰუსეინ ონიკაშვილი, ჟურნალი „განთიადი, თბ. 1908 წ. №5-6;

ფერეიდნელის ოროველა, 2003 — ფერეიდნელის ოროველა, ლექსები, მასალა შეკრიბა ჯ. გიუნაშვილმა; გამოსაცემად მოამზადა ვ. კოტეტიშვილმა, თბ. 2003 წ;

ჭელიძე 1951 — ა. ჭელიძე, ფერეიდანი, თბ. 1951 წ;

ინტერნეტსაიტი: www.fereidani.ge.

Avtandil Nikoleishvili /Akaki Tsereteli State University/

Poetic Reflection of Georgian Consciousness of the Fereydan Georgians

Summary

In terms of the manifestation of national consciousness of the Fereydan Georgians the collection of poems "Orovela of the Fereydan Georgian", published in Tbilisi in 2003, is an extremely important material, which includes Georgian poetical works of Georgian authors living in Fereydan. The main reason for the creation of the poems in the book is the Georgian consciousness that has firmly and steadily been maintained by the Fereydan Georgians who have been away from their native roots for more than four hundred years.

The main sign that demonstrates national consciousness of the the Fereydan Georgians is a native Georgian language that has been kept until today. It is true that a lot has changed in the language of the Fereydan Georgians as a result of living in a foreign environment for a long time, but during this period it has successfully managed to play its primary role _ to preserve and maintain the national consciousness of the Fereydan Georgians.

The interest towards the poems of our Iranian brothers is substantially increased by the fact that through expressing their patriotic feelings they actually represent the views of all Fereydan generations in an emotionally impressive way. Despite the relentless love towards our country in the consciousness of the Fereydan Georgians, who have been torn from the native roots for four hundred years and lived in a foreign land, Fereydan became the place equal to their homeland, where they built their small share of Georgia and somehow managed to kill the pain that was caused by being isolated from their real motherland _ Georgia.

Despite the fact, that creative works of Fereydan authors written in the Georgian language have less creative value from literary point of view, their poetic texts still acquire special importance as they thoroughly represent the key factors determining national consciousness of our fellow-countrymen who have been torn from their native roots as a result of historical misfortune.

მაკა სალია /თურქეთი, დუზჯეს უნივერსიტეტი/

თურქულენოვანი სტუდენტებისათვის “კავკასიური ხშულების” (მკვეთრი თანხმოვნების) სწავლების საკითხისათვის

“ბგერების მიხედვით ენათა შორის მეტ-ნაკლები განსხვავება შეინიშნება. ქართული ენის ბგერითი სისტემისთვის დამახასიათებელია თანხმოვანთა მრავალფეროვნება. ტიპოლოგიურ ნიშანს წარმოადგენს მკვეთრი თანხმოვნების არსებობა, რომელიც ნიშანდობლივია ზოგადად იბერიულ-კავკასიური ბგერითი სისტემისთვის” (არნ. ჩიქობავა, 2008: 108). მსჯელობა ეხება **პ, ტ, კ, წ, ჭ, ყ** თანხმოვნებს. ფონეტიკურ ლიტერატურაში საანალიზო თანხმოვნების აღსანიშნავად ცნობილია ტერმინები: **“მკვეთრი თანხმოვნები”, “კავკასიური ხშულები”, “უსუნთქველი თანხმოვნები”, “აბრუპტივები”**. გ. ახვლედიანის ახსნით, აკუსტიკური შთაბეჭდილების მიხედვით, გამართლებულია ტერმინი **“მკვეთრები”,** მაგრამ **“გაჭირდა მისგან ტერმინების წარმოება და მისი უცხოურ ენებზე თარგმნა, ამიტომ ვხმარობთ ტერმინ აბრუპტივს (ლათ. აბრუპტიო “მოწყვეტა, მოგლეჯა”).** მართლაც, საარტიკულაციო ორგანოები სწრაფად მოწყდებიან ერთმანეთს. აკუსტიკურადაც მოწყვეტის შთაბეჭდილება გვაქვს. მისგან სხვა ტერმინების შედგენაც არაა ძნელი (აბრუპტივული, აბრუპტივიზაცია, დეზაბრუპტივიზაცია...), სხვა ენებზე მისი თარგმნის საჭიროებაც არაა (გ. ახვლედიანი, 1999: 80-81).

პ, ტ, წ, ჭ, კ, ყ თანხმოვნები უცხოა თურქული ენისთვის. ამიტომაც ქართული ენის სწავლებისას (თურქულენოვან სტუდენტებთან) ერთ-ერთი პრობლემა სწორედ ამ თანხმოვნებთან ე. წ. **“კავკასიურ ხშულებთანაა”** დაკავშირებული. სწავლების საწყის ეტაპზე, სტუდენტებს უჭირთ ბგერათა ჟღერადობით გარჩევა; დიდ დროს ვუთმობთ ცალკეული ბგერების სწორად წარმოთქმას, არტიკულაციასა და მისი უნარის გამოყენებას მეტყველებაში. სწავლების პროცესში ხშირად მივმართავთ ელექტრონულ რესურსებს, სადაც ერთერთი სავარჯიშოა **“მოსმენა, გამეორება”,** მაგრამ სასურველ შედეგს მაინც ვერ ვაღწევთ. ზოგჯერ სტუდენტები იზეპირებენ სწორ ფორმებს: კერძოდ, ა) სიტყვებს, რომლებიც ამა თუ იმ ასო-ბგერის პირველი გაცნობისას გვხვდება:

- პ:** პეპელა, პავლე, პური, პაპა, აპრილი;
- ტ:** კატა, ტოტი. ტელეფონი, ტელევიზორი;
- წ:** წიწილა, წერო, წაბლი, წიწაკა;
- ჭ:** ჭიანჭველა, საჭმელი, ჭრიჭინა, ჭა, ჭიქა;

კ: სოკო, კომში, კუ, კოკა;

ყ: ყაყაჩო, ყინული, ყვავილი.

ბ) სიტყვებს, რომლებსაც ხშირად ვიყენებთ საგაკვეთილო პროცესში:

წიგნი, უნივერსიტეტი, ლექტორი, სტუდენტი... მიმართვის ფორმები - **ბატონო, ქალბატონო;** ან კიდევ ის სიტყვები, რომლებსაც მათ წასახალისებლად მივმართავთ: **ყოჩაღ! კარგი ხარ!**

თითოეულ ამ მეთოდს აქვს თავისი წვლილი სწავლების პროცესში, მაგრამ სასურველი შედეგისთვის, მეტი სავარჯიშო მასალა და სხვა მეთოდები და ხერხები საჭირო. რადგანაც პრობლემები ისევ მრავლად და თავს იჩენს სტუდენტთა, როგორც მეტყველებაში ასევე, წერით დავალებებში.

წარმოგიდგინთ სტუდენტთა ნამუშევრებს. მაგ.: “თბილისთან ახლოს **სიმცვანეში** ჩაფლული პატარა სოფელია. აქ ერთი ლამაზი **ექლესია** დგას. **ჩისქვილებიც პათარაა**. აქაური ვაზი და **ქურზენი** ცნობილია საქართველოში. “ბაბუ“. რატომ ცვალობ, მენ ხომ მაგათ **ნაქოფს** ვერ მოესწრები? -ვიცი, რომ ვერ **მოვესცრები**, მაგრამ სხვები **მოვესცრებიან** და **ითქვიან ასხონოსო** - “უფასუხა მოხუცმა“; “თბილისი დიდი **მუსიკალური კულტურის ცენტრია**“...

ცნობილია, რომ მკვეთრი თანხმობები სამეულთა სისტემაში ერთ-ერთ ლოკალურ რიგს ქმნიან:

ბ ფ პ

დ თ ტ

ძ ც წ

ჯ ჩ ჭ

გ ქ კ

ყ

მეტყველების დროს ხდება ყრუ მკვეთრი თანხმობის ჩანაცვლება სამეულის ყრუ ფშვინვიერით, რაც სათანადო ასახვას პოულობს სტუდენტთა წერით ნამუშევრებშიც (იხ. ზემოთ):

სიმწვანე -> სიმცვანე

ექლესია -> ექლესია

წისქვილი -> ცისქვილი

უპასუხა -> უფასუხა ...

მეტყველების დროს კ მკვეთრი თანხმობის ნაცვლად ხშირად გ მჟღერი თანხმობანიც ისმის. მაგ.: თავს **გაგალი უკვარს...**

წერთი მეტყველების დროს ხშირად ვხვდებით ყ -> კ

შემთხვევებს: **მიყვარს -> მიკვარს, ტყე -> ტკე, ყაყაჩო -> კაკაჩო...**

მეტყველებაში კი ყ ბგერის ადგილას ისმის “გ“ ან “ქ“ ბგერები: **მიქვარს** (<-მიყვარს), **ქიდულობს** (ყიდულობს), **გაგაჩო** (ყაყაჩო)...

სიტუაცია უფრო რთულდება, როდესაც სიტყვაში ერთზე მეტი მკვეთრი თანხმობანია. მაგ.: “წყალი“ სიტყვის წარმოთქმისას ისმის

ცქალი, სქალი, სხალი ფორმები, “ტყის“ ნაცვლად მათ მეტყველებაში დასტურდება - **თქე, ტკე...**

ქართულში ამა თუ იმ ბგერის არასწორად გამოყენება სიტყვას ან მნიშვნელობას უცვლის, ან საერთოდ აბუნდოვანებს აზრს (კარი : ქარი; წელი: ცელი...) - საგანგებოდ შერჩეულ სავარჯიშოებზე მუშაობით, სტუდენტები თავად მიდიან აღნიშნულ დასკვნამდე და მეტი პასუხისმგებლობით ეკიდებიან მართლწერისა და მეტყველების პრობლემებს.

ქართული ენა თურქულენოვანი სტუდენტებისთვის უცხო ენაა, ამიტომ, ზემოთ აღნიშნული პრობლემებიც ბუნებრივია, მაგრამ ვფიქრობ, ეს ხარვეზები, მხოლოდ სწავლების საწყისი ეტაპისთვისაა დამახასიათებელი და დაძლევალია.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ახვლედიანი, 1999 - გიორგი ახვლედიანი. ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები. თბ. 1999;

ჩიქობავა, 2008 - არნოლდ ჩიქობავა. ენათმეცნიერების შესავალი. თბ. 2008;

Maka Salia /Duzce University/

Teaching Turkish-Speaking Students the So-Called ‘Caucasian Occlusive Sounds’ (Ejective Consonants)

Summary

In 2013, specialty of the Georgian language and literature was opened at the Düzce University (the Republic of Turkey). Correspondingly, there is only the first year course of this specialty. The problem we encounter at this stage of teaching is of phonetic character and concerns the Caucasian occlusive sounds.’

პ, ტ, კ, წ, ჭ, ყ (p', t', k', c', č', q') ejective consonants, which are characteristic for the Caucasian languages, are unusual for the Turkish language. Students find it difficult to pronounce these sounds. They cannot distinguish these ejectives from some ejective sounds of the same line. This problem is reflected both in spoken as well as written speech.

რუსულად სალინაძე /ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/
 ჰარუნ ჩიმქე /თურქეთი, რეჯეფ ტაიფ ერდოღანის უნივერსიტეტი/

თურქულენოვანთათვის ქართული სახელის პარადიგმის სწავლების პრობლემა

სტატია ეხება განსხვავებული ბრუნვების მქონე სახელთა ფორმების გადმოცემასთან დაკავშირებულ პრობლემებს თურქულად მოლაპარაკე ქართველისა და, პირიქით, ქართულად მოსაუბრე თურქის მეტყველებაში. ნაშრომში მოცემულია მცდელობა ამ პრობლემათა დაძლევის გზების ძიებისა და განხილულია მხოლოდ მოთხრობითი და წოდებითი, ანუ ისეთი ბრუნვები, რომლებიც ქართულში არის და თურქულს არ გააჩნია.

საკვანძო სიტყვები: ქართული, თურქული, ბრუნვები, მოთხრობითი, წოდებითი.

მრავალფეროვანი და მეტად საინტერესო ბუნების, აგებულების მქონე ქართული ენის შესწავლის პროცესში უცხოელთათვის და, მათ შორის, თურქულენოვანთათვის მრავალი პრობლემა იჩენს თავს. ზმნასთან შედარებით თითქოს მარტივია სახელი, როგორც აკ. შანიძე მიუთითებდა, მაგრამ ორი სხვადასხვა სისტემის ენის შეხვედრისას, ბუნებრივია, აღქმისა და ათვისების ეტაპი ან შენელებულია, ან - დაჩქარებული იმის მიხედვით, რამდენად ვახერხებთ სწავლების გამარტივებულ, დახვეწილ მეთოდების შემუშავებასა თუ გამოყენებას.

ბრუნვათა რაოდენობა განსხვავებულია ქართულსა და თურქულში. ვგულისხმობთ ტრადიციულ გრამატიკებში არსებულ ბრუნვებს, რის მიხედვითაც თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში არის შვიდი ბრუნვა (სახელობითი-ი, მოთხრობითი --მა/ -მ, მიცემითი --ს, ნათესაობითი --ის, მოქმედებითი --ით, ვითარებითი -აღ/-დ, წოდებითი --ო/-ვ), თურქულში კი - რვა: 1. სახელობითი - ევ (სახლი); 2. ბრალდებითი აევი (სახლს - სახლი); 3. მიცემითი - ევი (სახლს); 4. ადგილობითი - ევდე (სახლში/-ზე); 5. გამოსვლითი - ევდენ (სახლიდან); 6. ნათესაობითი - ევინ (სახლის); 7. Vasita Hali-პირდაპირ ითარგმნება, როგორც საშუალება (ეს ბრუნვა ქართულის მოქმედებითი ბრუნვის შესატყვისია); 8. E itlik Hali (ლათ. Ekvativ, მათანასწორებელი) - ვითარებითი (Z. Korkmaz 2009: 266).

ორივე ენისათვის საერთო ბრუნვებია: სახელობითი, მიცემითი, ნათესაობითი, მოქმედებითი და ვითარებითი.

განსხვავებულ ბრუნვებში გამოიყოფა:

ა) ბრუნვები, რომლებიც ქართულში არის და თურქულს არ გააჩნია. ასეთია მოთხრობითი და წოდებითი;

ბ) ბრუნვები, რომლებიც თურქულში არის და ქართულს არ გააჩნია. ასეთია: ბრალდებითი, ადგილობითი და გამოსვლითი.

საინტერესოა განსხვავებული ბრუნვების მქონე სახელთა ფორმების გადმოცემა ქართულსა და თურქულში. ასეთი ბრუნვების გამოყენებისას თავს იჩენს წინააღმდეგობები თურქულად მოლაპარაკე ქართველისა და, პირიქით, ქართულად მოსაუბრე თურქის მეტყველებაში. ამგვარი განსხვავების საფუძველზე გაჩენილი პრობლემები, ცხადია, ართულებს, ანელებს კიდევ ენის შესწავლის პროცესს. ჩვენი მიზანიც სწორედ ამ პრობლემათა დაძლევის გზების ძიებაა. ამჯერად შევეხებით მხოლოდისეთ ბრუნვებს, რომლებიც ქართულში არის და თურქულს არ გააჩნია, ანუ მოთხრობითსა და წოდებითს.

• მოთხრობითი

როგორც არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს, ქართულისათვის თავისებური მოვლენაა ერგატიული კონსტრუქცია. მოთხრობითი ბრუნვა არ გააჩნია არც რუსულ და არც ევროპულ ენებს. მათთან შედარებით ქართულს აკლია ბრალდებითი და მეტი აქვს მოთხრობითი. გრამატიკოსთა გარკვეული ნაწილი ცდილობდა, რომ ბრალდებითის ცარიელ ადგილას მოეთავსებინა მოთხრობითი. ეს არნ. ჩიქობავას დაუშვებლად მიაჩნია, რადგან ბრალდებითის ფუნქცია ქართულში შეიძლება დაეკისროს მხოლოდ მიცემითსა და სახელობითს. გარდა ამისა, ბრალდებითი ყოველთვის აღნიშნავს უმოქმედოს, პასიურს, ხოლო მოთხრობითი - მოქმედს, აქტიურს. იგი საკუთრივ ქვემდებარის ბრუნვას.

რამდენადაც მოთხრობითის გარდა ქვემდებარეს აქვს სხვა ბრუნვებიც, კერძოდ, სახელობითი და მიცემითი, მოთხრობითი ბრუნვის ფორმის მქონე სახელთა გადმოცემისას ქართულად მოსაუბრე თურქის მეტყველებაში თავს იჩენს წინააღმდეგობები. მან უსწრაფესად უნდა გააკეთოს არჩევანი და მოცემულ მომენტში გამოიყენოს სახელობითი, მიცემითი ან მოთხრობითი. ამ პრობლემას ენის შემსწავლელი ადვილად წყვეტს: მისთვის უფრო ნაცნობია სახელობითი ბრუნვის ფორმა, რომელიც უფრო მეტად ხვდება ყურს ენის შესწავლის საწყის ეტაპზე, და ირჩევს სახელობითს. მაგალითად, წინადადება *Ahmet bunu yaptı* - ქართულად უნდა ითარგმნოს ასე: *აჰმედმა ეს გააკეთა*, მაგრამ, სანამ თურქი კარგად ვერ გააცნობიერებს ქართულის მოთხრობით ბრუნვას, იტყვის: *აჰმედი ეს გააკეთა*. ვფიქრობთ, გაცნობიერების პროცესს უცხოელისთვის ართულებს ისიც, რომ სახელების შესწავლა უსწრებს ზმნის შესწავლას, მაშინ როცა ქართულში სუბიექტის (ქვემდებარის) ბრუნვა ზმნით არის შეპირობებული.

მოთხრობითი ბრუნვა ძირითადად გარდამავალ ზმნებთან იხმარება (ისიც ნამყო ძირითადის წყებაში) (არნ. ჩიქობავა 1998: 27). როგორც ცნობილია, გარდამავალი ზმნის გამოსაცნობად არსებობს რამდენიმე ხერხი: 1. შეეწყობა პირდაპირი ობიექტი; 2. სუბიექტი ბრუნვაცვალებადია; 3. წყვეტილში სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაში დგას; 4. წყვეტილში (მრ. რ.) S_3 პირის ნიშანი **-ეს** სუფიქსია; 5. III სერიაში ზმნა ინვერსიულია.

ამათგან ჩვენთვის საყურადღებოა მე-3 და მე-4 პუნქტები, რომლებშიც სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაში დგას. მაგალითად: გააკეთა მან ის - გააკეთეს მათ ის; დაკეტა მან ის - დაკეტეს მათ ის; იპოვა მან ის - იპოვეს მათ ის... როგორც ვხედავთ, წარსული დროის მქონე დასახელებულ ზმნებში ყველა სუბიექტი მოთხრობით ბრუნვაში დგას და ეს არის ერთ-ერთი ხერხი მოთხრობითი ბრუნვის გამოყენებისა. ამასთან ერთად ზმნის ძირითადი დროების (ახლანდელი, მომავალი, წარსული) გაცნობისას აუცილებელია უფრო მეტად გამახვილდეს ყურადღება მოთხრობითბრუნვიან კონსტრუქციაზე და წარსული დროის ფორმას თავზე დაეწეროს **მან** ნაცვალსახელი. პირველ ეტაპზე აქ შეიძლება ჩაერთოს დაზეპირების მეთოდიც და ჩამოიწეროს ერგატიული კონსტრუქციის მქონე ხშირად გამოსაყენებელ ზმნათა ნუსხა (სწავლობს ის - ისწავლა მან, წერს ის - დაწერა მან, კითხულობს ის - წაიკითხა მან, ცხოვრობს ის - იცხოვრა მან, მეცადინეობს ის - იმეცადინა მან, ყიდულობს ის - იყიდა მან, ჭამს ის - ჭამა მან, სვამს ის - დალია მან, ალაგებს ის - დაალაგა მან, ამზადებს ის - მოამზადა მან...).

ქართული ენის შემსწავლელი თურქი ხშირად უშვებს შეცდომას **იცის (უწყის)** ზმნასთანაც. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ფორმა აწმყოშია, სახელს მაინც მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი ერთვის. აღნიშნული ფორმის გამოყენებისას უნდა თქვან, მაგალითად, იამ იცის, მაგრამ ამბობენ: ია იცის... აქ გაცილებით მარტივად არის საქმე: უცხოელს უნდა ავუხსნათ, რომ ეს არის ერთადერთი (ან ორი) ზმნა, რომელთანაც ახლანდელ დროში უნდა გამოიყენოს მოთხრობითი. მაშასადამე, აქ არის ერთი გზა, **იცის (უწყის)** მან ზეპირად უნდა დაიმახსოვროს.

მომდევნო ეტაპზე, როცა ენის შემსწავლელი ქართული ზმნის უკეთ გააზრებას შეძლებს, მას შეიძლება მიეწოდოს მასალა დ. მელიქიშვილის I დიათეზიდან, რომელშიც მოცემულია ერგატიული კონსტრუქციის ზმნათა სტრუქტურა. I დიათეზაში გაერთიანებულია ორი სემანტიკური ქვეჯგუფი:

1. ავტოაქტიური (თვითმოქმედი) — სტრუქტურა: **R -0; ი-/უ-R [ე/ი]-0; პრევ.-R-ა-/ი-/უ-R-th.-0**; ნაკლული კონსტრუქციისა - არ შეიცავს პირდაპირ ობიექტს) [ის - მან; ის - მას; მან - მას];

2. აქტიური სუბიექტის შემცველი ზმნები, რომელთაგან ბრუნვაცვალეზადია — სტრუქტურა: **ა-/ი-/უ-R-0; ა-/ი-/უ-R- [ე/ი]-0; ა-/ი-/უ-R-th.-სუფ.-0**; კონსტრუქცია არასრულია [ის მას - მან ის; ისმასმას; მანმასის]:

სახელობითი: წუხს ის; წერს ის მას - I სერია

მოთხრობითი: იწუხა მან; დაწერა მან ის - II სერია.

ლაბილური კონსტრუქციის ავტოაქტიური ზმნების შინაგანი პირდაპირი ობიექტი ხან ამოტივტივდება, ხან იკარგება. მაგალითად: თამაშობს ის - თამაშობს ის მას, ლაპარაკობს ის - ლაპარაკობს ის მას, სწავლობს ის - სწავლობს ის მას... I დიათეზის ორივე ქვეჯგუფი აქტიურსუბიექტიანია, მოთხრობით ბრუნვაშია (დ. მელიქიშვილი, 2011).

• წოდებითი

არნ. ჩიქობავას მიერ შემოთავაზებულ ბრუნვათა რიგში წოდებითი არ იგულისხმება, მაგრამ წოდებითი ტრადიციულად ვითარების შექმნის მიზნით რჩება ბრუნვათა რიგში. იგი შედარებით ახალი წარმოშობისაა. წოდებით ბრუნვასთან დაკავშირებით ქართულ ლინგვისტიკაში მრავალი ურთიერთსაპირისპირო მოსაზრებაა გამოთქმული. ზოგიერთი მკვლევარი მას მიიჩნევს დამოუკიდებელ ბრუნვად, ზოგი კი - არა. ამ პრობლემას ჩვენ აქ არ შევეხებით. ჩვენთვის ამჯერად უფრო მნიშვნელოვანია ის პრობლემები, რაც წოდებითის ფორმასთან დაკავშირებით უჩნდება ქართული ენის შემსწავლელ თურქულენოვან მოქალაქეს.

ქართულში წოდებითი ბრუნვის ფორმით გადმოიცემა ძირითადად მიმართვა (მეგობარო! ექიმო!..). იგი ქმნის შესიტყვებასაც: ჩემო თავო; ძვირფასო ბავშვებო!..

თურქულ ენას არ გააჩნია წოდებითი ბრუნვა, თუმცა მიმართვის გამოსახატავად იყენებს სხვადასხვა საშუალებას, თავისებურ მიმართვის ფორმებს, თავაზიან გამოთქმებს. მაგალითად: **Hhocam** - ჩემო მასწავლებელო, **karde im** - ჩემო ძმა, **abla-** უფროსი და, **abi** - უფროსი ძმა, **hala-** მამიდა, **teyze-** დეიდა, **amca-** ბიძა, **brader-** ძმა (ინგლისურიდან შემოსული სიტყვაა), **beyefendi** - ბატონო, **hanımefendi-** ქალბატონო... **bakar mısın-** შემომხედეთ, თუ შეიძლება, **bir saniye** - ერთი წამი, **bir dakika** - ერთი წუთი. აქედან ზოგი (**bir saniye-** ერთი წამი, **bir dakika** - ერთი წუთი...) საერთოა ქართულისა და თურქულისთვის, ზოგი კი - განსხვავებული (**abla-** უფროსი და, **abi** - უფროსი ძმა...). აღნიშნულ ფორმათა გამოყენებისას გასათვალისწინებელია: უმცროს-უფროსობის (პატივისცემის), სქესის, თანამდებობის, ახლობლობის საკითხები...

ქართულში მასწავლებელს მიმართავენ წოდებით ბრუნვაში ჩასმული სიტყვით - მასწავლებელ-ო, თურქულში კი იმავე სიტუაციაში სიტყვა მასწავლებლო კუთვნილებითი ნაცვალსახელის გარეშე არ გამოიყენება -**Ö retmenim** (ჩემი მასწავლებელი). ამ სიტყვაში **-im** არის კუთვნილების ნიშანი. დასახელებულ მაგალითში აქცენტი იმაზე არის გადატანილი, რომ, ის მასწავლებელი, ვისაც მიმართავთ, არ არის ზოგადი და შენი მასწავლებელია. ასეთად შეიძლება ჩაითვალოს მიმართვის ფორმები: **Arkada im-** ჩემი მეგობარი, **karde im** - ჩემი ძმა, **o lum-** ჩემი ვაჟიშვილი, **kızım** - ჩემი ქალიშვილი... თურქულ სინამდვილეში ამ ფორმების კუთვნილებითი ნაცვალსახელის გარეშე გამოყენება ხანდახან უხერხულობასაც იწვევს. მაგალითად, მასწავლებელს რომ მიმართონასე: **Ö retmen** (მასწავლებელი), ის იტყვის ან იფიქრებს: ჩემზე ხომ არ არის გაბრაზებული? რა ამაყი ბავშვი! როგორც ჩანს, ახლობლად არ მთვლის და ა.შ. თურქული ენით დაინტერესებული ქართველები სანამ ენას კარგად არ შეისწავლიან, მანამდე სულ კუთვნილებითი ნაცვალსახელის გარეშე იყენებენ ასეთ ფორმებს. და კიდევ: საინტერესოა სიტყვა მასწავლებელის შემოკლებული ვარიანტი მას. ასეთი ფორმები თურქულ ენაში არ გვხვდება.

ასევე საინტერესოა **abla, abi** ფორმების გამოყენება თურქულში, რაც ქართულისთვის უცხოა. ოჯახში, ახლობლებში არ შეიძლება უფროსს მიმართოთ პირდაპირ მისი სახელით, აუცილებელია წინ იყოს სქესის მიხედვით **abla, abi**. მაგალითად, **Mustafa abi-** უფროსი ძმა მუსტაფა, **Fatma abla** - უფროსი და ფატმა... ასევე უფროს პიროვნებას, რომელსაც იცნობთ, პატივისცემის გამო უნდა მიმართოთ **abla, abi** ფორმებით.

თურქულში ნათესაობის აღმნიშვნელი სიტყვების გამოყენებისას, ვგულისხმობთ მამიდას, დეიდასა და ბიძას, ჯერ უნდა ითქვას სახელი, შემდეგ -რაც არის. მაგალითად, **Ahmet amca** - ახმედ ბიძა, **Ay e teyze** - აიშე დეიდა, **Hatice hala** - ჰათიჯე მამიდა... ქართულში კი ხშირ შემთხვევაში ან სახელს იტყვიან, ანდა მიმართვის ფორმებს მოიშველიებენ. მაგალითად, “მამიდა” ან “ნინო”...

თურქულში საინტერესოა მიმართვის ფორმები, რომელთაც მოფერებითი ელფერი აქვთ: **Bbalım** - ჩემი თაფლი, **ekerim** - ჩემი შაქარი, **güzelim-** ჩემი ლამაზი, **akıllım** - ჩემი ჭკვიანი, **bir tanem-** ჩემი ერთადერთი, **gülüm-** ჩემი ვარდი, **çiçe im-** ჩემი ყვავილი, **yakı iklim** - ჩემი სიმპათიური, **sultanım** - ჩემი სულთანი, **hayatım** - ჩემი სიცოცხლე... მართალია, ამ ფორმათა გარკვეული ნაწილი ქართულშიც არის, მაგრამ, ჩვენი აზრით, თურქულში მაინც უფრო განსხვავებულად იხმარება. მაგალითად, ქმარი თავის ცოლს

ეტყვის: „Sultanım bir saniye gelir misin? რომელიც ითარგმნება: ჩემო სულთანო, ერთი წუთით შეგიძლია მოხვიდე? აქ სიტყვა სულთანი გულისხმობს „გულის მპყრობელს“...

ქართულში წოდებითი ბრუნვა სამი ფაკულტატიური ვარიანტითაა წარმოდგენილი: 1) ნულოვანი ალომორფი, 2)-**ო**, 3) -**ვ**. თანამედროვე სასაუბრო ქართულში ამათგან ძირითადად გამოიყენება ნულოვანი ალომორფი და -**ო**. პრობლემა უმეტესად იქმნება -**ო** ნიშნის გამოყენებისას. ქართულის შემსწავლელი თურქისთვის ძნელი აღსაქმელია წოდებითი ბრუნვა, სანამ დიდხანს არ დააკვირდება და არ გამოიყენებს ამა თუ იმ წინადადებაში. მაგალითად, როცა წოდებით ბრუნვაში ჩავსვამთ სიტყვა **ბატონს**, მივიღებთ ფორმას **ბატონო**. უცხოელს სასაუბრო ენაში ეს სიტყვა ხშირად ესმის **ბატონოს** ფორმით და ჰგონია, რომ აღნიშნული სიტყვა სახელობით ბრუნვაში არის და, როცა ვიღაც უფროსის შესახებ საუბრობს, ასე ამბობს ხოლმე: ბატონო გიორგი გუშინ წავიდა. წესით უნდა თქვას: ბატონი გიორგი გუშინ წავიდა (პ. ჩიმქე 2013: 70-71).

ასევე ზოგიერთი -**ო** ხმოვანზე დაბოლოებული სახელის (ნინო, დათო, ალექო...) გამო ჰგონიათ, რომ ყველა საკუთარ სახელს ბოლოს უნდა დაემატოს წოდებითი ბრუნვის ნიშანი -**ო**. მაგალითისთვის ავიღოთ -**ი**-ზე დაბოლოებული საკუთარი სახელები: გიორგი, ანი, აკაკი... ბრუნვის ნიშნების შესწავლის შემდეგ უმეტესი ნაწილი ამბობს გიორგო, ანო, აკაკო, რაც ქართულისთვის ყოველად მიუღებელია. საკუთარ სახელებთან თითქმის არ არსებობს პრობლემა, რადგან წოდებითში ნიშანი არ გამოიყენება: გიორგი, ანი, აკაკი, ლევან, მინდია, ნინო... თუმცა მოფერებით-ქნინობით სახელებთან ბოლოს არის -**ო**: ზურიკო, მაიკო, თინიკო... ამგვარ სახელთა გავლენაც აფერხებს ზოგჯერ თურქულენოვანთათვის წოდებითის სუფიქსის აღქმას.

ჩვენი აზრით, ქართული ენის შესწავლის დროს აღნიშნული პრობლემის თავიდან ასაცილებლად უცხოელს კარგად უნდა გავააზრებინოთ, რომ წოდებითი ბრუნვის ნიშნები სახელს დაერთვის ფუძისა და დაბოლოების მიხედვით, კერძოდ:

- ბოლოთანხმოვნიანები გაფორმებულია -**ო** ბრუნვის ნიშნით: მეგობარ-**ო**, ექიმ-**ო**, შვილ-**ო**...
- ბოლოხმოვნიანები (ორ- და მეტმარცვლიანები) -**ვ** ნიშნით ან დაბოლოების გარეშე: დედა-**ვ**//დედა, სამშობლო-**ვ**//სამშობლ-**ო**...
- ერთმარცვლიან ბოლოხმოვნიანებთან არის -**ო** ნიშანი: ძმა-**ო**, დღე-**ო**... ზოგ შემთხვევაში, განასაკუთრებით კი პოეზიაში, დასაშვებია -**ვ** დაბოლოება (მზევ შინა და მზევ გარეთა... შდრ., მზეო, ამოდი, ამოდი);

- დაბოლოების გარეშეა -უ ბოლოზმოვნიანი ორმარცვლიანი სახელები: ბაბუ, ტაბუ...(http://lia24jumushadze.wordpress.com).

ამრიგად, ჩვენ შევეხეთ რამდენიმე პრობლემას, რომელთაც ვაწყდებით თურქულენოვანთათვის ქართული სახელის პარადიგმის სწავლებისას, შემოგთავაზეთ მათი დაძლევის გზების მხოლოდ მცდელობა და საკუთარი მოსაზრებები.

დამოწმებული ლიტერატურა:

დ. მელიქიშვილი 2011 - დ. მელიქიშვილი, მეთოდოლოგიური პრობლემები ქართულ გრამატიკულ ლიტერატურაში და მათი გადაწყვეტის გზები; იკე, XXXVIII, თბ., 2011;

ჰ. ჩიმქე 2013- ჰ. ჩიმქე, ბრუნვათა რაოდენობა ქართულსა და თურქულში (განსხვავებული და საერთო ბრუნვები და მათი ფუნქციები); საერთაშორისო კონფერენცია: თანამედროვე ინტერდისციპლინარიზმი და ჰუმანიტარული აზროვნება , ქუთაისი, 2013;

არნ. ჩიქობავა 1998 - არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება: თბ., 1998;

Z. Korkmaz 2009 – Z. Korkmaz,Türkiye Türkçesi Grameri –Şekil Bilgisi, Türk Dili Kurumu Yayınları,Ankara, 2009;

<http://lia24jumushadze.wordpress.com>

Rusudan Saghinadze /Akaki Tsereteli State University/
Harun Çimke /Asist. Prof., Recep Tayyip Erdogan University/

Problem of Turkish Speakers Studying the Name Paradigm in Georgian Language

Summary

This article deals with the problems of expressing the forms of names in the speech of Georgian-speaking Turkish and vice versa, Turkish-speaking Georgian.

The number of cases differ in Georgian and Turkish languages. There are seven grammatical cases in modern Georgian language (Nominative, Ergative (Narrative), Dative, Genitive, Instrumental, Adverbial and Vocative) and eight in Turkish (Nominative, Genitive, Dative, Accusative, Ablative, Locative, Vasita Hali – directly translated as an instrument (this case corresponds with Georgian Instrumental case), Esitlik hali (Lat. Ekvativ) equalizer – Adverbial.

Common cases for both languages are the following: Nominative, Dative, Genitive, Instrumental and Adverbial. We can distinguish different types of cases in both languages:

a) Grammatical cases that Georgian language has and Turkish doesn't. Such as, Ergative (Narrative) and Vocative;

b) Cases that Turkish language has and Georgian doesn't. Such as: Accusative, Ablative, Locative.

Ergative (Narrative) and Vocative cases are discussed in this work. These are the cases that Georgian language has and Turkish doesn't. The attempts are made to overcome the problems associated with the ways of their study.

მანანა ტაბიძე /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

ირანში გადასახლებული ქართველების ლინგვისტური მარკერები

დღეს, საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ქართველთა მარკირებისათვის რამდენიმე ლექსემა გამოიყენება: “ემიგრაციაში წასული”, “უცხოეთში მცხოვრები”, ირანში, თურქეთში, “დასახლებული” ქართველები, ფერეი-დანელი ქართველი, თურქეთელი ქართველი, კახეთიდან გადასახლებული ქართველები, “ჩვენებურები” და სხვ.

თითქმის ყველა ეს ლექსიკური მახასიათებელი თანამედროვე მსოფლიოს პოლიტიკური ღირებულებების გათვალისწინებითაა შერჩეული, რათა მაქსიმალურად შესუსტდეს ლინგვისტურ მარკერში სხვაგან ცხოვრების მიზეზთა ამსახველი ცნებების გამოყენება და იმ ფუძეების აქტივიზაცია, რომელიც შორეული წარსულიდან ხშირ შემთხვევაში ომებისა და მასობრივი დაპირისპირების მრისხანე აჩრდილებს გამოიხმობდა. ასეთია: აყრა, გარეკვა, წასხმა, დარბევა, მოოხრება, დაწოკება, დევნა, ლტოლვილება და სხვ. ამ ლექსიკამ, სამწუხაროდ, ჩვენს დროშიც პოვა გამოყენება, რადგან აფხაზეთსა და სამაჩაბლოში განვითარებულ მოვლენებს კვლავ დასჭირდა ლინგვისტური მარკერების მორგება-მისადაგება (T. Turkia, 2008.

<http://195.178.225.22/CSmsl/msl/Turk.pdf>).

უნდა ითქვას, რომ ჩვენი ისტორიული წარსული (ისევე, როგორც ნებისმიერი ქვეყნისათვის მისი საკუთარი ისტორია) დღეს აღიქმება სემიოტიკური სიმძაფრით, რადგან საერთო წარსული ის ღერძია, რომლის გარშემოც ის ადამიანები (საზოგადოება, ხალხი, ერი) კონსოლიდირდება, რომელსაც საერთო სიხარულისა თუ წუხილის მოგონება, ერთი და იმავე ისტორიული ფაქტისადმი არა მხოლოდ ერთნაირი დამოკიდებულება, არამედ თუნდაც ერთი და იმავე ისტორიული მომენტის ცოდნაც კი ერთმანეთის მიმართ სიახლოვის გრძნობას აღუძრავს. ამგვარი საერთო წარსული საუკუნეთა შემდეგ არა მხოლოდ ბარიკადების ერთ მხარეს, არამედ საპირისპირო მხარეს მდგომთა გამაერთიანებელ მოგონებადაც შეიძლება მოგვევლინოს.

სოციოლინგვისტიკაში ხშირად მიმართავენ პიროვნებისა თუ საზოგადოების იდენტობის კვლევის ისეთ მეთოდებს, რომლითაც დაკვირვების ობიექტის იდენტობის დასადგენად სხვადასხვა ისტორიული ფაქტისა თუ ტრადიციული ღირებულებებისადმი დამოკიდებულების განსაზღვრა ხდება და საზოგადოებრივ ერთობად სწორედ ისინი მიიჩნევიან, ვინც ერთიანია ამ თვალსაზრისით (Bo

Petersson, 2000: 17-18); თუმცა ღირებულებათა სისტემა უაღრესად ფართო და რთულია, და ყველა ასპექტის გამოკვლევა დღეისათვის ცნობილი მეთოდებითა და მეთოდოლოგიებით ძალიან ხანგრძლივსა და მძიმე შრომას მოითხოვს. ქართველთა ეროვნული იდენტობის კვლევის გზაზე ერთაერთი მნიშვნელოვანი ისტორიული მომენტი მე-17 საუკუნის ქართლ-კახეთის ბედს უკავშირდება. მხედველობაში გვაქვს კახეთის დიდი ტრაგედია, რომელიც კახეთის მიწა-წყლიდან ქართველთა აყრასა და უცხოეთში გადასახლებას შეეხება. ნებისმიერი მეტ-ნაკლებად განათლებული ქართველისათვის: ირანში ქართველთა გადასახლების კონტექსტის ლინგვისტური მარკერები საერთოა: “ფერეიდანი — საქართველოს ტკივილია”, “შორია გურჯისტანამდე”, სულ ახსოვდათ: “ნუ გათათრდები”, “ღალატი რომ არ ყოფილიყო” და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ ფერეიდანის ქართველობა სპარსეთში სასტიკი ომების შედეგად მოხვდა, ქართული ისტორიული წყაროებიცა და მწიგნობრული აზრიც ამ ეპოქის მოვლენათა შეფასებისას უფრო მეტს ამბობს ამ საბედისწერო მოვლენებში თავად ქართველთა მიერ დაშვებულ შეცდომებსა და ღალატზე, ვიდრე სპარსელთა პასუხისმგებლობაზე. სხვათა შორის ეს დამოკიდებულება, როგორც ჩანს, ძალიან ღრმად არის ქართველთა ცნობიერებაში გამჯდარი; ცხადია, ყველას ესმის, რომ ღალატისა და ვერაგობისაგან არცერთი ერი არაა თავისუფალი, და კაცთა ბუნების ეს მახინჯი მხარეები ყველგან იჩენს თავს. ასე რომ არ იყოს არც საკონცენტრაციო ბანაკები იარსებებდა, არც ხიროსიმა, არც 11 სექტემბერი და არც თანამედროვე ცივი და ცხელი ომები. მაგრამ ქართველთა თვითნაწილში იკითხება განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა საკუთარი თვისტომის საქციელზე, და მიდრეკილება ყოველი კონკრეტული მანკიერების განზოგადებისაკენ; ძალიან ხშირია ჩვენში გამოთქმა “ქართველები გაუტანლები ვართ”, “ქართველები მოღალატეები ვართ”, “ზარმაცები ვართ”, “არ ვიცით ერთმანეთის ფასი” და სხვ.

ეს მტანჯველი თვითკრიტიკა და მუდმივი განსაცდელი, როგორც ჩანს, სხვათა საქციელის მკაცრად შეფასებას უშლის ხელს, და ამიტომაცაა, რომ ქართველობა ხშირად შემწყნარებლური (და ზოგჯერ გადაჭარბებული შემწყნარებლობითაც კი) თვალთ უყურებს ისეთი სპეციფიკური მოღვაწეების “სასხვისო” (სხვებისთვის განკუთვნილ) წარმატებებს, როგორც არიან, მაგალითად, გიორგი სააკაძე და იოსებ ჯულაშვილი, რომელთა პიროვნული წარმატებები საქართველოსთვის ზიანის მოტანას გულისხმობდა.¹

¹ მაშინ მოუთრავი დიდს ხანს ახლდა შააბაზს გუერდსა და მრავალი ემსახურებინა მოუთრავსა. და დაანდო გული და წყალობაც მრავალი ექნა,

ქართული პერიოდიკა მეცხრამეტე საუკუნის შუა წლებიდან მოყოლებული დროდადრო ეხებოდა სპარსეთში მოსახლე ქართველების თემას, თუმცა კი აშკარად იგრძნობოდა ინფორმაციის სიმწირე. და მაინც, ალაგ-ალაგ მაინც ქვეყნდებოდა ფერეიდნულ კილოზე გაწყობილი ხალხური ლექსები, ხალხში შემონახული ლეგენდები და მოგონებები. კომუნისტური რეჟიმის პირობებში ფერეიდნულთა ნახვა რიგითი ქართველისათვის მიუწვდომელი ოცნება იყო, შეიძლება ამიტომაც ემატებოდა მცირე ინფორმაციებს დიდი წარმოსახვა და იდეალიზაცია ჩვენი თანამემამულეებისა; ხალხი ერთმანეთს უყვებოდა ფერეიდნულ ქართველთა წარმატებულ საქმიანობაზე ირანში, ქართული ენის დიდებულ ცოდნაზე, ქართული დაბა-სოფლების სახელწოდებათა სიცოცხლეზე ფერეიდანში, ფერეიდნული დედების ნამღერ იავნანაზე, ფერეიდნულ ქართველთა მრავალშვილიანობაზე (ეს მითი სულ მუდამ ერის რიცხოვნობაზე მოწუხარი ქართველების შეთხზულია), ჭადის გამოცნობისას ზედ ჯვრის გამოსახულებაზე და ა.შ.. შეიძლება ითქვას, რომ როგორც ფერეიდანში ინახავდა ხალხი თავისი იდენტობის განმსაზღვრელ ლეგენდებსა და მითებს, ისე ქმნიდა საქართველო ახალი ტიპის მითოლოგიას ფერეიდანში მცხოვრები ქართველების შესახებ. უნდა ითქვას, რომ ამ მითებისა და ლეგენდების სრულიად საქართველოში “გადამტანი” სწორედ პერიოდიკა გახლდათ.

თავის დროზე ქართული პრესა დიდი აღტაცებით გამოეხმაურა ზაქარია ჭიჭინაძის (1853—1931) ნაშრომს - “შავი დრო (ქართველთა გადასახლება ფერეიდანში), რომელსაც ავტორი ასე იწყებდა: ქართველებმა მეჩვიდმეტე საუკუნეს “შავი დრო” უწოდეს. ანუ ერთ-ერთი ლინგვისტური მარკერი სწორედ “შავი დროა”, მიუხედავად ჩვენს ისტორიაში მრავალად არსებული “შავი” დროებისა, ეს შესიტყვება ქარ-თული იდენტობის ლექსიკურ ნუსხაში სწორედ ფერეიდანთანაა მიბმული.

რამდენიმე ლინგვოკულტუროლოგიურ მარკერს დავასახელებთ:

- უნდა ითქვას, რომ XVII საუკუნე არის **შავი დრო** ქართველთა, **შავზედ უფრო მეტიც.სისხლის წვიმების დრო**, როგორც

იცოდა, რომ მოურავემან ჩემს იქით არა იცის რაო. და უბრძანა მოურავს: „მნებავს წარსვლა შენი საქართველოში და თანა წარგატან ყარჩინა-ხანს სპითა მრავლითა და ძესა ბაგრატისასა, პატარა სჯომნ-ხანს, წარვედ და მივედ პირველად და მოაოჯრე სრულიად კახეთი და იავარ-ყავთ და მოსარ პირითა მახვლისათა ქართლი, აჰყარე და ჩამომისხი აქა“. აღუთქუა ნიჭი დიდი და საბოძვარი მრავალი. (ბერი ეგნატაშვილი)

თქმულა “ნუგზარ ერისთვის დროსაო, სისხლის წვიმების დროსაო... (ზ. ჭიჭინაძე);

- “კახეთი კი დაამხო, წელში გაწყვიტა, გადაასახლა“. (ზ. ჭიჭინაძე).
- ამის მეტაფორობას სწევდა ბარბაროსულად გაზრდილი შაჰ-აბასი. **ბებია ამისი შალიკაშვილის ქალი განლდათ. ბებია მ დასწყევლა ეს ბარბაროსი, როცა საქართველოს ასაკლებად წამოვიდა** (ზ. ჭიჭინაძე).
- “ასე ამბობდა ქართველი, სპარსეთში გადახვეწილი, რაც უნდა მტანჯონ, მაწამონ, მაინც დაგრჩები ქართველი“.
- მხოლოდ რამდენიმე ამონარიდს დავასახელებთ ქართლის ცხოვრებიდან, რაც ლინგვისტურ მარკერთა ხასიათის საჩვენებლად, ვფიქრობთ, საკმარისია:
- “და უბრძანა მოურავს: ...წარვედ და მივედ პირველად და **მოაოჯრე სრულიად კახეთი და იავარ-ყავთ და მოსარ პირითა მახვლისათა ქართლი, აჰყარე და ჩამომისხი აქა**“.
- “მაშინ მოურავი **დაჰპირდა ქართლის დაჭერასა და კახეთისასა**, და თვთანც უნდოდა შააბაზს, და დართო ნება შააბაზ წამოსვლისა“. (ბერი ეგნატაშვილი)
- პირველ თურმე ერჩივა მოურავს შააბაზ ყენისათჳს ესრეთ, ვითარმედ: ქართლში ზამთარ მიდიო, ხიზანი მთაში ვერ შევად და, რასც გინდა იქო, და თუმცა მთაში შევიდენო თოვლი და სიცივე ამოსწყუეტსო. და ესმინა შააბაზს სიტყუა მოურავისა და მოვიდა თუესა იანვარსა ხუთსა, ქრისტეს აქათ ჩქედ, და აღილო ციხე თორღისა შააბაზ და გამოილო ყოველივე საგანძური კახეთისა.
- მაშინ ეზრახა შააბაზ ლეკთა და გაუგზავნა კაცი და შეუთუალა ესრეთ, ვითარმედ: **მნებავს წარმოტყუენვა და იავარ-ყოფა სრულიად სანახებისა ამის, კახეთს მე ავყრი და, რაც მანდ ხიზანი კაცი და ქალი შემოვიდეს, დაატყუე[ვე]თო.** და წარვიდა და ჩავლო კახეთი და **ამოსწყვტა.** და წავიდა და **მოაოჯრა, და სხუანი აჰყარნა და თანა წაასხნა.** და რომელნიმე ლეკთა **ამოსწყვტეს და დაატყუევეს** და რომელნიმე მორჩეს თუშეთს, ფშავს და ჳევსურეთს, და სხუანი **ააოჯრეს და ამოსწყვტეს,** და რაც-ოდენნი შეიპყრეს, ცოლშვილიანად აჰყარეს და წაასხეს რომელიმე ფერიასა, რომელნიმე ახლანან თანა აწცა წინამძღოლ-მეთოფედ და არიან დღეინდელად დღემდე მეთოფედ, წინა უძღუებიან ყაენსა. მაშინ შემუსრა და დაამტვრია, რაოდენნი დაუშთა პირველ, ხატნი და ჳუარნი და წარმოილო ნაცარცვი და ნატყუნავი მისი.

- წაიკითხა და ესრეთ ეწერა ყარჩინახანთანა ყაენისაგან, ვითარმედ: “რაჟამს **მოსრათ კანნი, აჰყარეთ ქართლი და წამოასხით**, ხოლო მოურავს უღალატე, მოსჰერ თავი და გამომიგზავნე“.

სამეცნიერო ლიტერატურა ცხადყოფს, რომ პიროვნების, საზოგადოების, ერის თვითობის შესწავლისას განიხილება რამდენიმე პარამეტრი:

1. მიმართება დანარჩენ სამყაროსთან (წვლილი სხვა ქვეყნების კეთილდღეობაში, სამხედრო წარმატებები, კულტურული ღვაწლი და სხვ.);
2. იდეალი, რომელშიც თავსდება პიროვნების (ერის) ბიოგრაფია; აქ შედის გმირული ისტორია, ძველ წყაროებსა და დოკუმენტებში აღწერილი და დადასტურებული ყოველდღიური ცხოვრებით;
3. როგორ წარუდგენს ადამიანი (ერი) საკუთარ თავს სხვებს;
4. როგორ წარუდგენს ადამიანი საკუთარ თავს თავისიანს (მიგნიდან).

ერის თვითობის განმსაზღვრელ ნიშანთა შორის გარკვეული მიმდევრობაა დაცული; იმის მიხედვით, თუ ვისთვისაა განკუთვნილი ინფორმაცია, ინფორმანტი სხვადასხვა ნიშანს წამოწევს წინ და გარკვეული იერარქიითაც განალაგებს მათ. მაგალითად: ევროპელისათვის მისი ევროპელობა მნიშვნელოვანია სხვა სამყაროსაგან თავის გასამიჯნად, მაგრამ შიგნით, ევროპელთა შორის, სხვა მახასიათებლები მოქმედებს (ადმოსავლეთი და დასავლეთი ევროპა, ევროპის ესა თუ ის სახელმწიფო, კულტურული მონაპოვარი და სხვ.) /Uses of the Other. 1999: 37/;

რამდენადაც თანამედროვე მსოფლიოს პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნები საზღვართა წაშლასა და საყოველთაო ასიმილაციას გულისხმობს, თანდათანობით აქტუალური ხდება წარსულში ჩამოყალიბებულ წარმოდგენათა დაშლა და იმის დასაბუთება, რომ ზოგჯერ ეს წარმოდგენები ოდენ მითებსა და ლეგენდებზეა დაფუძნებული და არა ობიექტურ გარემოებებზე.

რა შეიძლება ჩაითვალოს საზღვართა პოლიტიკურად რელევანტურ მარკერად? ეს შეიძლება იყოს ენა, ისტორია, რელიგია, და ა.შ.,

რა ხდის ენას ეროვნული თვითობის მნიშვნელოვან მტარებელად?

ისტორიული განვითარების გზაზე ყველა ქვეყანას გამოუცდია მომხდურთა აგრესია. სწორედ ეს მომხდური ხასიათდებოდა ისეთი სიტყვით, როგორიცაა “უცხო” “მტერი”, “ურწმუნო”, “ურჯულო”, “სასტიკი”, “ყრუ” (მაგ., მურვან ყრუ). ეს კი თავისთავად გულისხმობს, რომ რაც ამგვარ “უცხოს” ახასიათებდა, ცუდია, ხოლო ის, რაც თავად სახელის დამრქმევს ახასიათებს, ამის საწინააღმდეგოა (კარგია): თავისიანი, საკუთარი, შინაური, მოყვარე, მორწმუნე, მერჯულე და სხვ.

იმის მიხედვით, თუ როგორ იცვლება მტერი, იცვლება ნაკლოვანებათა და ღირსებათა რაოდენობაც და თანამიმ-დევრობაც.

ა) ლექსემები: “სხვა“, “უცხო“ ქართულში იმ საზღვრის მიღმა რჩება, რომლის აქეთ თავს იყრის ყველა “ნაცნობი“. “სხვის“ კატეგორიაში განთავსდება: “თათარი“, “ურჯულო“, “ჩრდილოელი“, “გადამთიელი“ და სხვ.

ქართველისთვის ქართველიც შეიძლება იყოს “უცხო“, თუკი ეროვნული თვითობისთვის დამახასიათებელ პარამეტრებს არ აკმაყოფილებს. ასეთს — “უჯიშო“, “გადაგვარებული“, “უცხო ნიადაგზე გადარგული და აღზრდილი“ ჰქვია. ქართველისათვის - ნაკლად მიიჩნევა:

- ბ) პირუმტკიცობა
- გ) სიძუნწე
- დ) არაკაცობა
- ე) სიმხდალე
- ვ) ამპარტავნობა - ღირსებად მიიჩნევა:
 - ა) გულუხვობა
 - ბ) კაცობა²
 - გ) გულმართლობა
 - დ) გულწრფელობა
 - ე) საიმედოობა; გამტანობა.

ქართულში სათანადო ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის სიუხვე და კონოტაციური მრავალფეროვნება ამ მსჯელობის სამართლიანობას ადასტურებს.

“სხვა“ (“უცხო“) ქართველისათვის ის ადამიანია, რომლისთვისაც არა მარტო მისაღები არ არის, არამედ მაინცა და მაინც არც გასაგებია ქართველთა ყოფა-ცხოვრება, წესი და ადათი (ამგვარი ადამიანისთვის ენას აქვს კიდევ თავისი სახელი: “გადამთიელი“; ისეთი უცხოელები კი, რომელნიც ქართველთა მიმართ კეთილგანწყობილ ხალხად მიიჩნევიან, სათანადო მსაზღვრელით არიან აღნიშნულნი: “ჩვენი ებრაელები“, “ჩვენი აზერბაიჯანელები“ (შღრ. “ქართველი ებრაელები“, მაგრამ “საქართველოს სომხობა“).

საბასთან ჩვენთვის საინტერესო სიტყვები ასეა განმარ-ტებული :

- ჩუენებური — ჩუენის თემისა
- უცხო, საუცხოო, სხვისი, გადამთიელი, ცხრა მთას იქითა, გადაკარგული, გადახვეწილი, შორეთი.
- უცხო — სხვა(ს) ქვეყ(ა)ნისა
- უცხოთესლი სხვა გვარის(ა) უმჯულო
- უცხოტომი სხვა გვარისა

² ეს ლექსემა შეიძლება ითქვას სრულიად სპეციფიკური, ოდენ ქართულ სინამდვილეში მოქმედი შინაარსით გამოირჩევა და სპეციალური კვლევის საგანიც შეიძლება გახდეს.

“სხვაში“ მოიაზრებიან სხვადასხვა ერისა და ეთნოსის წარმომადგენლები, რომელთაც ერთი საერთო აქვთ — ქართველებისა და ქრისტიანობის მტრობა.

ჩვეულებრივ, “სხვა“, “უცხო“ უფრო ადვილი დასახასიათებელი ჩანს, ვიდრე ახლობელი, რამდენადაც ზოგადი თავისებურებების შემჩნევა და შეფასება არ არის ძნელი, ხოლო დეტალების შეფასებას ფართო და საფუძვლიანი ცოდნა ესაჭიროება.

სურვილი იმისა, რომ ინდივიდმა (ან ერმა), შეძლების-დაგვარად, შემოსაზღვროს ის სივრცე (და საზოგადოება), რომელშიც იგი თავდაჯერებულია, შინაა, საიმედოა და ცუდი, ენობრივადაც არის აღნიშნული სათანადო ლექსიკით; ამ რიგისაა: “საკუთარი“, “ახლობელი“, “მოყვასი“ და ა. შ.

უპირველეს ყოვლისა, “საკუთარზე“ მითითებას კუთვნი-ლებითი ნაცვალსახელი კისრულობს.

საინტერესოა ნაცვალსახელი “თავისი“, რომელიც გარდა იმისა, რომ საკუთარს, კუთვნილს აღნიშნავს, ადამიანთა (ან კოლექტივთა) შორის სიახლოვის გარკვეულ ხარისხზეც მიუთითებს:

“უკუეთუ ვინმე თვისთა, და უფრომსლა სახლეულთა არა ილუწოდეს.“

“თვისთა და ნათესავთა უვარისყოფითა ასსა წილსა მიღებად ... აღუთქუმიდა. პირველ ყოვლისა თვისთა და მეგობართა განუშორიან.“

აქ საინტერესოა ისეთი შეწყვილება, როგორცაა: “საკუთართა თვისთა“, “თვისი მისი“, “ყოვლისა თვისთა [და მეგობართა]“, “ნათესავნიდა თვისნი“.

ამგვარივე დატვირთვით მუშაობს ქართულში “ჩემი“ და “ჩემიანი“: ჩვენ, ჩემები, ჩვენებური, ჩვენიანი, ჩვენში და სხვ.

ენობრივი თვითობას უფროსად ღრმა საფუძველი აქვს ადამიანის ცნობიერებაში. თანამედროვე სოციოლინგვისტების ის ნაწილიც კი, რომელიც ჩვეულებრივ ერსა და ეროვნულ ფასეულობებს ადამიანებისათვის წიგნებიდან ხელოვნურად ჩანერგილ რომანტიზებულ მითებად აცხადებს, იძულებულია აღიაროს, რომ საზოგადოების კონსოლიდაცია მხოლოდ “მიგნიდან“ თვითაღქმის ერთიანობის შემთხვევაშია შესაძ-ლებელი (შესაძლოა, სწორედ ამიტომ ხარჯავენ გლობალისტები ამდენ ენერჯიას სხვადასხვა ხალხის ეროვნული თვითობის დასარღვევად).

1. “ადამიანის დამოკიდებულება მისი გარემომცველი სამყაროს მიმართ პარადიგმატული ბუნებისაა. ცხადია, შეუძლებელია ერთბაშად მთელი კოსმოსი ერთნაირ ხარისხში იქნას დანახული და აღქმული. ამიტომაცაა საჭირო ათვლის წერტილი, რომლიდანაც სიმორე-სიახლოვის მიხედვით შეიძლება მზერა გავადევნოთ მთელ მანძილს პირის ადგილსამყოფლიდან უშორეს წერტილამდე. არის

თუ არა ეს მომენტი გათვალისწინებული ენობრივ მასალაში? ათვლის წერტილი ხომ არის დედაენა, რომელიც შეიცავს ცნობიერ თუ ქვეცნობიერ ცოდნას ადგილის, როგორც ადამიანის სამყოფლის (თავშესაფარი, სამკვიდრებელი, სადგომი...) შესახებ. ამ თვალსაზრისით ლექსიკის კვლევა აუცილებლად შეიცავს ორ განზომილებას - სინქრონიულსა და დიაქრონიულს“ (თ. თურქია, 2009: 94-102).

სხვათა შორის „თავისიანისა“ და „უცხოს“ კვალიფიკაცია გააადვილებს ამ “თავისიანში“ მოსააზრებელი ხალხის გამოცნობას. სოციოლინგვისტები “თავისიანის“ ამოცნობის სხვადასხვა ენობრივ მაჩვენებელზე მიუთითებენ, მათგან ყველაზე თვალსაჩინოა:

- აქცენტი;
სახასიათო მეტყველება (მაგ., დიალექტიზმები);
საერთო სიტყვა-სიმბოლოები (მაგ., ისტორიული გმირები, სამხედრო წარმატებები, კულტურულ-სოციალური ფორმულები...);
ფრაზეოლოგიზმები;
საერთო სამეტყველო ეტიკეტი;
საერთო შეფასებითი კრიტერიუმები;
საერთო მტერ-მოყვარე და მათი ერთნაირი ენობრივი შეფასება;
საერთო იუმორი.

ყველა ამ პარამეტრის დამთხვევა მხოლოდ ერთსა და იმავე ერშია შესაძლებელი. ამ ერთობის აღმნიშვნელი ლექსიკური მარკერებიდან კი ჩვენში ყველაზე გავრცელებულია “სრულიად საქართველო“, “ყოველნი ქართველნი“, “ჩვენებურები“, “ჩვენი ენა“, “ჩვენი მწერლობა“:

ჩვეულებრივ, ინდივიდის, ეთნოსის, ერის მიერ დანარჩენებთან ერთიანობის მოაზრება ენის მეშვეობით ხდება.

“უდავოა, რომ ენას აქვს უაღრესად დიდი სიმბოლური ძალა ეთნოსისათვის. სიმბოლოები დგანან რეფერენტთა შორის და ყველა ენა რეალობისადმი მოლაპარაკის დამოკიდებულებას გამოხატავს, მისი მეშვეობით გამოითქმება ფასეულობანი, რომელნიც ენის ცოდნის ხარისხის შესაბამისად ეთნოსის ფასეულობათა გამომხატველ ერთობაში ამკვიდრებინებს ადგილს მოლაპარაკეს. რატომ არის ენა ეთნოსის თავისებურებების ყველაზე მარჯვე (და ფასეული) გამომხატველი ყველა სხვა სიმბოლოსთან შედარებით? არაფერს არ შეუძლია იყოს ეთნოსის სიმბოლო (საკვების ტიპს, ჩაცმულობას, საცხოვრებელ სივრცეს, არტიფაქტებს, შრომით თავისებურებებს), მაგრამ ენას შეუძლია; იგი ამთლიანებს მთელ ეთნოსს, კრებს მას, მოუწოდებს ერთობისაკენ“ (Uses of the Other).

თუმცა ისიც უნდა ვთქვათ, რომ ენობრივი თვითობა არსებობს ერში მას შემდეგაც, როცა თავად ენა იკარგება. სხვის ენაზე

მოლაპარაკე ადამიანი, რომელსაც თავისი წარმომავლობა ახსოვს, თავისდაუნებურად მშობლიური ენის მსოფლნატს ასახავს უცხო სიტყვებით. როგორც ლინგვოკულტუროლოგებს მიაჩნიათ ადამიანი მშობლიური ენის ლოგიკასა და ექსპრესიას იმეორებს უცხო ენაზე საუბრისას; ამ მიმართულებით კვლევის წარმოება ძალიან მნიშვნელოვანია.

აი, რამდენი სამუშაო საქართველოსა და ფერეიდანის ქართველთა იდენტიფიკაციის მიმართულებით. ჩვენ უნდა ვიპოვოთ ერთიანობა არა მხოლოდ წარსულში, არამედ ახალი ტიპის მსოფლიოშიც.

დამოწმებული ლიტერატურა:

თ. თურქია, მოსახლეობის მიგრაციის ლექსიკური რანჟირებისათვის - სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქართული ენისა და კულტურის ინსტიტუტი, აფხაზური ენისა და კულტურის ინსტიტუტი, პირველი ეროვნული სამეცნიერო სესია ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები“, თბილისი, 2009;

მ. ტაბიძე, უცხო“ აღმნიშვნელი ლექსიკა ქართულში, კავკასიოლოგიური ძიებანი, I. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა (ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე), თბილისი, 2009, სტატია, გვ. 167-180 ;

სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, I, თბილისი, გამომცემლობა მერანი, “1991; II, 1993;

ქართლის ცხოვრება, I, ს.ყაუხჩიშვილის რედაქციით, სახელგამი, თბილისი., 1955;

ქართლის ცხოვრება, II, ს.ყაუხჩიშვილის რედაქციით, სახელგამი, თბილისი., 1959;

ქართული აგიოგრაფიული ძეგლების სიმფონია-ლექსიკონი, I ა-ლ, გამომცემლობა არტანუჯი, თბ., 2005. 392;

Petersson Bo, National Self-images and Regional Identities in Russia, 2000, Hampshire GU 11 3 HR England;

Turkia, T. Lexic expressing migration in the country and some problems of language identity in modern Georgia (Conference on Caucasus Studies: Migration – Society – Language. Department of International Migration and Ethnic Relations (IMER). Malmoe University, Sweden) 28-30 November, 2008;
<http://195.178.225.22/CSmsl/msl/Turk.pdf>;

Uses of the Other. “The East” in European Identity Formation, Iver B. Neumann, Borderlines, volum 9, University of Minnesota Press. Minneapolis, 1999.

Manana Tabidze /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called
Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Linguistic Markers of Georgians Exiled in Iran Summary

Nowadays, there exist a few lexemes used as markers of Georgians living outside the borders of Georgia, such as: ‘emigration’, ‘living abroad’, Georgians ‘settled’ in Iran, Turkey, Georgian community of Fereydan, Turkish Georgians, Georgians exiled from Kakheti, ‘Chveneburebi’ denoting ‘Georgians in Turkey’, etc.

It should be noted that our historical past (like for any country its own history) is now perceived with semiotic urgency as long as the past is the axis around which these people (society, nation) are consolidated. People feel closeness while recalling common happiness and sorrow, similar attitude towards one and the same historical fact, even their knowledge of this or that historical moment. Thus, centuries later, common past may turn out to be a unifying memory not only from one side of the barricades, but also from the side of those standing on the opposite sides.

Within the context of researching national identity of Georgians, the fate of Kartl-Kakheti in the 17th century can be considered as one of the most significant historical moments. We mean the great tragedy of Kakheti when Georgians were exiled abroad. Linguistic markers referring Georgians exiled in Iran are common for any more or less educated Georgian: **‘Fereydan is a pain of Georgia’, ‘It’s far from Gurjistan (Georgia)’, ‘Do not become a Tatar’, ‘Had it not been treason’,** etc.

Despite the fact that Georgians of Fereydan happened to be exiled in Persia as a result of brutal wars, while assessing the events of this epoch, Georgian historical and literary sources are recalling more about mistakes and treason committed by Georgians than talking about the responsibility of Persians. This attitude seems to be deeply embedded in the Georgian consciousness; it is obvious that no nation is free from ‘treason and deceit’ and these vicious sides of men’s nature are everywhere. However, Georgians turn out to feel particular responsibility for the behavior of their fellow citizens and they tend to generalize every single fallaciousness. Expressions like ‘We, Georgians, are unreliable’, ‘We are traitors’, ‘We are lazy’, ‘We do not appreciate each other’, etc. are very common.

Under the Communist Regime, it was an unattainable dream to see Fereydan Georgians. That might have been the reason why imagination and idealization were added to the little information people had about their compatriots. People retold each other about successful deeds of

Fereydan Georgians, their high level of knowledge of the Georgian language, existence of Georgian villages with Georgian names, lullaby sung by Fereydan mothers, families having many children (this myth is invented by people concerned by the number of Georgian population), baking maize-bread with an image of cross on it, etc. It can be concluded that like Fereydan Georgians kept legends and myths defining their identity, Georgians also created a new kind of mythology about their compatriots living in Fereydan.

ტარიელ ფუტყარაძე /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

მიხეილ ლაბაძე /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

თამარ ლომაძე /თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი/

ლია ოთინაშვილი /სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი/

ქართული ენის სწავლება “ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსის“ ბაზაზე: პრობლემები და პერსპექტივები

თანამედროვე კომუნიკაციები, ორენოვანი თარგმანები და კვლევები უკვე არსებითადაა დამოკიდებული ტექსტების **მომცველობით** კორპუსზე; მომავალი კომუნიკაციები, ზოგადად, ერებისა თუ სახელმწიფოების კულტურა კი სრულად იქნება დამოკიდებული მასზე. “ტექსტების კორპუსი“ ერისა თუ სახელმწიფოს იდენტობის საფუძველი ხდება. წარმოდგენილ სტატიაში წინა პლანზე წამოვწევთ ტექსტების კორპუსის როლს ენის სწავლების პროცესში.

სწავლების პროცესში კორპუსის გამოყენებით გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან დაინტერესდნენ. ამ პერიოდში, პირველად კორპუსის საფუძველზე, შეიქმნა კოლინის ინგლისური ენის შემსწავლელთა ლექსიკონი¹. ამას მოჰყვა ბევრი სხვა პუბლიკაცია და სამეცნიერო ნაშრომი კორპუსის საშუალებით ენის სწავლების გაუმჯობესების მიმართულებით.

კორპუსის როლი ენის სწავლებაში საკმაოდ ეფექტურია. დღეისათვის იგი უკვე ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ მეთოდადაა მიჩნეული. კორპუსი საინტერესო შესაძლებლობებს იძლევა ახალი ტიპის, უფრო ეფექტური სახელმძღვანელოს ფორმირებისა. ეს კი ავტორს საშუალებას აძლევს, პედაგოგის დახმარებით, მარტივი ხერხით გაამახვილებინოს მოსწავლეს ყურადღება ყველა საჭირო და მნიშვნელოვან დეტალზე, რაც საწინდარია ენის პროფესიულ დონეზე დაუფლებისა.

¹ T. Bongaerts, P. de Haan, S. Lobbe, & H. Wekker (Eds.), Computer applications in language learning, pp. 9-27

კორპუსი ხელს უწყობს ლექსიკური და გრამატიკული კომპლექსურობის დონის გაზრდას. კორპუსზე დაკვირვება მასწავლებელს აჩვენებს ნაკლებად ან უფრო ხშირად გამოყენებადი ლექსიკის ან გრამატიკული კონსტრუქციების სიხშირეს, რის მიხედვითაც ხდება ლექსიკური და გრამატიკული სავარჯიშოების შედგენა.

ამავდრიულად, კორპუსის საშუალებით აწარმოებენ ენების შეპირისპირებით ანალიზს, რომელიც ითვალისწინებს მშობლიური და შესასწავლი ენის კორპუსების შედარებას. ამ ტიპის ანალიზის საფუძველზე ხდება ორ ენას შორის როგორც მსგავსებების, ისე განსხვავებების დადგენა მორფოლოგიის, ლექსიკის, სინტაქსის, დისკურსისა და ფრაზეოლოგიის დონეზე. მშობლიური და სამიზნე ენების შედარებითი კვლევის მეთოდს აკრიტიკებენ იმ თვალსაზრისით, რომ ორი ენის შედარებისას ნაკლებია ცალკეული ენის მახასიათებლების დადგენის და შესწავლის პერსპექტივა.

სწავლების მიზნით ორი ტიპის კორპუსის გამოყენება შეიძლება. ესენია: მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკეთა კორპუსი (მაგ. ეროვნული კორპუსი) და ენის შემსწავლელთა კორპუსი.²

ენის შემსწავლელის კორპუსი შეიძლება დავყოთ ორ კატეგორიად იმის მიხედვით თუ როგორ ხდება მისი შეგროვება და შემდეგ პედაგოგიურ პრაქტიკაში გამოყენება. დღემდე ამ ტიპის კორპუსი გამოიყენებოდა მხოლოდ ე.წ. გადავადებული (**delayed**) პედაგოგიური საქმიანობისთვის, რაც მდგომარეობდა იმაში, რომ ენის შემსწავლელები კორპუსს დამოუკიდებლად კი არ იყენებდნენ, არამედ პირველ ეტაპზე ხდებოდა მისი ლინგვისტური დამუშავება სპეციალისტთა მიერ.

ბოლო დროს გაჩნდა ახალი ტიპის — ენის შემსწავლელთა ტექსტების ბაზაზე შექმნილი კორპუსი. ის პედაგოგებმა თავადაც შეიძლება შექმნან. ამგვარი, დიდი ზომის კორპუსები უფრო მასშტაბურია და შესაბამისად, ფართო ანალიზის საშუალებას იძლევა. მასწავლებლების მიერ კორპუსის შეგენის ერთ-ერთი დადებითი მხარე ისიცაა, რომ თავიანთი სტუდენტების კორპუსზე დაკვირვება ზრდის მათ მოტივაციას რაც შეიძლება ინტენსიურად გამოიყენონ ენის სწავლების კორპუსზე დაფუძნებული მეთოდი. მეორეს მხრივ, ეს ხელს უწყობს სტუდენტების ჩართულობას და კორპუსის მიხედვით აღმოჩენილ საკუთარ შეცდომებზე თუ პრობლემებზე დაკვირვება აუქობებს მათ მიერ ენის ათვისების დონეს.

² McEnery, T. & Wilson, A. *Corpus linguistics*. Edinburgh University Press, 2001, 2nd ed. p. 190-192.

მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკეთა კორპუსის ანალიზი ენის დეტალური შესწავლის საშუალებას იძლევა, რის შედეგადაც იქმნება ენის შემსწავლელთა ლექსიკონები და სასწავლო მასალები. ენის შემსწავლელთა კორპუსის შექმნა მასწავლებლებს თავად შეუძლიათ. მაგალითად, თუ ისინი სტუდენტებს დავალებად მისცემენ დაწერონ ესეები ერთ კონკრეტულ თემაზე ელექტრონულ ფორმატში. შეგროვებული მასალის საფუძველზე მასწავლებელი შეძლებს შეცდომების იდენტიფიცირებას, მათ დაჯგუფებას, ანალიზსა და საბოლოოდ, სასწავლო მასალების შესატყვისად დაგეგმვას.

პედაგოგიკის თვალსაზრისით, ძალიან მნიშვნელოვანია პირველი (მშობლიური) და მეორე (შესასწავლი) ენის კორპუსების შედარება. მასწავლებელს საშუალება ეძლევა მოახდინოს ლექსიკური, გრამატიკული და დისკურისთვის დამახასიათებელი სხვა ნიშნების იდენტიფიცირება.

რაც შეეხება ლექსიკონებს, დღეისათვის არც ერთი მათგანი, განსაკუთრებით ბრიტანული, არ არსებობს, რომელიც ბაზად კორპუსს არ იყენებდეს. ძირითადი ინგლისურენოვანი ლექსიკონები, რომლებიც გათვლილია ენის შემსწავლელთათვის, ან თუნდაც მათთვის, რომელთა მშობლიური ენაც ინგლისურია, დაფუძნებულია კორპუსულ ბაზებზე. გარდა ამისა, თუ კარგად დავაკვირდებით ლექსიკონის სტილსა და სტრუქტურას, შეგვიძლია ამოვიცნოთ, თუ რა ტიპის კორპუსი იქნა გამოყენებული და რამდენად საჭიროა იგი ლექსიკონის შედგენისათვის.³

ინგლისელი მეცნიერის ბარლოუს⁴ მიხედვით სწავლების პროცესში კორპუსი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სამ დარგში: სილაბუსის შედგენისას, მასალის დამუშავებისათვის და საკლასო მუშაობის პროცესში.

სილაბუსის შედგენისას მასწავლებელს აქცენტი აქვს გადატანილი კლასისა და მოსწავლეების საჭიროებაზე. შესაბამისი კორპუსის სწორად გამოყენების შემთხვევაში კი მას საშუალება ეძლევა განსაზღვროს კონკრეტული კლასისათვის კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებული ენობრივი მასალა.

მასალის დამუშავება ხშირად ეყრდნობა მასწავლებლის ინტუიციურ გრძნობას, თუ რისი სწავლა სჭირდებათ და სურთ მოსწავლეებს. კორპუსის დახმარებით შეიძლება სავარჯიშოები, რომლებიც ეფუძვნება რეალურ მაგალითებს. ამით კი მოსწავლეებს საშუალება ეძლევათ ენის სიღრმისეული შესწავლისა.

³ Aston Guy, *Corpora and Language Teaching*, 2000, p. 7-17.

⁴ Barlow, Michael, *Corpora, concordancing, and language teaching*, 2002 *Proceedings of the 2002 KAMALL International Conference*. Daejon, Korea

ენობივი ანალიზის დროს ხშირად გამოიყენება წინასწარ შეგნებულად შერჩეულ კორპუსი და კონკორდანსის მეთოდი. საკლასო მუშაობის პროცესში მასწავლებელს შეუძლია მასალის ახსნისას მიმართოს ზემოხსენებულ უკვე აპრობირებულ მეთოდს, ან კლასის სრული ჩართულობის მიზნით, ნება დართოს მოსწავლეებს, თავად გამოიყენონ ეს მეთოდი, რაც ხელს შეუწყობს მათ გააკეთონ საკუთარი დასკვნები ამა თუ იმ საკითხის შესწავლისას.

როგორც ჩანს საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კორპუსს საკლასო სამუშაოებში. იგი შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას, როგორც მასალათა საცავი, საიდანაც ადვილი შესაძლებელი იქნება საჭირო მასალის ამოღება სავარჯიშოების შესადგენად.

მოგეხსენებათ, სათანადო მაგალითების მოსახმობად ორი გზა იყო აპრობირებული: ან მხატვრული ლიტერატურიდან იწერდნენ მაგალითებს, რასაც ბევრი დრო მიჰქონდა, ან თავად იგონებდნენ. ახლა ეს საკითხი გაადვილებულია - ჩაწერთ სიტყვას და მაგალითები კონტექსტებითურთ რამდენიმე წამშია მზად როგორც მხატვრული ლიტერატურიდან, ასევე სამეტყველო ენიდან, რამდენადაც თანამედროვე რეპრეზენტაციული კორპუსები გაკრვეული ბალანსის დაცვით შეიცავს ყველა ტიპის ტექსტს.

მაგალითისათვის მოვიყვანოთ ერთი აქტივობა:

ვთქვათ, მასწავლებელი ხსნის გაკვეთილს, რომლის თემაა დიეტა. ძალიან რთულია ამ თემაზე იპოვო ისეთი ავთენტური ტექსტი, რომელშიც სიტყვა დიეტა ბევრ სხვადასხვა კონტექსტში იქნება მოხსენებული. ამისთვის მასწავლებელს მოუწევს დიდი რაოდენობით ტექსტების წაკითხვა, დამუშავება და შესაბამისი მასალის მოპოვება, რაც ძალიან ბევრ დროს წაიღებს და მასალა, სავარაუდოდ, მაინც ვერ იქნება ამომწურავი. ამ საქმეს კორპუსი გააიოლებს. კონკრეტული სიტყვისა თუ ფრაზის გაცილებით დიდი რაოდენობის მოძიების საშუალებას სწორედ კორპუსი იძლევა, მასში ბევრად მეტ მაგალითს ვიპოვით, ვიდრე ნებისმიერ სასწავლო მიზნით მომზადებულ ტექსტში. აქვე მოსწავლეებს საშუალება ეძლევათ ადვილად გაართვან თავი მასწავლებლის მიერ მიცემულ დავალებებს, როგორიცაა:

1. იპოვეთ ფრაზა თუ გამოთქმა, რომელიც შეიცავს სამიზნე სიტყვას;
2. გაარკვიეთ, ამ სიტყვის მნიშვნელობა იგივე რჩება თუ იცვლება სხვადასხვა კონტექსტში;
3. დააჯუფეთ მოცემული სიტყვის მნიშვნელობები სხვადასხვა ლოგიკური პრინციპით და ა.შ.

მიღებული პრაქტიკაა, ასევე კორპუსში შეტანილი ტექსტებიდან (მათ შორის სტუდენტების ნაშრომებიდან) ორთოგრაფიული, ფონეტიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური შეცდომების ამოწერა და ამ შეცდომების მიხედვით ენის შემსწავლელთათვის ტესტებისა და სავარჯიშოების შედგენა.

კორპუსი, ასევე, საჭირო მასალას იძლევა ენის ცოდნის დონის შესამოწმებელი ტესტების (ე. წ. **Language knowledge Level Tests**) შესადგენად. უნდა აღინიშნოს, ამ ტიპის ტესტის ზოგიერთი შემდგენელი თვლის, რომ კორპუსი ასეთი სამუშაოსთვის შეუფერებელია იმდენად, რამდენადაც იგი წარმოადგენს ერთ დიდ, არასტრუქტურულ ბაზას. ასეთ შემთხვევაში შეგვიძლია ავხსნათ, რომ მათი პრობლემა მომდინარეობს თავად კორპუსის გამოყენებასთან დაკავშირებული სირთულეებიდან და არა მისი შედგენილო-ბიდან. აუცილებელია, ბაზიდან სწორად იქნას შერჩეული მასალა, რომელიც საჭიროა ზემოაღნიშნული ტესტის შესადგენად. მაგალითისათვის გათვალისწინებულ უნდა იქნას ის ფაქტი, რომ აბსოლუტურად სხვა ტიპის მასალაა საჭირო, როცა, ვთქვათ, გერმანულენოვანი სწავლობს ინგლისურ ენას და სულ სხვა, როცა ფრანგულენოვანი ცდილობს ინგლისური ენის სწავლას. სხვა შემთხვევაში ენის შემსწავლელი წააწყდებიან საკმაოდ დიდ და მრავალ პრობლემას.

ისმის კითხვა: შეუძლია თუ არა კორპუსს ლინგვისტიკის ყველა პრობლემის გადაჭრა? პასუხი ცალსახაა, რა თქმა უნდა, არა. კორპუსი არის აშკარა დამხმარე საშუალება ლინგვისტიკასა და ყველა იმ სფეროში, რაც დაკავშირებულია ენის შესწავლასთან. უნდა აღინიშნოს, რომ კორპუსს აქვს გარკვეული ტიპის შეზღუდვები, ამიტომ იგი გამართლებულია იმ შემთხვევაში, თუ გამოიყენება კომბინაციაში ყველა იმ მეთოდთან, რომელიც განსაზღვრულია სწავლება-შესწავლისათვის.

ნებისმიერი სახის დასკვნა, რომელიც ჩვენ შეგვიძლია გავაკეთოთ ამა თუ იმ ენის შესახებ კორპუსის მეშვეობით, იქნება ზოგადი ხასიათის, ვიდრე დადასტურებული ფაქტი. აღნიშნულს დავაკვირდეთ ბრიტანული ნაციონალური კორპუსის (კორჩ) მაგალითზე, რომლის ბაზას წარმოადგენს ასი მილიონი სიტყვა. ანუ ზემოხსენებული ჰიპოთეზაში ჯდება მოცემული ასი მილიონი სიტყვა. გამომდინარე იქიდან, რომ ეს უკანასკნელი მთელი კორპუსის ბაზაა, ჰიპოთეზა ავტომატურად ვრცელდება მთელ ენაზე.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რიგ შემთხვევებში კორპუსისთვის განკუთვნილი ბაზა არ წარმოადგენს მთელ ენას, მაშინ აღმოჩნდება, რომ აღნიშნული ჰიპოთეზა არ შეიცავს სიმართლეს. ასეთ შემთხვევაში გვმართებს საკმაოდ დიდი სიფრთხილის გამოჩენა, რადგან აქ უკვე საქმე აღარ გვექნება მხოლოდ კორპუსის ლინგვისტიკისათვის დამახასიათებელ ფაქტთან, არამედ საჭირო გახდება ჩართულ იქნას მთელი რიგი სამეცნიერო მეთოდები.

ფართო კონტექსტის დისკურსი მკვლევარს საშუალებას აძლევს შეეხოს ენის გაცილებით მრავალფეროვან ასპექტებს. მორფოლოგიიდან აქცენტი გადადის ლექსიკაზე, ფრაზეოლოგიაზე,

ქანრობრივ მრავალფეროვნებაზე და სხვა, აქამდე ყურადღების მიღმა დარჩენილ ასპექტებზე. ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ ენის შემსწავლელთა კორპუსის შემქმნელებისთვის რაოდენობა გადამწყვეტი არ არის. კორპუსის ლინგვისტებისგან განსხვავებით, რომელთათვის მთავარი მიზანი რაც შეიძლება დიდი რაოდენობის ტექსტების შეგროვებაა, ენის შემსწავლელთა კორპუსის შემქმნელებისთვის პრიორიტეტულია იმ მასალის პოვნა, რომელიც შეიძლება ეფექტიანი გამოდგეს ენის შესწავლის პროცესში. სწორედ ამიტომ, ამ ტიპის კორპუსის შედგენა ეფუძნება საკმაოდ მკაცრ კრიტერიუმებს.

ხშირ შემთხვევაში კორპუსი იძლევა მტკიცებულებას, მაგრამ არა ახსნა-განმარტებას, რადგან ეს უკანასკნელი სცილდება მის ფარგლებს. ამიტომ, განსაკუთრებით ტექსტზე მუშაობის დროს, გვიხდება მივმართოთ სხვა სახის მეთოდს, რათა ჩავწვდეთ მის არსს. მაგალითისათვის ავიღოთ სიტყვა რეცხვა. სრულიად განსხვავებულ კონტექსტში ხდება მისი გამოყენება მდებრობითი და მამრობითი სქესის მიერ. ეს აიხსნება არა კორპუსის ფარგლებში, არამედ საზოგადოების მიერ, რომელიც ზოგადდება კორპუსში. აქ საქმე გვაქვს ე.წ. კულტურულ სხვაობასთან, ანუ უბრალოდ ჩამოყალიბდა რეცხვად წოდებული პროდუქტი, რომელსაც ქალი უფრო ხშირად იყენებს, ვიდრე მამაკაცი. ფაქტობრივად, ეს არის კულტურული სფერო, რომელიც განხილულ უნდა იქნეს, როგორც ქალის როლი საზოგადოებაში. ან სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, პროდუქტი, გამიზნული მდებრობითი სქესისათვის, რომელსაც ქალი უფრო აქტიურად გამოიყენებს თავის ყოველდღიურობაში, ვიდრე მამაკაცი.

ამდენად, ზოგიერთი განმარტება, რომელსაც ჩვენ ვეძებთ, ხშირად რჩება კორპუსის მიღმა. ზოგჯერ შესაძლებელია სასურველი განმარტება მივიღოთ მხოლოდ მინიშნების სახით, რაც კონკრეტული შემთხვევისათვის საკმაოდ უჩვეულო და გამოუსადეგარიც კი აღმოჩნდეს. ასეთ შემთხვევაში გამოსავალი ერთია, შერჩეული უნდა იქნას მრფოლოგიურად ანოტირებული კორპუსი. ინფორმაცია დართული კორპუსი თავისუფლად დაგვეხმარება ამა თუ იმ სიტყვის ახსნაში. ანუ თუ კორპუსი კარგადაა ანოტირებული და გრამატიკული მნიშვნელობებიც მიწერილია, მაშინ ვიღებთ სასურველ განმარტებას.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი კორპუსი სრულიად უარყოფს ვიზუალს, რომელიც ასოცირდება ტექსტთან. მაგალითად, გაზეთი არის კომბინაცია ტექსტისა და გამოსახულებისა. ეჭვგარეშეა, რომ ეს ორი რამ ჯაჭვურადაა ერთმანეთზე დამოკიდებული და მათი განცალკევება დაასუსტებს როგორც ფაქტის აღქმას, ასევე შთაბეჭდილებას. ასეთ შემთხვევაში, მათ, ვინც დაინტერესებულია ტექსტის ამ ტიპის შესწავლით, შეუძლიათ

გამოიყენონ ე.წ. მულტიმოდალური კორპუსი, რომელიც გვერდს უვლის ვიზუალურს და ფოკუსირდება მხოლოდ ენობრივ მასალაზე.

სწავლება-დასწავლის პროცესისათვის არანაკლებ საჭიროებას წარმოადგენს ზეპირსიტყვიერი კორპუსული ბაზა. ამ შემთხვევაშიც კვლავ უხვ მასალს გავძლევს ბრიტანული ნაციონალური კორპუსი. უფრო ღრმა კვლევისათვის კი შესანიშნავი იქნება ორთოგრაფიულად ტრანსკრიბირებული კორპუსი

(**Orthographically transcribed corpus**). დღეისათვის ამ ტიპის კორპუსის მაგალითს წარმოადგენს სასაუბრო/დიალექტური იტალიურის ტექსტურ-აკუსტიკური მონაცემების ბაზა

ვივალდი, რომელიც შეიქმნა 1998 წელს, ხოლო მისი საცდელი ვერსია ინტერნეტში 2011 წლიდანაა განთავსებული. მასში წარმოდგენილია ყველა იტალიური დიალექტისა და ასევე, იტალიაში გავრცელებული უმცირესობის ენების (ალბანური, ხორვატული, გერმანული...) მასალა, ერთდროულად ტექსტური და აკუსტიკური სახით, რომელსაც აქვს შემდეგი ინტეგრირებული მახასიათებლები: გეოგრაფიული, სოციოლინგვისტური, სტატისტიკური და ტექნიკური.

ვივალდის სრულყოფა ამჟამადაც გრძელდება, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ სახითაც იგი მრავალმხრივ გამოსადეგია იტალიური ენის შესწავლისას. უპირველეს ყოვლისა, მისი მეშვეობით, ენის შემსწავლელს შეუძლია, უშუალოდ გაეცნოს და შეითვისოს იტალიური სასაუბრო ენისა და დიალექტების აქცენტუაცია და ინტონაცია, სახელური და ზმნური სიტყვათწარმოების ტიპები და სინტაქსური თავისებურებანი.

ენის შემსწავლელის კორპუსის კვლევა პედაგოგიური პრაქტიკისთვის ძირითადად სამი მიმართულებითაა გამოსადეგი, ესენია: ენობრივი სიზუსტე, კომპლექსურობა და გამართული მეტყველება. ენის სწორად გამოყენების გაუმჯობესებას ხელს უწყობს ენის შემსწავლელის კორპუსში იდენტიფიცირებული შეცდომების ანალიზი და ამ მიმართულებით სავარჯიშოების დამატება. შეცდომების ანოტაციისთვის მკვლევარებმა შექმნეს სპეციალური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს შეცდომების უფრო მარტივად იდენტიფიცირებას.

ამრიგად, აღნიშნული ცხადყოფს, რომ კორპუსსა და ენის სწავლებას შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს, მაგრამ მთავარია სწორად იყოს არჩეული სწავლების პროცესში მისი გამოყენების სტილი და მეთოდი. ვფიქრობთ, კორპუსულ წყაროს აქვს საკმაოდ დიდი პოტენციალი, გააუმჯობესოს პედაგოგიური პრაქტიკა იმდენად, რამდენადაც არსებობს მისი გამოყენების სხვადასხვა გზა და ხერხი, როგორც არაპირდაპირი - სასწავლო-სარეკომენდაციო

მასალა პედაგოგიური მუშაობისათვის, ასევე პირდაპირი - ენის სწავლებისათვის საჭირო საშუალებები.

დამოწმებული ლიტერატურა:

1. Aston Guy, *Corpora and Language Teaching*, 2000;
2. Botley, Simon/Glass, Julia/McEnery, Tony/Wilson, Andrew, *Proceedings of Teaching and Language Corpora 1996*. Lancaster: University Centre for Computer Corpus Research on Language;
3. Sinclair John, *How to Use Corpora in Language Teaching*. Amsterdam, 2004
4. McEnery, Tony/Xiao, Richard/Tono, *Corpus-based Language Studies. An Advanced Resource Book*. London: Routledge, 2006
5. Johns, T. (1988). Whence and whither classroom concordancing? In T. Bongaerts, P. de Haan, S.Lobbe, & H. Wekker (Eds.), *Computer applications in language learning*. oris.)
6. Costas Gabrielatos, *TESL EJ Teaching English as a Second or Foreign Language* VOL. 8. No. 4. A-1, March 2005.
7. Barlow, Michael, *Corpora, concordancing, and language teaching*, 2002, *Proceedings of the 2002 KAMALL International Conference*. Daejon, Korea

Tariel Putkaradze /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Mikheil Labadze /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Tamar Lomadze /Tbilisi.Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia/

Lia Otanashvili /Sokhumi State University/

**Teaching Georgian Based on Georgian National Corpus:
Problems and Prospects
S U M M A R Y**

The aim of the work is to define the linguistic corpus role in language teaching. The examples show that there is a close connection between the corpora and language teaching. It is clear, that corpus source has the great potential to improve the pedagogical practices during the teaching and learning process.

It should be noted that language handbooks made according to the linguistic corpora are more effective. Linguists think that soon electronic corpora will be the only source in the process of creating learning materials.

ელენე ჟერარდენი /პარიზი, აღმოსავლურ ენათა და ცივილიზაციათა ნაციონალური ინსტიტუტი/

ქართული ზმნური მორფოსინტაქსის სწავლების საკითხები: ორი სირთულე და რამდენიმე შეთავაზება

კარგა ხანია, რაც ქართული ენა არაქართულენოვან პირებს ხიბლავს. მისი თავისებურებები და ევროპული ენებისგან განსხვავებულობა იყო ის, რამაც თავდაპირველად განსაკუთრებით ენათმეცნიერები დააინტერესა. დღეს ქართული ისეთ ადამიანებსაც იზიდავს, რომლებსაც პირადი ურთიერთობები აქვთ საქართველოსთან და ამის გამო სჭირდებათ ენის შესწავლა. ზემოთ განხილული ორივე სახის მოსწავლეები ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისგან არა მარტო მიზნებით, არამედ პროფილური თავისებურებებითა და უცხო ენის შესწავლისადმი მეთოდოლოგიური კომპენდენციით. ამ გაფართოებულ კონტიგენტს უდავოდ ესაჭიროება ქართული ენის სწავლების ახალი, მარჯვედ შერჩეული მეთოდიკა, ურომლისოდაც ყოველ დაინტერესებულ პირს უზარმაზარი სირთულეების წინაშე აყენებს.

ქართული ენის შესწავლის პროცესში ხშირად ისმის ორი მოსაზრება. ჯერ ერთი, ბევრი თვლის, რომ ქართულის მაღალ დონეზე ცოდნა შეუძლებელია ან კიდევ ამბობენ, რომ ოდესმე ქართულის გაგებას შეძლებენ, მაგრამ ვერასდროს ისწავლიან მას. მეორე მხრივ, ენის შესწავლის ბევრი მსურველი ამტკიცებს, რომ ქართულის სწავლას ვერ ახერხებენ იმიტომ, რომ პედაგოგებს ვერ აგებინებენ თავიანთ პრობლემებს და პედაგოგები ვერ ამართლებენ მოსწავლეთა მოლოდინს.

საინტერესოა, რატომაა ქართული ენა ასე რთული შესასწავლი და როგორ შეიძლება სწავლების პროცესში წარმოქმნილი პრობლემების გადაწყვეტა. ამ საკითხის ფარგლებში დავინტერესდით რამდენიმე მოსწავლის გამოცდილებათა შედარებით. წინამდებარე სტატიის მიზანია არამკვიდრი მოლაპარაკის მოკრძალებული წვლილის შეტანა ქართული ენის სწავლების მეთოდების გაუმჯობესებაში. ქართული ენა ნულიდან ვისწავლეთ¹ და ამის შემდეგ, ქართული ენის გაკვეთილების ჩატარებაც დავიწყეთ ფრანგულენოვან მოსწავლეებთან. იმედია, ჩვენ

¹ აღმოსავლურ ენათა და ცივილიზაციათა ნაციონალური ინსტიტუტი (ინალკო) დავამთავრეთ პარიზში და დიდ მადლობას ვუხდით ქალბატონ დომინიკ გოტიე-ელიგულაშვილს, ქალბატონ ნანა მეტრეველს და ქალბატონ თამარ მახარობლიძეს, რომლებმაც ქართული ენის შესწავლის შესაძლებლობა მომცეს. დიდ მადლობას ვუხდით თამარ ლომამქვასაც, რომელმაც დიდი დახმარება გააკვიწა ამ სტატიის რედაქტირების საქმეში.

მიერ ამ საკითხის უცხო თვალთ გაანალიზება საინტერესო პერსპექტივებს გახსნის. ამ ნაშრომში ჩვენ განვიხილავთ ორ სირთულეს, რომლებიც მოსწავლესა და მასწავლებელს ხვდება სწავლისა და სწავლების პროცესში. პრობლემების წარმოდგენის შემდეგ რამდენიმე რჩევასაც შევთავაზებთ მკითხველს მათ გადასაწყვეტად.

ცნობილი ფაქტია, რომ ქართულ ენაში ურთულეს ნაწილს ზმნის მორფო-სინტაქსი წარმოადგენს. ამ სტატიაში ყურადღებას გავამახვილებთ ორ კონკრეტულ სირთულეზე, ესენია ზმნის მრავალპირიანობის მექანიკური ფლობა და ზმნის აქტანტების (სუბიექტის და ობიექტების) სწორი ბრუნვის არჩევა.

1. ზმნის მრავალპირიანობა

თავდაპირველად წარმოვადგენთ პრობლემებს და შემდეგ კი ვიმსჯელებთ მათი გადაჭრის გზებზე.

1.1. პრობლემა:

ტერმინით “მრავალპირიანობა“ (ან პოლიპერსონალიზმი) აღინიშნება ის თავისებურება, რომლითაც ზმნა ეთანხმება რამდენიმე აქტანტს, ე.ი. იგი იულვლის არა მარტო სუბიექტის, არამედ პირდაპირი და ირიბი ობიექტების მიხედვითაც. მოვიყვანოთ ერთი მაგალითი:

- (1) ის უენ გ-ხედავ-ს
ო-ბ-ზმნა-სუბ

მსოფლიო ენათა დიდ ნაწილს პოლიპერსონალიზმი არ ახასიათებს:

- (2) [რუსული]

	-	
ზმნა-სუბ		Ø
	ობ	

- (3) [ინგლისური]

	see-s		you	
he				Ø
	ზმნა-სუბ			ობ

ამგვარად, ეს მოვლენა ხშირად ქართული ზმნის თავისებურებად ითვლება მიუხედავად იმისა, რომ ის არა მარტო ქართულს ახასიათებს. აქედან გამომდინარე, ის, ვინც ამ სისტემას არ არის შეჩვეული, უზარმაზარი სირთულეების წინაშე დგება.

სინამდვილეში ეს სისტემა ადვილადაა გასაგები, რადგანაც თავისი ლოგიკა აქვს. პრობლემები უფრო პრაქტიკაში ჩნდება, იმიტომ რომ, ჯერ ერთი, ეს არის გონებისთვის ძალიან განსხვავებული სავარჯიშო.

მეორე მხრივ, ამ ძირითად წესებს ემატება პირთა კომბინაციის თავისებურებებიც. ესენია, მაგალითად:

- (4) როცა პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი და მეორე ობიექტური პირის ნიშანი ერთმანეთს ხვდება, პირველი ნიშანი ვარდება:

გ- + გ- = გ-, მაგ. მე შენ გ-ნახავ (*გ-გ-ნახავ)

(5) თუ მრავლობითის ორი სუფიქსი -თ მოსალოდნელია ზმნის ფორმის ბოლოს, მხოლოდ ერთი გამოიხატება:

-თ + -თ = -თ, მაგ. ჩვენ თქვენ გი-ცნობ-თ (*გი-ცნობ-თ-თ)

ამ ტიპის წესები არაქართულენოვანისთვის უკვე აღარ არის ინტუიციური.

პოლიპერსონალური უღლების ასახსენლად, პედაგოგები ხშირად გამოიყენებენ ისეთ ცხრილებს, რაც, ჩვენი აზრით, ძალიან საინტერესო და სასარგებლო მოდელია:

ობ. სუბ.	1 მხ.	2 მხ.	3 მხ.	1 მრ.	2 მრ.	3 მრ.
1 მხ.						
2 მხ.						
3 მხ.						
1 მრ.						
2 მრ.						
3 მრ.						

ცხრილი 1: პირთა კომბინაციები თანამედროვე ქართულში ასეთი ცხრილები მოსწავლეებს მთელი სისტემის ერთი ხედვით გაგების შესაძლებლობას აძლევს. უასურველია, მათ გაიზებინონ ეს ცხრილი.

1.2. შეთავაზებული მეთოდი

როგორ გავაიოლოთ პირთა კომბინაციების ფლობა? ჩვენი აზრით, ამ პრობლემის გასაღები პრაქტიკაში ძვეს, ერთი სიტყვით სავარჯიშოებში. ენის შემსწავლელებს სჭირდებათ მექანიკური სავარჯიშოები, მარტივი ფორმით, მარტივი წინადადებებით. ასეთი სავარჯიშოების ორ მაგალითს გთავაზობთ ქვემოთ.

1.2.1. შესავსები ცხრილები

ამ პრინციპით გაკეთებული სავარჯიშოების ბაზა ზემოაღნიშნული უღლების ცხრილებს წარმოადგენს. სავარჯიშოში კერძო ზმნის ერთი ფორმაა მოცემული და

მთელი ცხრილი მოწაფის მიერ არის შესავსები. მოვიყვანოთ ორი მაგალითი:

სავარჯიშო 1: შეავსეთ შემდეგი ცხრილი მოცემული ზმნის სწორად შეუღლებული ფორმებით:

ობ. / სუბ.	1 მბ.	2 მბ.	3 მბ.	1 მრ.	2 მრ.	3 მრ.
1 მბ.						
2 მბ.						
3 მბ.				გაწერს		
1 მრ.						
2 მრ.						
3 მრ.						

ცხრილი 2: სავარჯიშოს მაგალითი

სავარჯიშო 2: შეავსეთ შემდეგი ცხრილი მოცემული ზმნის სწორად შეუღლებული ფორმებით:

ობ. / ებ.	1 მბ.	2 მბ.	3 მბ.	1 მრ.	2 მრ.	3 მრ.
1 მბ.						
2 მბ.						
3 მბ.						
1 მრ.						
2 მრ.						
3 მრ.		გჭირდება				

ცხრილი 3: სავარჯიშოს მაგალითი

მართალია, რომ ასეთი სავარჯიშოები შეიძლება მოსაწყენი ჩანდეს, მაგრამ მათი წარმატებული შედეგები სწორედ გამეორებაში მდგომარეობს. როდესაც მოწაფე ზმნის ფორმებს თვითონ აწარმოებს და იმეორებს, გაცილებით ადვილად გაიზებირებს კიდევ. მისი გონება ნელ-ნელა ეჩვევა ამ ახალ ენობრივ სისტემას, მრავალპირიანი უღლება თანდათან ავტომატური ხდება და, როგორც დავაკვირდით, რამდენიმე კვირაში ნებისმიერ ზმნის სწორ ფორმას აწარმოებს.

როგორც კი მორფოლოგია გასაგები ხდება, შეიძლება ამ ფორმების ნამდვილ კონტექსტებში გამოყენება.

1.2.2. მარტივად საწარმოები ზმნური ფორმები

ჩვენი შემოთავაზებული სავარჯიშოების მეორე ტიპი მცირე ზომის მარტივი წინადადებებისგან შედგება, რომლებშიც ზმნის ფორმა არის საწარმოები. აქ ყურადღებას ერთ მნიშვნელოვან პრინციპზე გავამახვილებთ: მოყვანილი წინადადებები უნდა იყოს მოკლე და მარტივი ლექსიკით შედგენილი.

სამუშაოდ, მასწავლებლებს ხშირად ავიწყდებათ, რამდენად რთულია ქართული ლექსიკის შესწავლა. ქართული სულ სხვა ენათა ოჯახს ეკუთვნის, აქედან გამომდინარე ფუძეები და აფიქსები ძალიან განსხვავდება იმისგან, რაც მოსწავლის გონებაში უკვე არსებობს. ხშირია ისეთი შემთხვევები, როცა მოსწავლეები ვერ ახერხებენ პასუხების გაცემას იმის გამო, რომ წინადადებების შინაარსსაც კი ვერ ხვდებიან. ისენი იბნევიან, თავდაჯერებას კარგავენ და არაფერი გამოსდით. ამიტომ, რადგანაც ესეთი სავარჯიშოები შეეხება ენის გრამატიკულ სისტემას, მოსწავლის მთელი ყურადღება სწორედ გრამატიკას უნდა დაეთმოს. ლექსიკას კი ნელ-ნელა აითვისებენ, ამ წინადადებების გამეორებით. გარდა ამისა, სასურველია ისეთი ფორმების არჩევა, რომლებიც ხშირად გამოიყენება სასაუბრო ენაში. ეს ხელს შეუწყობს მოსწავლის მიერ ამ ფორმების ყოველდღიურ მეტყველებაში უფრო სწრაფად გააქტიურებას. მაგალითად: მომეცი, მითხარი, დაგირეკავ... მართლაც ფორმა დაგირეკავ-ს ბევრჯერ ვიყენებთ დღის განმავლობაში, ხოლო ისეთი ფორმა, როგორცაა დამირეკავ ან მწერთ გაცილებით ნაკლებად გვხვდება. ამიტომ კარგი იქნება, რომ ყურადღება მიექცეს თავიდან ყველაზე ხშირად გამოყენებულ ფორმებს და მერე — სხვებს.

აღნიშნული შენიშვნები შეჯამებულია შემდეგ მაგალითებში:

სავარჯიშო 3: შეავსეთ შემდეგი წინადადებები მოცემული ზმნების სწორი ფორმებით:

1. დედა პურს (დაჭრა)
2. ბავშვები ჩვენ (ხელვა)

3. მეტროთი მოგზაურობა შენ..... (დაღლა)
 4. ღია ჩანგლებს მაგიდაზე (დადება)
 5. ნიკო მეგობარს წერილს (დაწერა)
- (ქცევასთან კომბინაციით):
6. ხვალ მე შენ (დარეკვა)
 7. მე და გიორგი თქვენ დაბადების დღეს

(მილოცვა)

როგორც აღვნიშნეთ, მრავალპირიანობა ერთ-ერთი დიდი სირთულეა ქართულში. ქვემოთ განვიხილავთ კიდევ ერთ სირთულეს - ე.წ. აქტანტების მარკირებას.

2. აქტანტების მარკირება

როგორც აღვნიშნეთ, ტერმინი აქტანტი აერთიანებს სამივე ელემენტს, რომელსაც კავშირი აქვს ზმნასთან. ქართულში ესენია სუბიექტი, პირდაპირი და ირიბი ობიექტი.

2.1. პრობლემის წარმოდგენა

ქართულში აქტანტები შესაძლოა მითითებული იყოს სახელობითში, მოთხრობითში ან მიცემითში ან კიდევ წარმოდგენილი იყოს -თვის/-თან თანდებულებით. ბრუნვის არჩევანი უშუალოდ დროსა და ზმნის ტიპზეა დამოკიდებული, რაც ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებშიც ჩანს:

ა. ბავშვი-ი	შოკოლად-ს	ჭამ-ს.
სუბ.-სახ	პ.ობ.-მიც	[ამყო დრო]
ბ. ბავშვი-მა	შოკოლად-ი	შე-ჭამ-ა.
სუბ.-მოთხ	პ.ობ.-სახ	[ნამყო დრო]
გ. ბავშვი-ი	მეგობარ-ს	შე-ხვდ-ა.
სუბ.-სახ	ი.ობ.-მიც	[ნამყო დრო]
დ. ბავშვი-მა	მეგობარ-ს	ვაშლ-ი
სუბ.-მოთხ	ი.ობ.-სახ	პ.ობ.-სახ
ე. ბავშვი-ს	მეგობარის-თვის	ვაშლ-ი
სუბ.-მიც	ი.ობ.-თვის	პ.ობ.-სახ
		[თურმეობითი]

სხვა ენებს, რომლებსაც უმრავლესობა ფლობს, ეს თავისებურება ნაკლებად ახასიათებს:

(7) [რუსული]

- ა. ბავშვი (სახ. ბრ.) ხედავს და - (ბრალდ. ბრ.)
« ბავშვი (თავის) დას ხედავს. »
- ბ. ბავშვი (სახ. ბრ.) ნახა და - (ბრალდ. ბრ.)
« ბავშვი (თავისი) და ნახა. »
- გ. - .

- ბავშვი (სახ. ბრ.) უყვარს და - (ბრალდ. ბრ.)
 « ბავშვს (თავისი) და უყვარს. »
 დ. - .
 ბავშვი (სახ. ბრ.) შეხვდა და - (ბრალდ. ბრ.)
 « ბავშვი (თავის) დას შეხვდა. »

ეს მოვლენა მართლაც ცოტა ენებისთვისაა დამახასიათებელი და სწორედ ეს არის ქართული ენის შესწავლის ერთ-ერთი მთავარი სირთულე.

2.2. ანალიზები და შეთავაზებები

აღნიშნული საკითხი ხშირად უკავშირდება სერიებსა და მწკრივებს. უღლებს ეს ტიპიც ძალიან თავისებური და სრულიად ახალია ნებისმიერი მოსწავლისთვის. მართალია, საკმაოდ ძნელი გასაგებია მაგრამ, ჩვენი აზრით, მთავარი პრობლემა ზმნების დაჯგუფებებში და, უფრო სწორად, ზმნების დაჯგუფების ცუდ წარმოდგენაში მდგომარეობს.

ქართული ენის შემსწავლელნი ხშირად აღნიშნავენ, რომ სახელმძღვანელოებში ზმნათა განსხვავებული ჯგუფები ნათლად არ არის წარმოდგენილი და ამის გამო სუბიექტის და ობიექტების ბრუნვის სწორად არჩევა ხშირად უჭირთ. აქ გვხვდება ორი პრობლემა: თეორიული პრობლემა და პრაქტიკული პრობლემა.

2.2.1. თეორიული პრობლემა

თეორიის თვალსაზრისით, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ საზღვარი ზმნათა ჯგუფებს შორის - კერძოდ, ე.წ. მოქმედებითსა და მედიო-აქტიურ ზმნებს შორის - უკეთ უნდა იყოს ახსნილი.

მოვიყვანოთ ერთი კონკრეტული მაგალითი. აწმყო დროში **ვსაპოვებ და ვმუშაობ** ფორმები მორფოლოგიურად ძალიან ჰგავს ერთმანეთს და ხშირად ერთად არის კიდევ განხილული. მაგრამ ამ შემთხვევაში, მოწაფემ როგორ უნდა გაიგოს, რომ ნამყო დროში, მნიშვნელოვანი განსხვავებები ჩნდება? ამას ადასტურებს მაგალითი (8). პირველ ნაწილში ((8)ა.) ხაზგასმულია მსგავსი მორფემები, მეორეში კი — ((8)ბ.) გაჩენილი განსხვავებები.

(8) ა. [აწმყო დრო] ვ-სპ-ობ ვ-მუშა-ობ

ბ. [ნამყო დრო] მო-ვ-სპ-ე ვ-ი-მუშავ-ე + ა-ვ-მუშავ-დ-ი

ასეთი შემთხვევა ცხადყოფს, თუ რაოდენ საჭიროა ამ რთული სისტემის სწორი თეორიული ახსნა. ამ მკაცრი და ნათელი წარმოდგენის გარეშე, მოსწავლე დაიბნევა. ან გაგება დაეზარება ან, თუ ძალიან მოინდომებს, რამდენიმე ფორმას კი დაიმახსოვრებს, მაგრამ ახალ კონტექსტებში დამოუკიდებლად ახალი ფორმების შექმნა ძალიან გაუჭირდება. ამ პროცესის

გასაიოლებლად, მასწავლებლებს ვურჩევთ ცხრილების გამოყენებას. კარგი იქნებოდა, ყველა ზმნური ჯგუფისთვის, აქტანტების ბრუნვის წესების ნათლად ჩამოყალიბება. მაგალითად, გარდამავალი მოქმედებითი ზმნების (წერა) პარადიგმის სწავლებისას, შეიძლება მსგავსი ცხრილის გამოყენება:

(9) [აწმყო] **სუბ** (სახ) **ი.ობ** (მიც) **პ.ობ** (მიც)
 [ნამყო] **სუბ** (მოთხრ) **ი.ობ** (მიც) **პ.ობ** (სახ)
 [თურმეობითი] **სუბ** (მიც) **ი.ობ** (თანდებ.) **პ.ობ**(სახ) >>

ამ მოდელით იუღლება (და)წერა, (და)ნატვა, (ვა)რეცხვა, (შე)ჭამა...

საერთოდ ცხრილები იმითაა კარგი, რომ ერთი შეხედვით სახეზეა მთელი სისტემა. ამიტომაც, ჩვენი გამოცდილებიდან გამომდინარე, ასეთი სქემები ძალიან საჭიროა.

გარდა ამისა, კარგი იქნებოდა თავიდან აცილება ისეთი ტერმინებისა, როგორიცაა “მოქმედებითი” და “ვნებითი“. ამ ტერმინებს სულ სხვა მნიშვნელობა აქვს სხვა ენებში და ეს ბევრ გაურკვევლობასა და დაბნეულობას იწვევს. ამგვარად, ტერმინებიდან გამომდინარე, მოწაფეები ვერ იგებენ, რატომ უნდა ჩაითვალოს ვნებითად ისეთი ზმნები, როგორიცაა ვთბები, ვიკბინები, ვხვდები.

თუ თეორია ამ კუთხით დაიხვეწება, ენის სწავლა და სწავლება აშკარად გაიოლდება.

2.2.2. პრაქტიკული პრობლემა

და ბოლოს, რაც შეეხება პრაქტიკას, გავიმეორებთ, რომ სავარჯიშოები აქაც საჭიროა, ერთი და იმავე პრინციპებით, როგორც ამ სტატიის პირველ ნაწილში აღვნიშნეთ, ე.ი. მოკლე წინადადებებითა და მარტივი სიტყვებით. ჯერ შეიძლება გაკეთდეს ასეთი სავარჯიშოები:

სავარჯიშო 4: შეავსეთ შემდეგი წინადადებები სწორი ბრუნვის ნიშნით:

1. ბავშვ .. შოკოლად .. ჭამს.
2. ბავშვ .. შოკოლად .. შეჭამა.
3. ქალ .. მეგობარ .. შეხვდა.
4. მასწავლებელ..... ბიჭ..... წიგნ..... მიუცია.
5. დედაშენ..... მეზობელ..... რა..... უთხრა?

მერე, ყველა ამ სავარჯიშოების სახე შეიძლება გავაერთიანოთ ისეთ ტიპის სავარჯიშოებად, როგორიცაა, მაგალითად:

სავარჯიშო 5: გადაწერეთ შემდეგი წინადადებები ნამყო დროში (შესაბ. თურმეობითში):

1. ბავშვი შოკოლადს ჭამს.

2. ქალი მეგობარს ხვდება.
3. მასწავლებელი ბიჭს წიგნს აძლევს.
4. დედაშენი მეზობელს რას სთხოვს?
5. ჩემს მეგობრებს ვერ ვხედავ.

შესაძლებელია სათარგმნი დავალებების შეთავაზებაც. ძირითადი პრინციპი არის, კიდევ ერთხელ, მოკლე წინადადებები და ხშირად გამოყენებული ლექსიკა, რათა მთელი ყურადღება გრამატიკას დაეთმოს.

ამრიგად, სტატიაში განვიხილეთ ორი სირთულე, რომელიც ქართული ენის სწავლისა და სწავლების პროცესებში გვხვდება. როგორც მოსალოდნელი იყო, პრობლემები სწორედ ზმნურ სისტემას შეეხებოდა; კერძოდ, მრავალპირიანობასა და ზმნის აქტანტების მარკირებას. აღნიშნული სირთულეები მოსწავლეებს პრობლემებს უქმნის სწორედ იმის გამო, რომ, ჯერ ერთი, გრამატიკის განსაკუთრებულად რთული საკითხებია და მეორეც იმიტომ, რომ ისინი ქართული ენის თავისებურებებია. ეს პრობლემები აღვწერეთ, როგორც მოსწავლის, ისე მასწავლებლის თვალსაზრისით. კერძოდ, შევეცადეთ გვეჩვენებინა თეორიული გაუგებრობები, შესაბამისად, გრამატიკის წესების ასახსენლად რამდენიმე აზრის გაზიარება მოგვიხდა. მოხსენების და სტატიის მნიშვნელოვანი ნაწილი პრაქტიკასაც დავუთმეთ. ქართული ენა ისეთი რთულია, რომ ბევრ პრაქტიკას მოითხოვს. ამიტომაც, სავარჯიშოების რამდენიმე მოდელი წარმოვადგინეთ.

ნათელია, რომ ქართული ენა განსაკუთრებით რთული სასწავლია, როგორც მეორე ენა, თუმცა მეორე მხრივ, აშკარაა, რომ მისი სწავლების გაიოლება შესაძლებელია. ვისურვებდით, რომ ჩვენ მიერ წარმოდგენილი მასალის ანალიზი და შემოთავაზებები დაეხმაროს ყველას, ვინც ამ საკითხებზე მუშაობს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

- დ. გოტიე-ელიგულაშვილი და ნ. მეტრეველი, 2007-2012** - დ. გოტიე-ელიგულაშვილი და ნ. მეტრეველი, ქართული გრამატიკის ლექციების მასალა (პირველი კურსიდან მეხუთე კურსამდე), ინალკო, პარიზი, 2007-2012 ;
- თ. მახარობლიძე 2003** - თ. მახარობლიძე, Basic Georgian, LINCOM Practical Language Courses 01 (მეორე გამომცემლობა), 2003;
- ნ. შავთვალაძე 2006-2009** - ნ. შავთვალაძე, ბილიკი (I-II), ქართული ენის სახელმძღვანელო, ლეგა, თბ., 2006-2009;

- ა. შანიძე 1973 - ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თბ., 1973;
- კ. ჩხენკელი 1958 - კ. ჩხენკელი, Einführung in die georgische Sprache, Amirani Verlag, ციურინი, 1958.

Hélène Gérardin /Paris, National Institute of Oriental Languages and Civilizations/

Problems of Teaching Georgian Verbal Morphosyntax: Two Difficulties and Some Suggestions

Summary

The main problem of acquisition of Georgian as a second language is that the structure of this language is very different from that of the languages spoken by the majority of learners. As a consequence, it is very difficult for students to recognize common features and be able to draw upon these similarities. The aim of this paper is to share the double experience of learning and teaching Georgian in order to extract some general principles. We focus our attention on two elements which constitute the origin of common mistakes made by the students: the polypersonal conjugation and the marking of core arguments (subject, direct and indirect objects). In both cases, we describe the situation and explain why it is difficult for non-Georgians to understand and assimilate these features. In addition, we propose a few suggestions in order to simplify the acquisition of these rules. Besides useful tips, we also offer sample exercises. The presented analyses and materials intend to contribute to the development of methods of teaching Georgian as second language.

რეცენზია:

პროფ. ნომადი ბართაია

ტარიელ ფუტკარაძის “ქართველოლოგიის შესავალი“

ჩვენს ხელთ არის საკმაოდ დიდი მოცულობის, ღრმამეცნიერულ დონეზე დაწერილი წიგნი „ქართველოლოგიის შესავალი“, რომლის ავტორი გახლავთ ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე. სანამ ეს ნაშრომი გამოჩნდებოდა, დაიდო 17 ტომი საერთაშორისო სამეცნიერო კრებულისა — „ქართველური მემკვიდრეობა“.

რა საერთო აქვს ამ ორ მოვლენას ერთმანეთთან (მოვლენა შემთხვევით არ წამოძვინია)?

მათ ერთმანეთთან ის საერთო აქვთ, რომ „ქართველური მემკვიდრეობის“ 17 ტომის გამომცემელი და რედაქტორი გახლავთ სწორედ ტარიელ ფუტკარაძე, ხოლო „ქართველოლოგიის შესავალი“, შეიძლება ითქვას, ეფუძნება ყველა იმ მეცნიერულ სიახლეს, რომლებიც ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში აისახა „ქართველური მემკვიდრეობის“ 17 ტომში.

ტარიელ ფუტკარაძე 1993 წელს ჩაუდგა სათავეში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტს და თავის გარშემო შემოიკრიბა მეცნიერული საქმის ერთგული ადამიანები, რომლებიც დღეს, შინაურულ წრეში, „ტარიელის ფუტკარებად“ არიან ცნობილნი.

ღიახ, შეიქმნა ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტი და დაიწყო მეტად ნაყოფიერი კვლევითი სამუშაოები, რომლებიც წარმატებით გრძელდება დღემდე; აქვე შევნიშნავ, რომ ტარიელ ფუტკარაძე, როგორც ფართო ღიაპაზონის მქონე მეცნიერი, არ შემოიფარგლა ოდენ დიალექტოლოგიური თემატიკით და მისმა ინტერესებმა თანდათან ქართველოლოგიის სფეროს თითქმის მთელი სპექტრი მოიცვა.

ტარიელ ფუტკარაძემ, ინსტიტუტის დაარსების დღიდანვე, საფუძველი ჩაუყარა ყოველწლიურ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციებსა და მათ ბაზაზე - სამეცნიერო შრომების კრებულ „ქართველური მემკვიდრეობას“, რაც გასული საუკუნის მძიმე 90-იან წლებში დიდი გარჯის ფასად უჯდებოდა.

მქონდა ბედნიერება, მონაწილეობა მიმეღო ქართველოლოგთა ამ მაღალი საერთაშორისო ფორუმების - ქუთაისური საუბრების - მუშაობაში, რომლებიც წლების განმავლობაში იმართებოდა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტში და ვყოფილიყავი მოწმე, თუ როგორ ყალიბდებოდა ახალი მეცნიერული აზრი ქართველოლოგიაში; ეს აზრი იბეჭდებოდა “ქართველურ მემკვიდრეობაში”. სწორედ “ქართველურ მემკვიდრეობაში” აპრობირებული სამეცნიერო გამოკვლევების ბაზაზე შეიქმნა პროფესორ ტარიელ ფუტყარაძის მონოგრაფია: “ქართველები”, რომელსაც დაეფუძნა სტუდენტთათვის გამიზნული სახელმძღვანელო: „ქართველოლოგიის შესავალი“.

აღნიშნული ნაშრომი სრულად აირეკლავს ქართველოლოგიის ბოლოდროინდელ მეცნიერულ მიღწევებს, რაც უაღრესად აქტუალურს ხდის მას. წიგნი უპრეცედენტოა იმით, რომ მრავალი მიმართულებით მოიცავს ქართველოლოგიის პრობლემების ანალიზს. პრობლემები კი იწყება ქართველთა თვითსახელწოდების განხილვიდან და მოდის დღემდე. ესენია: ქართველთა ეთნოგენეზისი, ქართველთა სახელმწიფოებრიობა, საერთო ქართველური ენა, ქრისტიანობამდელი არაქართული რელიგიები და კულტურა, ხელოვნება, ქართული ანბანის შექმნა, ქართული კულტურის უძველესი ცენტრები, ქართული ხელნაწერები, ქართული მწერლობის ძირითად ტენდენციები, საზღვარგარეთის ქართველოლოგიური ცენტრები, ენობრივი სიტუაცია დღევანდელ საქართველოში და უამრავი სხვა, რომელთა უბრალო ჩამოთვლაც კი შორს წაგვიყვანდა.

მკვლევარი მეცნიერული არგუმენტებით დამაჯერებლად ავითარებს თავის აზრს პრობლემურ საკითხებზე, რომელთაგან გამოვყოფდი ორს; ესენია: „ქართიზაცია“ და „სამი ქართველური ენის“ თეორია. მათ საფუძველზე, როგორც წიგნის ავტორი წერს, ჯერ კიდევ მეფის რუსეთში შემუშავებული ანტიქართული დეზინფორმაციული მანქანა დღესაც მუშაობს და საქართველოს - დაშლილად, ქართველებს კი სხვადასხვა ეთნოსებად წარმოადგენს.

არსებობს სამასორმოცმილიონიანი არაბული ეთნოსი, ოცდაორი ქვეყნით და ამ ქვეყნებში შემავალი მშობლიურ არაბულზე მეტყველი ხალხით. მიუხედავად იმისა, რომ საგრძნობლად არის დაშორებული ერთმანეთისგან ამ ქვეყნების ხალხთა მეტყველება - ზოგ შემთხვევაში, არამცთუ გაგებინების მომენტი, ნათესაური კავშირიც

კი წაშლილია, მათ მაინც არაბული ენის დიალექტები ეწოდება, რომელთაც აერთიანებს სალიტერატურო არაბული.

მარტივად დავსვამ კითხვას: თუ სამასორმოცმილიონიან არაბ ერს, ასე ვთქვათ, ყოფნის ერთი არაბული ენა (ერთადერთია მალტა, რომელიც 2003 წლიდან ევროკავშირის წევრი გახდა და რომლის სახელმწიფო ენაა მალტური და ინგლისური, რელიგია კი კათოლიციზმი), ჩვენთვის, ლამის სამ მილიონამდე დასული ქართველი ერისათვის, რატომ არ უნდა იყოს საკმარისი ერთი ენა?

პასუხი მარტივია: მიზეზი არის ცრუმეცნიერული ქართიზაციის თეორია, რომლის მიხედვითაც ქართული ეთნოსი არა - ერთ მთლიან ერთეულად, არამედ დანაწევრებულად არის წარმოდგენილი. ამ ანტიქართული თეორიის მიზანი „დაყავი და იბატონეს“ პრინციპიდან გამომდინარეობს.

ტარიელ ფუტკარაძე, როგორც მეცნიერი და, ამავე დროს - სახელმწიფოებრივად მოაზროვნე ადამიანი, არგუმენტირებულად საუბრობს იმ საფრთხეებზე, რომლებიც შეიძლება მოჰყვეს ზემოხსენებულ თეორიებს.

არადა მაშინ, როცა ჯერაც დადგენილი არ არის, თუ სად გადის ზღვარი ენასა და დიალექტს შორის და თავისუფლად შეგვიძლია მეგრულსა თუ სვანურს ვუწოდოთ დიალექტი, განშტოება, კილოკავი ან ამ სახის სხვა სახელი, რატომ ვირჩევთ მხოლოდ ხიფათის შემცველ ტერმინს? იმაში, თუ რატომ არის ეს „ქართიზაციის“ თეორიასთან ერთად ხიფათის შემცველი, მკითხველი დარწმუნდება, როცა გაეცნობა „ქართველოლოგიის შესავლის“ შემდეგ თავს: „საერთოქართველური ენა და ქართველთა სამწიგნობრო ენა, როგორც ქართველთა დედაენა“.

საქართველო ოდითგანვე აზიისა და ევროპის საზღვარზე მდებარე ქვეყანაა. ქართული კულტურა არ მიეკუთვნება მხოლოდ ერთს ან მეორეს. იგი ორი სამყაროს, ორი ცივილიზაციის სინთეზია. მკვლევარს კარგადა აქვს ეს გააზრებული და ამ ჭრილში განიხილავს ქართულ ფენომენს.

ტარიელ ფუტკარაძის 500-გვერდიანი „ქართველოლოგიის შესავალი“, მიუხედავად იმისა, რომ მასში შეიძლება ზოგი რამ ვინმესთვის საკმათო იყოს, დიდი შენაძენია ქართველოლოგიისათვის.

26. 03. 2014.

წერილი:

საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარეს ბატონ დავით უსუფაშვილს

ბატონო დავით

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ორგანიზებით 2014 წლის 19 ნოემბერს ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: **“ენასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო საკითხები და ენობრივი პოლიტიკა საქართველოში“**. კონფერენცია მიზნად ისახავდა ენობრივი პოლიტიკის მიმართულებით საქართველოს უნივერსიტეტებსა და კვლევით ცენტრებში დაგროვილ სამეცნიერო კვლევა-გამოცდილებათა ერთმა-ნეთისთვის გაზიარებას, პრობლემურ საკითხებზე მსჯელობას და საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლებისათვის რეკომენდაციების შემუშავებას.

კონფერენციაზე პერსონალურად მოწვეული იყვნენ წამყვანი საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლებისა და სამეცნიერო ცენტრების სპეციალისტები, საქართველოს მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელები, პარლამენტისა და მთავრობის წარმო-მადგენლები; კონფერენციის შესახებ ინფორმაცია გამოქვეყნებული იყო უნივერსიტეტის ვებგვერდზე და გავრცელდა სოციალური ქსელების საშუალებითაც, შესაბამისად, კონფერენციაში ბევრმა დაინტერესებულმა პირმა მიიღო მონაწილეობა.

კონფერენციის მონაწილეთა მსჯელობისა და წერილობით მოწოდებული მოსაზრებების შეჯერებით ჩვენი ერთიანი პოზი-ცია **საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის სტრატეგიის შესახებ** ასე ჩამოყალიბდა:

საკითხის ისტორია და ამჟამად არსებული პრობლემები:

ქართული ენა ოდითგანვე გადამწყვეტ როლს ასრულებდა ერთიანი ქართული ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ცნობიერების ჩამოყალიბების, ასევე, ეკლესიის ერთიანობის შენარჩუნების პროცესში. მრავალი საფრთხის მიუხედავად, ქართული ერთ-ერთია დედამიწის იმ უიშვიათეს ენათა შორის, რომელიც სულ მცირე 23

საუკუნეა უწყვეტად ფუნქციონირებს, როგორც კულტურის ენა და როგორც სახელმწიფო ენა.

დღეს, როდესაც საქართველოს ენობრივი პოლიტიკა მრავალი ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზის გამო ჯერაც განიცდის **საბჭოური იდეოლოგიების** გავლენას, ერთი მხრივ, და გლობალიზაციით განპირობებული დემოგრაფიული ვითარებისა და ინტენსიური ენობრივი კონტაქტების ზემოქმედებას, მეორე მხრივ, ქართული ენის პრობლემები სამ ძირითად მიმართულებად შეიძლება დაიყოს:

- 1. ენის სიწმინდის დაცვა; ქართული ტერმინოლოგიისა და სალიტერატურო ნორმების შემუშავება, სწავლება;**
- 2. ქართულის - სახელმწიფო ენის - სტატუსის შესაბამის მასშტაბებში ფუნქციონირების უზრუნველყოფა და საქართველოში უმცირესობათა ინტეგრაციის ფაქტორის ამოქმედება;**
- 3. ქართულის, როგორც კულტურული ენისა და ქართველთა დედაენის ფუნქციის შენარჩუნება.**

შესაბამისად, სასიცოცხლოდ არსებითია თუ როგორ ვიმოქმედებთ, როგორ გავანაწილებთ პრიორიტეტებს და, რა თანამიმდევრობით განვახორციელებთ აუცილებელ ღონისძიებებს; თქვენს ყურადღებას მივაქცევთ რამდენიმე პრობლემას:

I. „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ შეუსაბამო ინტერპრეტაციის საფუძველზე პოლიტიკოსთა თუ მეცნიერთა ერთი ნაწილი ითხოვს, საქართველომ „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპულ ქარტიის“ რატიფიცირება მოახდინოს 12-მდე ე.წ. „უმცირესობის ენის“ ჩამონათვალით: ქართველთა თითქმის მესამედს ქართულის ნაცვლად დედაენად უცხადებენ კუთხურ მეტყველებას; შესაბამისად, თუკი ქართული ენა დაკარგავს ქართველთა მესამედის დედაენის ფუნქციას, პარალელურად, საქართველოს ტერიტორიაზე გვიან დასახლებული ეთნიკური ჯგუფების ენებს მიენიჭება „რეგიონული ენის“ სტატუსი, რამდენიმე განაპირა რაიონში უთუოდ შეფერხდება ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის, ფუნქციონირების შენარჩუნება/აღდგენა და სწავლება (რასაც ქვეყნისათვის სახიფათო გართულებები შეიძლება მოჰყვეს); აქვე აღვნიშნავთ, რომ საქართველოს კონტექსტში ე.წ. „რეგიონული ენების“ საკითხი ბოლო დროს გააქტიურა **ვენეციის კომისიამ**, რომელსაც

საექსპერტოდ გადაეგზავნა საქართველოს პარლამენტის კანონპროექტი “სახელმწიფო ენის (ენების) შესახებ“.

II. თანამედროვე მსოფლიოში კულტურული და **ეროვნული იდენტობა (მეობა) არსებითადაა დამოკიდებული გლობალურ სივრცეში მოცემული ენის ინტეგრაციის დონეზე**, კერძოდ, თანამედროვე ენა უნდა აღიჭურვოს მეტყველების ტექსტად მქცევი, ტექსტის გამხმოვანებელი, მთარგმნელი კომპიუტერული პროგრამებით და უნდა შეიქმნას მომცველობითი ტექსტის ეროვნული კორპუსი; ამ მიმართულებით სამეცნირო მუშაობა კარგად უნდა დაიგეგმოს სახელმწიფოს მიერ.

III. ბოლო პერიოდში ბევრ უმაღლეს სასწავლებელში სავალდებულო საგნად ქცეულმა “აკადემიურმა წერამ“ ჩაანაცვლა “ქართული მეტყველების კულტურის“ კურსი; **საშუალო სკოლაში აღარ ისწავლება ქართული ენის გრამატიკა** და ენობრივი სისტემის ცოდნის სფეროში ქართველი ბავშვის კომპეტენციას განსაზღვრავს ინგლისური (ან სხვა რომელიმე უცხო) ენის გრამატიკა (და არა მშობლიური ენის გრამატიკა).

არსებითია ისიც, რომ **სათანადო ყურადღება არ ექცევა** ქართველური ზეპირი მეტყველებების შენარჩუნება-შესწავლას, ზოგადად, **ქართველოლოგიის დარგში არსებულ პრობლემებს**; ფაქტობრივად, ყურადღებისა და მხარდაჭერის გარეშეა მიტოვებული საქართველოს ფარგლებს გარეთ არსებული ქართველოლოგიური ცენტრები; არ არის საკმარისი ის ღონისძიებებიც, რაც ტარდება უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რაიონებში სახელმწიფო ენის ინტენსიური სწავლების მიმართულებით (რის გამოც დღემდე გადაუჭრელ პრობლემად რჩება ქართულ სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ სივრცეში ამ მოსახლეობის ინტეგრაციის საკითხი); არ ხდება ქართული ენის სავალდებულოდ დანერგვა უახლეს ტექნოლოგიებსა და გლობალურ ქსელში (კომპიუტერებში ზეპირი ბრძანებებისა თუ დამხმარე ინფორმაციის გაქართულება, სხვა საკომუნიკაციო სისტემების სავალდებულოდ აღჭურვა ქართული შრიფტითა და ტექსტებით, ნაკლებად ქვეყნდება ქართველოლოგიის უახლესი მიღწევები ელექტრონულ თუ დაბეჭდილ ენციკლოპედიებში) და სხვ.

ვფიქრობთ, საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის განსაზღვრა უნდა მოხდეს სპეციალისტების, ზოგადად, ინტელექტუალების ფართო სპექტრის მონაწილეობით და არა მხოლოდ ერთი რომელიმე

კონკრეტული ჯგუფის მიერ; კერძოდ, აუცილებელია, გლობალური (და გეოპოლიტიკური) კონტექსტის გათვალისწინებით მომავალში დაიგეგმოს ისეთი ენობრივი პოლიტიკა, რომელიც განამტკიცებს ქართული ენის სახელმწიფოებრივ სტატუსს, ხელს შეუწყობს ქართულენოვანი კულტურის განვითარებას და შეუქცევადს გახდის სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის საქართველოს მოქალაქეთა ინტეგრაციას ერთიან სახელმწიფოებრივ სივრცეში.

მოსალოდნელი საფრთხის თავიდან აცილებისათვის, აუცილებელია:

1. ხელისუფლებამ დარგის სპეციალისტების თვალსაზრისით შეჯერებით განსაზღვროს **საქართველოს სახელმწიფოს ენობრივი პოლიტიკის გრძელვადიანი სტრატეგია**; ამის საფუძველზე უნდა შემუშავდეს **ნორმატიული დოკუმენტების პაკეტი** სახელმწიფო ენისა (ენების) და უმცირესობების ენების შესახებ, რომელიც ორიენტირებული იქნება როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის (აფხაზეთში ქართული და აფხაზური ენების) სტატუსის დაცვაზე, ისე ქართველური ენა-კილოების, როგორც **ქართველთა ეროვნული ენის შენაკადების, გადარჩენისა** და საქართველოში არსებული ეთნიკური უმცირესობების **ენობრივი უფლებების დაცვის** აუცილებლობაზე.

აქვე აღვნიშნავთ:

საქართველოს დიდ ნაწილზე ამჟამად არ ვრცელდება საქართველოს იურისდიქცია და საქართველოს მოქალაქეთა მნიშვნელოვანმა ნაწილმა არ იცის საქართველოს სახელმწიფო ენა; ამ ვითარებაში - **საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენამდე**, სახიფათო ტენდენციებსა თუ რისკს გაზრდის **სახელმწიფო ენის (ენების) შესახებ ისეთი კანონის მიღება**, რომელიც ორიენტირებულია მხოლოდ სახელმწიფო ენის სტატუსის იურიდიულ დაცვაზე.

2. ხელისუფლებამ პროგრამული წესით დააფინანსოს ქართული ენის **ტექნოლოგიზება** და **“ქართული ტექსტების ერთიანი ეროვნული კორპუსის” შექმნა**, სადაც შევა როგორც ქართველთა სალიტერატურო ენის, ისე ქართველურ ენა-კილოთა დიალექტური მასალაც; ასეთ შემთხვევაში ქართული ენა არ დაკარგავს კულტურული ენის ფუნქციას; ასევე, აუცილებელია, საქართველოს საჯარო სკოლებისათვის მომზადდეს სასკოლო სახელმძღვანელო

„ქართველთა ენობრივი სამყარო“, რომელშიც წარმოდგენილი იქნება ქართული ენისა და მისი ქვესისტემების ადეკვატური ინტერაქტიული რუკები, ლექსიკა, დიალექტური ტექსტები და ობიექტური ინფორმაცია ქართველთა სამწიგნობრო (ეროვნული) დედაენისა და კუთხური მეტყველებების შესახებ;

3. უმაღლესი სასწავლებლების ყველა სპეციალობაზე აღდგეს სახელმწიფო ენაზე სწავლება; უცხოენოვან კერძო უმაღლეს სასწავლებლებში უნდა გაიხსნას იმავე დარგის ქართული სექტორებიც (რათა დარგობრივი ენის განვითარება და ეკონომიკური სფეროს სპეციალისტების ქართულად განსწავლის ისტორიული ხაზი არ გაწყდეს); **ქართულმა ენამ რომ არ დაკარგოს პრესტიჟული ენის ფუნქცია**, აუცილებელია, ინგლისურენოვან სასწავლო დაწესებულებებში დაინერგოს ქართულენოვანი საგნების სწავლებაც.

შენიშვნა: მე-19 საუკუნიდან მოყოლებული საქართველო იბრძოდა ქართული განათლების რუსულენოვანი სწავლებით ჩანაცვლების წინააღმდეგ. ნუ დაგვავიწყდება, რომ ეს იყო ქვეყნის ინტერესთა ქომაგი ქართველი ინტელიგენციის აღზრდის სურვილით შთაგონებული ბრძოლა და არა საძრახისი ფობია რუსული კულტურის წინააღმდეგ. დღეს იგივე უნდა ვთქვათ სხვა ენების მიმართაც.

ხელისუფლების მიერ **ქართველოლოგიის დარგებზე სტუდენტთა სწავლება** უნდა დაფინანსდეს არა ზოგადად სამსაფეხურიან სახელმწიფო უნივერსიტეტებში, არამედ იმ უმაღლეს სასწავლებლებშიც, სადაც არის სწავლების შესაბამისი ინტელექტუალური და მატერიალური ბაზა და რომელსაც აირჩევს აბიტურიენტი; ასევე, უმაღლეს სასწავლებლებში “აკადემიური წერის“ კურსის გვერდით უნდა დაბრუნდეს სასწავლო საგანი “ქართული მეტყველების კულტურა“, ურომლისოდაც ჩვენ ვერ უზრუნველყოფთ სახელმწიფო ენის ნორმების დანერგვას საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. სასკოლო განათლების სისტემაში უნდა დაბრუნდეს ქართული ენის გრამატიკის სწავლება, რის გარეშეც (როგორც პრაქტიკამ აჩვენა) ვერ ხერხდება ხარისხიანი განათლების მიღება.

პარალელურად, აუცილებელია, შესაფერისი დაფინანსებით დაიგეგმოს სამეცნიერო ექსპედიციები და კვლევები ქართველური

ზეპირი მეტყველებების შენარჩუნების, ზოგადად, ქართველოლოგიის დარგში არსებული პრობლემების გადასაჭრელად და განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს საქართველოს ფარგლებს გარეთ არსებულ ქართველოლოგიურ ცენტრებს; უნდა შეიქმნას ფონდი ქართველოლოგიის უახლეს მიღწევათა უცხო ენებზე თარგმნისა და გავრცელებისათვის.

ს. ბ.
პროფესორი სერგი ვარდოსანიძე, ანდრია პრველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის რექტორი

გ. შ.
პროფესორი შურაბ ბერიძე, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

გ. შ.
პროფესორი გიორგი სოსიაშვილი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

პროფესორი ავთანდილ დვალაძე, თელავის იაკობ გოგებაშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

თ. ბ.
პოეტი თემურ ჩალაშვილი, საქართველოს მწერალთა კავშირის თანადაცემედიორი

მ. შ.
პროფესორი ვახტანგ სარჯანია, ქართული უნივერსიტეტის აკადემიური სამსახურის წევრი

მ. შ.
პროფესორი დიმიტრი წაღირაშვილი, ქართული უნივერსიტეტის აკადემიური სამსახურის წევრი

ა. კ.
პროფესორი მანანა ტაბიძე, ქართული უნივერსიტეტის ქართული ენის მიმართულების ხელმძღვანელი

ა. ბ.
პროფესორი ამირან არბაქელი, ანდრია პრველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაქულტეტის ხელმძღვანელი

პროფესორი მათა მირქაშაშვილი, სოხუმის უნივერსიტეტის ქართული ლიტერატურის ისტორიის მიმართულების ხელმძღვანელი *გ. შ.*

გ. შ.
პროფესორი ზელა შაგელიშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, იმერეთ-კავკასიური სერთაშორისი სახელმწიფო ცენტრი

ა. ბ.
პროფესორი ალექსი ფრდანიანი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ე. წერეთლის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი

პროფესორი ბარბელ ფეტახიძე, ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელი

პროფესორი დამანა მელიქიშვილი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი თემურაზ ზვინაძე, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგნოსტიკური ქვისა და კალატორის ინსტიტუტის დირექტორი

პროფესორი მერაბ ნაჭვებია, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური ენათმეცნიერების ინსტიტუტის დირექტორი

პროფესორი ჯემალ შიბიძე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი ვაჟა დავითანი, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი ლეონა ნაჭვებიძე, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი თემურაზ ზვინაძე, სათუმბოს შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი მარიამ ცისკარიშვილი, თელავის იკონოგრაფიის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ალექსანდრე რუსევი, კავკასიის სერიალური უნივერსიტეტი

პროფესორი ამირან ლომიძე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, იბერიულ-კავკასიური სერიალური სამეცნიერო ცენტრი

პროფესორი მარიამ კობერიძე, ვორის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი მაკა კაკაბიძე, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

პროფესორი რევაზ მერაბია, ზუგდიდის შოთა მესხის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კრებული გამოსაცემად მომზადდა
საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის ცენტრში

The journal was compiled at the Kartvelology Center of Saint
Andrew the First-Called Georgian University